This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

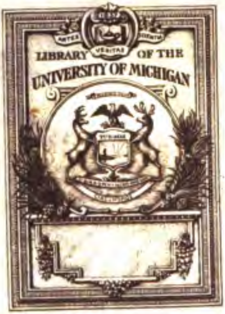
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

267

A 472195 DUPL

Digitized by Google

3|6

LUCII ANNÆI FLORI RERUM ROMANARUM

LIBRI IV.

Ex Muſeo

JOH: ISACI PONTANI.

Accedunt breves ejuſdem Notæ.

PATAVII;

MDCCLIV.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

878
F4
P811
1754

EX LIBRIS
P. FERDINANDI
PHYKAROGA
CLERICORUM REGULARIUM
SCHOLARUM PIARUM.

Digitized by Google

L. ANNÆI FLORI HISTORIÆ ROMANÆ LIBRI QUATUOR.

LIBER PRIMUS.

LIBERMA
SEPTEMBER 1925
17636

Prologus.

POpulus Romanus a Rege Romulo uſque Cæſarem Auguſtum, ſeptingentos per annos, tantum operum pace, belloque geſſit, ut, ſi quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet. Ita enim late ubique per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, ſed generis humani fata diſcant. Nam tot laboribus, periculiſque jactatus eſt, ut ad conſtituendum ejus imperium contendiſſe Virtus, & Fortuna videantur. Quare quum præcipue hoc quoque,

Digitized by Google

ſicut cetera, operæ pretium ſit cognoſcere, tamen quia ipſa ſibi obſtat magnitudo, rerumque diverſitas aciem intentionis obrumpit, faciam quod ſolent, qui terrarum ſitus pingunt: in brevi quaſi tabella totam ejus imaginem amplectar, nonnihil, ut ſpero, ad admirationem principis populi collaturus, ſi pariter atque in ſemet univerſam magnitudinem ejus oſtendero. Si quis ergo populum Romanum quaſi hominem conſideret, totamque ejus ætatem percenſeat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quaſi ad quemdam juventæ florem pervenerit, ut poſtea velut conſenuerit, quatuor gradus proceſſuſque ejus inveniet. Prima ætas ſub Regibus fuit, prope ducentos quinquaginta per annos, quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt. Hæc erit ejus Infantia. Sequens a Bruto, Collatinoque conſulibus, in Appium Claudium, Quinctum Fulvium conſules, ducentos anno patet; quibus Italiam ſubegit. Hoc fuit tempus viris, armiſque incitatiſſimum: ideo quis Adoleſcentiam dixerit. Dehinc ad Cæſarem Auguſtum ducenti quinquaginta anni, quibus totum orbem pacavit. Hic jam ipſa Juventa

Digitized by Google

ta imperii, & quædam robuſta maturitas. A Cæſare Auguſto in ſæculum noſtrum haud multo minus anni ducenti: quibus inertia Cæſarum quaſi conſenuit, atque decoxit, niſi quod ſub Trajano principe movet lacertos, & præter ſpem omnium, ſenectus imperii, quaſi reddita juventute, revireſcit.

De Romulo primo Romanorum Rege. Cap. I.

PRimus ille & Urbis, & Imperii conditor Romulus fuit, a Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de ſe ſacerdos gravida confeſſa eſt: nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui: ſiquidem & Tiberinus amnem repreſſit; & relictis catulis lupa vagitum ſequuta, ubera admovit infantibus, matremque ſe geſſit. Sic repertos apud arborem, regis paſtor tulit in caſam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Juli opus. nam Lavinium patris Æneæ contempſerat. Ab his Amulius jam bis ſeptima ſobole regnabat, fratre pulſo Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur ſtatim prima juventæ face, pa-

truum Amulium ab arce deturbat; avum reponit: Ipſe fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auſpicaretur, & regeret, adhibuere piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille ſex vultures, hic poſtea, ſed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus ſpei, bellatricem fore: ita illi aſſuetæ ſanguine & præda aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis ſufficere vallum videbatur: cujus dum irridet anguſtias Remus, idque increpat ſaltu, dubium an juſſu fratris, occiſus eſt. Prima certe victima fuit: munitionemque urbis novæ ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat. incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Tuſcique paſtores, quidam etiam tranſmarini, Phryges, qui ſub Ænea, Arcades, qui ſub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum: populumque Romanum ipſe fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia a finitimis petita; quia non impetrabantur, manu capta ſunt. Simula-
tis

tis quippe ludis equeſtribus, virgines, quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuere; & hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi fugatique Vejentes. Cæninenſium captum ac dirutum eſt oppidum. Spolia inſuper opima de rege, Feretrio Jovi, manibus ſuis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem: nec dolo: ſed puella pretium rei, quæ gerebant in ſiniſtris, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi ut & fidem ſolverent, & ulciſcerentur, clypeis obruere. Ita admiſſis ad mœnia hoſtibus, atrox in ipſo aditu pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, ut fœdam ſuorum fugam ſiſteret. Hinc templum, & Stator Juppiter. Tandem ſævientibus intervenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœduſque percuſſum: ſequutaque res mira dictu, ut relictis ſedibus ſuis novam in urbem hoſtes demigrarent, & cum generis ſuis avitas opes pro dote ſociarent. Auctis brevi viribus, hunc rex ſapientiſſimus ſtatum Reipublicæ impoſuit; juventus diviſa per tribus, in equis, & in armis ad ſubita belli excubaret: conſilium Reipublicæ penes ſenes eſſet, qui ex auctoritate PATRES; ob ætatem, SENATUS vocabantur. His ita ordina-
 tis,

tis, repente, quum concionem haberet, ante urbem apud Capreæ paludem, e conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui a ſenatu putant ob aſperius ingenium. ſed oborta tempeſtas, ſoliſque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuere; cui mox Julius Proculus fidem fecit, viſum a ſe Romulum affirmans, auguſtiore forma, quam fuiſſet; mandare præterea, ut ſe pro numine acciperent: QUIRINUM in cœlo vocari; placitum diis, ut gentium Roma potiretur.

De Numa Pompilio.
Cap. II.

SUccedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille ſacra, & cæremonias, omnemque cultum Deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, ceteraque ſacerdotia, annum quoque in duodecim menſes, faſtos dies, nefaſtoſque deſcripſit. Ille Ancilla, atque Palladium, ſecreta quædam imperii pignora, Janumque geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cœleſtium ſiderum, cuſtos imperii

perii flamma vigilaret: Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi, & injuria occupaverat imperium, religione, atque juſtitia gubernaret.

De Tullo Hoſtilio.
Cap. III.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius: cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita juventute, provocare auſus Albanos, gravem, & diu principem populum: ſed quum pari robore frequentibus prœliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatiis, Curatiiſque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriuſque populi fata commiſſa ſunt. Anceps, & pulcra contentio, exituque ipſo mirabilis: Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam: ſinguloſque, prout ſequi poterant, adortus, exuperat. Sic (rarum) unius manu parta

Digitized by Google

victoria eſt: quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat, hunc tam immaturum virginis amorem ultus eſt ferro. Citavere leges nefas: ſed abſtulit virtus parricidam: & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenate bello miſſi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavere fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare ſocios ad hoſtem videt, tollit animos, quaſi ipſe mandaſſet. ſpes inde noſtri, metus hoſtibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem fœderis Metium Fufetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtraxit: Albamque ipſam quamvis parentem, æmulam tamen, diruit, quum prius omnes opes urbis, ipſumque populum Romam tranſtuliſſet: prorſus, ut conſanguinea civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur.

De Anco Marcio. Cap. IV.

ANcus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus eſt, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commiſit;

Digitized by Google

miſit: Oſtiamque in ipſo maris, fluminiſque confinio coloniam poſuit; jam tum videlicet præſagiens animo futurum, ut totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Urbis hoſpitio reciperentur.

De Tarquinio Priſco. Cap. V.

Tarquinius poſtea Priſcus, quamvis tranſmarinæ originis, regnum ultro petens, accipit, ob induſtriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic & ſenatus majeſtatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit; quamvis Attius Nævius numerum augeri prohiberet, ſummus augurio. quem rex in experimentum rogavit, fierine poſſet, quod ipſe in mente conceperat. Ille rem expertus augurio, poſſe reſpondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam ſecare novacula poſſem. Augur, potes ergo, inquit; & ſecuit. Inde Romanis ſacer Auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior. Duodecim namque Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit. Inde Faſces, Trabeæ, Curules, Annuli, Phaleræ, Palu-

Digitized by Google

ludamenta, Prætexta: inde, quod aureo curru quatuor equis triumphatur: Togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora, & inſignia, quibus imperii dignitas eminet.

De Servio Tullio. Cap. VI.

SErvius Tullius deinceps gubernacula urbis invadit: nec obſcuritas inhibuit, quamvis matre ſerva creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat; & clarum fore viſa circa caput flamma promiſerat. Ergo inter Tarquinii mortem, annitente regina, ſubſtitutus in locum regis quaſi ad tempus, regnum dolo partum ſic egit induſtrie, ut jure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque collegiis diſtributus: ſummaque regis ſolertia eſt ordinata Reſpublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſic maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

De Tarquinio Superbo. Cap. VII.

POſtremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex

Digitized by Google

ex moribus datum. Hic regnum avitum; quod a Servio tenebatur, rapere maluit, quam expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius egit, quam acquiſierat: Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem ſalutaret, ſuper cruentum patrem, vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatum cædibus, in omnes ſuperbia, quæ crudelitate gravior eſt bonis; graſſatus, quum ſævitiam jam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes converſus eſt. Sic valida oppida in Latio capta ſunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueſſa, Pometia. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugam apud hoſtes hinc fides eſſet. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios conſulenti quid fieri vellet, eminentia forte papaverum capita virgula decuſſit, quum per hoc interficiendos eſſe principes intelligi vellet. quæ ſuperbia ſic reſpondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit, quod quum inauguraretur, cedentibus ceteris deis (mira res dictu) reſtitere Juventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum. Siquidem

dem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt caput; nec dubitavere cuncti, monſtrum pulcherrimum, imperii ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu ſuperbiam regis Populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido; hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatiſſimæ feminæ Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

Anacephalaeoſis de ſeptem regibus.
Cap. VIII.

HÆc eſt prima ætas populi Romani, & quaſi infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem, quadam fatorum induſtria, tam variis ingenio, ut Reipublicæ ratio, & utilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numa religioſius? ita res popoſcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam neceſſarius! ut acueret ratione virtutem. Quid ædifi-
cator

ctor Ancus? ut Urbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam vero Tarquinii ornamenta, & inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem! Actus a Servio cenſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret Reſpublica? Poſtremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De mutatione Reipublicæ. Cap. IX.

IGitur Bruto, Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem ſui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis, ac pudicitiæ decus, quodam quaſi inſtinctu deorum concitatus, regem repente deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo conſecrat, imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices transfert, mutato tamen & indice, & nomine. quippe ex perpetuo annuum placuit, ex ſingulari duplex, ne poteſtas ſolitudine, vel mora corrumperetur: CONSULESQUE appellavit, pro regibus, ut conſulere ſe civibus ſuis debere meminiſſent. Tantumque libertatis novæ

gau-

Digitized by Google

gaudium inceſſerat, ut vix mutati ſtatus fidem caperent: alterumque ex Conſulibus, tantum ob nomen & genus regium, faſcibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque ſubſtitutus Valerius Publicola, ex ſummo ſtudio annixus eſt ad augendam liberi populi majeſtatem. Nam & Faſces ei pro concione ſubmiſit, & jus provocationis adverſus ipſos dedit: Et ne ſpecie arcis offenderet, eminentes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus vero favori civium, etiam domus ſuæ clade & parricidio velificatus eſt. Quippe quum ſtudere revocandis in urbem regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit, & ſecuri percuſſit; ut plane publicus parens in locum liberorum adoptaſſe ſibi populum videretur. Liber jam hinc pop. Romanus prima adverſus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro ſociis, tum pro gloria, & imperio laceſſentibus aſſidue uſque quaque finimis: quippe quum patrii ſoli gleba nulla, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediuſque inter Latium & Tuſcos, quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quadam per

ſin-

ſingulos itum eſt: & proximis quibuſ-que correptis, totam Italiam ſub ſe redigeret.

Bellum Etruſcum cum Rege Porſena.

Cap. X.

PUlſis ex Urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatoque Janiculo ipſis urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit. repulit. noviſſime etiam tanta admiratione perculit, ut ſuperior ultro cum pæne victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ niſi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles, poſtquam hoſtes undique inſtantes ſolus ſubmovere non poterat, ponte reſciſſo tranſnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mutius Scævola regem per inſidias in caſtris ipſius aggreditur: ſed ubi fruſtrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus focis injicit manum terroremque geminat dolo. Ut ſcias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: quum interim (immane dictu) hic interritus; ille trepi-

daret, tanquam manus regia arderet. Sic quidem viri: ſed ne quis ſexus a laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. Una ex obſidibus regi data, elapſa cuſtodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot tantiſque virtutum territus monſtris, valere, liberoſque eſſe juſſit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu ſua Brutus occidit, ſuperque ipſum mutuo vulnere expiravit; plane quaſi adulterum ad inferos uſque, ſequeretur.

Bellum Latinum. Cap. XI.

Latini quoque Tarquinios aſſerebant æmulatione, & invidia; ut populus, qui foris dominabatur, ſaltem domi ſerviret. Igitur omne Latium Mamilio Tuſculano duce quaſi in regis ultionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Poſtumius ipſe dictator ſignum in hoſtes jaculatus eſt (novum & inſigne commentum) uti peteretur curſu. Coſſus equitum magiſter exuere frenos imperavit (& hoc novum) quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prelii, ut interfuiſſe ſpectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Ca-

Digitized by Google

Caſtorem atque Pollucem nemo dubitaverit. Itaque & Imperator veneratus eſt, pactuſque victoriam templa promiſit; & reddidit plane quaſi commilitonibus deis ſtipendium. Hactenus pro libertate: mox de finibus cum eiſdem Latinis aſſidue, & ſine intermiſſione pugnatum eſt. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt: Satricum atque Corniculum provinciæ. De Verulis, & Bovillis, pudet, ſed triumphavimus. Tibur nunc ſuburbanum, & æſtivæ Præneſte deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Feſulæ, quod Carræ nuper; idem nemus Aricinum, quod Hercynius ſaltus. Fregellæ, quod Geſoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolus quoque (proh pudor!) victus adeo gloriæ fuit, ut captum oppidum Cajus Marcius Coriolanus quaſi Numantiam, aut Africam, nomen induerit. Extant & parta de Antio ſpolia, quæ Mænius in ſuggeſtu fori, capta hoſtium claſſe, ſuffixit: ſi tamen illa claſſis: nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicaciſſimi tamen Latinorum Æqui, & Volſci fuere, & cotidiani, ut ita dixerim, hoſtes. Sed hos præcipue Lucius Quinctius domuit, ille dicta-

tor

tor ab aratro; qui obſeſſa, ac pæne jam capta Marci Minucii conſulis caſtra, egregia virtute ſervavit. Medium erat forte tempus ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo, lictor in ipſo opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid a ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub jugum miſit. Sic expeditione finita, rediit ad boves rurſus triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate! intra quindecim dies cœptum, peractumque bellum: prorſus ut feſtinaſſe dictator ad relictum opus videretur.

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus. Cap. XII.

Aſſidui vero, & anniverſarii hoſtes ab Etruria Vejentes, adeo ut extraordinariam manum adverſus eos promiſerit, privatumque geſſerit bellum gens una Fabiorum. Satis ſuperque idonea clades. Cæſi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus, & ſcelerato ſignatum nomine, quæ proficiſcentes in pælium porta dimiſit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, poſtquam per alios atque alios duces robuſtiſſima capta ſunt oppida: vario quidem eventu.

tu. Faliſci ſe ſponte dediderunt. Cremati ſuo igne Fidenates. Rapti funditus, deletique Vejentes. Faliſci quum obſiderentur, mira viſa eſt fides Imperatoris, nec immerito: quod ludimagiſtrum, urbis proditorem, cum iis quos duxerat pueris, vinctum ſibi ultro remiſiſſet. Eam namque vir ſanctus, & ſapiens veram ſciebat victoriam, quæ ſalva fide, & integra dignitate pararetur. Fidenæ, quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & diſcoloribus, ſerpentum in modum, vittis, furiali more proceſſerant: ſed habitus ille feralis, everſionis omen fuit. Vejentium quanta res fuerit, indicat decennis obſidio. Tunc primum hiematum ſub pellibus, taxata ſtipendio hiberna; adactus miles ſua ſponte jurejurando, niſi capta urbe non remeare. Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non ſcalis, nec irruptione, ſed cuniculo, & ſubterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique viſa eſt prædæ magnitudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mitterentur: univerſuſque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Vejentes fuere; nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodve veſtigium? Laborat anna-

na-

Digitized by Google

nalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.

Bellum Gallicum. Cap. XIII.

HInc ſive invidia deum, ſive fato, rapidiſſimus procurrentis imperii curſus parumper Gallorum Senonum incurſione ſupprimitur. Quod tempus pop. Romano neſcio utrum clade funeſtius fuerit, an virtutum experimentis ſpecioſius. Ea certe fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, ſcire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. GALLI SENONES, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipſa corporum mole perinde armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium ſtragem, videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam omnia vaſtaſſent, poſitis inter Alpes, & Padum ſedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Cluſium obſidebant. Pro ſociis, ac fœderatis populus Romanus intervenit, miſſis ex more legatis: ſed quod jus apud barbaros? ferocius agunt; exinde certamen. Converſis igitur a Cluſio, Romamque

ve-

venientibus, ad Aliam flumen cum exercitu Fabius coſul occurrit. Non Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis Roma damnavit. Fuſo exercitu jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præſidia. Tum igitur, aut nunquam alias apparuit vera illa Romana virtus. Quam primum majores natu ampliſſimis uſi honoribus, in forum coeunt; ibi devovente Pontifice, diis ſe manibus conſecrant: ſtatimque in ſuas quiſque ædes regreſſi, ſicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu, in curulibus ſellis ſeſe poſuerunt: ut quum veniſſet hoſtis, in ſua dignitate morerentur. Pontifices, & Flamines, quicquid religioſiſſimum in templis erat, partim in doliis defoſſa terræ recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum auferunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugientia ſacra comitantur. Tamen excepiſſe fugientes unus e plebe fertur Lucius Albinus, qui depoſitis uxore, & liberis, virgines in plauſtrum recepit. adeo tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus vero, quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, duce Manlio arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata ipſum

ſum quaſi præſentem Jovem, ut quemadmodum ipſi ad defendendum templum ejus concurriſſent, ita ille virtutem eorum numine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem primo trepidi, ne quis ſubeſſet dolus, mox ubi ſolitudinem vident, pari clamore, & impetu invadunt. Patentes paſſim domos adeunt: ubi ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos, Genioſque venerati; mox eoſdem, poſtquam eſſe homines liquebat, alioqui nihil reſpondere dignantes, pari vecordia mactant, faceſque tectis injiciunt: & totam urbem igne, ferro, manibus ſolo exæquant. Sex menſibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, ſed noctibus quoque omnia experti: quos tandem Manlius nocte ſubeuntes, clangre auſeris excitatus, a ſumma rupe dejecit; & ut ſpem hoſtibus demeret, quamquam in ſumma fame, tamen in ſpeciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus eſt. Et ſtato quodam die per medias hoſtium cuſtodias, Fabium Pontificem ab arce demiſit, qui ſolemne ſacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio

re-

Digitized by Google

redit: propitioſque deos renuntiavit. Noviſſime quum jam obſidio ſuo barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, ſuperbe victis increparent, ſubito aggreſſus a tergo Camillus adeo cecidit, ut omnia incendiorum veſtigia, Gallici ſanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus, ipſo tantæ cladis nomine, libet. Paſtorum caſas ignis ille, & flamma, paupertatem Romuli abſcondit. Incendium illud quid egit aliud, niſi ut deſtinata hominum, ac deorum domicilia civitas, non deleta, nec obruta, ſed expiata potius, ſed luſtrata videatur? Ideo poſt aſſertam a Manlio, reſtitutam a Camillo Urbem, acrius etiam, vehementiuſque in finitimos reſurrexit. Ac primum omnium illam ipſam Gallicam gentem non contentus mœnibus expuliſſe, quum per Italiam naufragia ſua latius traheret, ſic perſequutus eſt duce Camillo, ut hodie nulla Senonem veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati, quum ſingulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter ſpolia detraxit; inde Torquati. Iterum in Pontino agro, quum ſimili pugna Lucius Valerius,

inſequente Gallo, ſacra alite adjutus retulit ſpolia, & inde Corvini. Tandem poſt aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne quis extaret in ea gente, qui incenſam a ſe Romanam urbem gloriaretur.

Bellum Latinum. Cap. XIV.

CONverſus a Gallis in latinos, Manlio Torquato, Decio Mure conſulibus, ſemper quidem æmulatione imperii infeſtos, tum vero contemptu Urbis incenſæ; quum jus civitatis, partem imperii, ac magiſtratuum poſcerent, atque jam amplius, quam congredi auderent: quo tempore quis ceſſiſſe hoſtem mirabitur? quum alter conſulum filium ſuum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quaſi plus in imperio eſſet, quam in victoria: alter quaſi monitu deorum, capite velato primam ante aciem Diis manibus ſe devoverit, ut in confertiſſima ſe hoſtium tela jaculatus novum ad victoriam iter, ſanguinis ſui ſemita, aperiret.

Bellum Savinum. Cap. XV.

A Latinis aggreſſus eſt gentem Sabinorum, qui immemores factæ ſub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio

belli

belli ſe latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato conſule, amnem eum tractum, qua Nar ambit, fonteſque Velini, Adriatico tenus mari, igne, ferroque vaſtavit. Qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, ut in utro plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare, qui vicerat

Bellum Samniticum. Cap. XVI.

PRecibus deinde Campaniæ motus, non pro ſe, ſed, quod eſt ſpecioſius, pro ſociis, Samnites invadit. Erat fœdus cum utriſque percuſſum: ſed hoc Campani ſanctius, & prius, omnium ſuorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tamquam ſibi geſſit. Omnium non modo Italia, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima CAMPANIÆ plaga eſt. Nihil mollius cœlo; denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideo Liberi, Cereriſque certamem dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hic illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Maſſicus & pulcherrimus omnium Veſuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli,

Neapolis, Herculaneum, Pompeji, & ipſa caput urbium Capua, quondam intret tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, iis regionibus populus Romanus SAMNITES invaſit, gentem, ſi opulentiam quæris, aureis, & argenteis armis diſcolori veſte, uſque ad ambitum armatam: ſi inſidiarum fallaciam, ſaltibus fere & montium fraude graſſantem, ſi rabiem ac furore, ſacratis legibus, humaniſque hoſtiis in exitium urbis agitatam: ſi pertinaciam, ſexies rupto fœdere, cladibuſque ipſis animoſiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios, & Papirios Patres, eorumque liberos, ita ſubegit, ac domuit, ita ruinas ipſas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipſo Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maxime tamen nota, & illuſtris ex hac gente clades apud Caudinas furcas Veturio, Poſtumioque Conſulibus accepta eſt. Clauſo enim per inſidias intra eum ſaltum exercitu, unde non poſſet evadere, ſtupens occaſione tanta dux hoſtium Pontius, Herennium patrem conſuluit: & ille mitteret omnes, vel occideret, ſapienter, ut ſenior ſuaſerat. Hic armis exutos mittere ſub

jugum

jugum maluit; ut nec amici forent beneficio, & poſt flagitium hoſtes magis. Itaque & Conſules ſtatim magnifice voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles Papirio duce (horribile dictu) ſtrictis enſibus per ipſam viam ante pugnam furit: & in congreſſu arſiſſe omnium oculos, hoſtis auctor fuit, nec prius finis cædibus datus, quam jugum & hoſtibus, & duci capto repoſuerunt.

Bellum Etruſcum, & Samniticum. Cap. XVII.

HActenus populus Romanus cum ſingulis gentium: mox acervatim, tamen ſic quoque par omnibus fuit. Etruſcorum duodecim populi. Umbri in id tempus intacti, antiquiſſimus Italiæ populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant. Erat terror ingens tot ſimul, tantorumque populorum. A latere Etruria infeſta quatuor agminum ſigna volitabant. Ciminius interim ſaltus in medio, ante invius, plane quaſi Calidonius, vel Hercynius, adeo tunc terrori erat, ut ſenatus Conſuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi aude-

ret. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille per noctem paſtorio habitu ſpeculatus omnia, refert totum iter. Sic Fabius Maximus periculoſiſſimum bellum ſine periculo explicavit. Nam ſubito inconditos atque palantes aggreſſus eſt: captiſque ſuperioribus jugis, in ſubjectos ſuo more detonuit. Ea namque ſpecies fuit illius belli, quaſi interrigenas e cœlo, ac nubibus, tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria. nam oppreſſus in ſinu vallis alter Conſulum Decius, more patrio devotum diis Manibus obtulit caput: ſolemnemque familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege. Cap. XVIII.

SEquitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine, ſed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, ideſt, totam Italiam, & cum iſtis omnibus Pyrrhum, clariſſimum Græciæ regem, una veluti ruina pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam conſummaret, & tranſmari nos triumphos auſpicaretur. Tarentum Lace-

cedæ-

Digitized by Google

cedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris portuque nobilis, tum admirabili ſitu: quippe in ipſis Adriatici maris faucibus poſita, in omnes terras, Hiſtriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum majus theatrum: quod quidem cauſa miſeræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, quum adremigantem littori Romanam claſſem inde vident: atque hoſtem rati, emicant, ſine diſcrimine inſultant: qui autem, aut unde Romani, nec ſatis norant. Aderat ſine mora querelam ferens legatio; hanc quoque fœde per obſcœnam, turpemque dictu contumeliam violant, ex hinc bellum. ſed apparatus horribilis, quum tot ſimul populi pro Tarrentinis conſurgerent, omnibuſque vehementior Pyrrhus: qui ſemigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Theſſaliæ, Macedoniæ, incognitiſque in id tempus elephantis mari, terra, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino con-

 ſule,

ſule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Ferentanæ turmæ præfectus Obſidius invectus in regem, turbaverit, coegeritque projectis inſignibus prælio excedere. Actum erat, niſi elephanti converſi in ſpectaculum belli procurriſſent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore ſimul ac ſtridore conſternati equi, quum incognitas ſibi belluas amplius quam erant, ſuſpicarentur, fugam ſtragemque late dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt, Curio, Fabricioque conſulibus. Jam quippe belluarum terror exoleverat, & Cajus Minucius quartæ legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque & in ipſas pila congeſta ſunt, & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuere: nec ante cladi finis fuit, quam nox dirimeret; poſtremuſque fugientium ipſe rex a ſatellitibus humero ſaucius in armis ſuis referretur. Lucaniæ ſuprema pugna ſub Aruſinis quos vocant, campis, ducibus iiſdem, qui ſuperius: ſed tunc ad totam victoriam, exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus

ſus

Digitized by Google

ſuis elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui, quum per ſtragem ſuorum percurrens, ſtridore quereretur, mater agnovit, & quaſi vindicatura exiluit; tum omnia circa quaſi hoſtilia gravi timore permiſcuit. ac ſic eædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controverſia tradidere. Nec vero tantum armis, & in campis, ſed conſiliis quoque & domi intra urbem cum rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippe poſt primam victoriam Rex callidus, intellecta virtute Romana, ſtatim deſperavit armis: ſeque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivoſque indulgenter habuit, & ſine pretio reſtituit. Miſſiſque deinde legatis in Urbem, omni modo annixus eſt, ut in amicitiam reciperentur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum ſe probavit: nec alia magis, quam Tarentina victoria, oſtendit populi Romani fortitudinem, ſenatus ſapientiam, ducem magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri quos ab elefantis primo bello prælio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hoſtibus ſuis immortui: o-

mnium in manibus enſes, & relictæ in vultibus minæ, & in ipſa morte ira vivebat. Quod adeo Pyrrhus miratus eſt, ut diceret: O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis! Quæ autem eorum, qui ſuperfuerunt, in reparando exercitu feſtinatio? quum Pyrrhus, video me, inquit, plane Herculis ſidere procreatum, cui quaſi ab angue Lernæo, tot cæſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcuntur. Quis autem ille ſenatus fuit? quum perorante, Appio Cæco, pulſi cum muneribus ſuis ab Urbe legati, interroganti regi ſuo, quid de hoſtium ſede ſentirent: Urbem templum ſibi viſum, ſenatum regum eſſe confiterentur Qui porro ipſi duces vel in caſtris? quum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem, Curius remiſit: Fabricius oblatam ſibi a rege imperii partem repudiavit, vel in pace? quum Curius fictilia ſua Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militia, victorem Populum Romanum fuiſſe? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem

Ita-

Digitized by Google

Italiæ fortiſſimas gentes, opulentiſſimas urbes, uberrimaſque regiones ſi ditionem redegiſſe? Aut quid adeo in dem ſuperet, quam ſi principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Campaniam, Lirim, Fragellaſque populatus, prope ſcaptam Urbem a Prænestina arce proſpexit: & a viceſimo lapide, oculos trepidæ civitatis, fumo, ac pulvere implevit. Eodem poſtea bis exuto caſtris, bis ſaucio, & in Græciam ſuam trans mare ac terras fugato, & pax & quies & tanto adeo de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia, ut victoriam ſuam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in Urbem; aut ſpecioſior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidiſſes: tum ſi captivos aſpiceres; Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus: ſi pompas, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius Populus Romanus aſpexit, quam illas, quas timuerat, cum turribus ſuis belluas: quæ non ſine ſenſu captivitatis ſummiſſis cervicibus, victores equos ſequebantur.

Bellum Picenum. Cap. XIX.

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim poſt Tarentum auderent? niſi quod ultro perſequi ſocios hoſtrum placuit. Domiti ergo Picentes, & caput gentis Aſculum, Sempronio duce: qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam, promiſſa æde, placavit.

Bellum Salentinum. Cap. XX.

SAlentini Picentibus additi, caputque regionis Brunduſium cum inclyto portu, Marco Attilio duce. Et in hoc certamine victoriæ pretium, templum ſibi paſtoria Pales ultro popoſcit.

Bellum Volſinenſe. Cap. XXI.

POſtremi Italicorum in fide manſere Volſini, opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes opem adverſus ſervos quondam ſuos; qui libertatem a dominis datam, in ipſos erexerant; translataque in ſe republica, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

De

De ſeditionibus. Cap. XXII.

HÆc eſt ſecunda ætas Populi Romani, & quaſi Adoleſcentia, qua maxime viruit, & quodam flore virtutis exarſit, ac ferbuit. Itaque inerat quædam adhuc ex paſtoribus feritas: quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt, quod exercitus Poſtumium Imperatorem, inficiantem, quas promiſerat prædas, facta in caſtris ſeditione, lapidavit: quod ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, quum poſſet: quod duce Volerone, detrectantibus pleriſque militiam, fracti conſulis faſces: inde, quod clariſſimos principes, quum adverſarentur voluntati ſuæ exulatione multavit: ut Coriolanum colere agros jubentem: nec minus ille ferociter injuriam armis vindicaſſet, niſi quod jam inferentem ſigna filium, mater Veturia lacrymis ſuis exarmavit: ut ipſum Camillum, quod inique inter plebem & exercitum diviſiſſe Vejentem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis in capta Urbe conſuluit: & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius æquo bonoque certatum eſt: adeo ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuæ minaretur.

Pri-

Prima urbis diſcordia. Cap. XXIII.

PRima diſcordia ob impotentiam feneratorum: quibus in terga quoque ſerviliter ſævientibus in Sacrum montem plebs armata ſeceſſit: ægreque, nec niſi Tribunos impetraſſet, Menenii Agrippæ facundi & ſapientis viri auctoritate revocata eſt. Extat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, qua diſſediſſe inter ſe quodam humanos dixit artus, quod omnibus opere fungentibus, ſolus venter immunis ageret: deinde moribundos a ſejunctione rediiſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod ejus opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.

Secunda urbis diſcordia.
Cap. XXIV.

SEcundam in Urbe media decemviratus libido conflavit. Allatas a Græcia leges decem principes lecti jubente populo conſcripſerant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota juſtitia: quum tamen traditos faſces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius eo inſolentiæ elatus eſt, ut ingenuam virginem ſtupro deſtinaret,

Digitized by Google

ret oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipſe compoſuerat. Itaque quum oppreſſam judicio filiam, trahi in ſervitutem videret Virginius pater: nihil cunctatus, in medio foro manu ſua interfecit: admotiſque ſignis commilitonum, totam eam dominationem obſeſſam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

Tertia urbis diſcordia. Cap. XXV.

TErtiam ſeditionem incitavit matrimoniorum dignitas; ut plebeji cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarſit.

Quarta urbis diſcordia. Cap. XXVI.

QUartam honorum cupido, ut plebeji queque magiſtratus crearentur. Fabius Ambuſtus duarum pater, alteram Sulpicio patricii ſanguinis dederat, alteram plebejo Stoloni. Hæc quodam tempore, quod lictoriæ virgæ ſonum ignotum penatibus ſuis expaverat, a ſorore ſatis inſolenter irriſa, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum, & magiſtratuum conſortium quamvis invito ſenatui ex-

tor-

ſit. Verum in his ipſis ſeditionibus principem populum non immerito ſuſpexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & inſigna vindicavit: interque hæc omnia nullius acrior cuſtos, quam libertatis fuit, nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum ut in magno, & in dies majore populo, interim pernicioſi cives exiſterent. Spurium Caſſium, Agraria lege; Melium, largitione ſuſpectum regiæ dominationis, præſenti morte multavit. ac de Spurio quidem ſupplicium pater ipſius ſumpſit: hunc Quinctii dictatoris imperio in medio foro magiſter equitum Servilius Ahala confodit. Manlium vero Capitolii vindicem, quia pleroſque debitorum liberaverat, altius ſe, & incivilius efferentem, ab illa, quam defenderat, arce dejecit. Talis domi, ac foris; talis pace belloque Pop. Rom. fretum illud Adoleſcentiæ, id eſt, ſecundam imperii ætatem habuit: in qua totam, inter Alpes fretumque, Italiam armis ſubegit.

L. FLO-

L. FLORI
HISTORIARUM
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

DOmita ſubactaque Italia; Populus Romanus prope quingenteſimum annum agens, quum bona fide adoleviſſet: ſi quod eſt robur, ſi qua juventa; tum ille vere robuſtus & juvenis, & par orbi terrarum eſſe cœpit. Itaque (mirum, & incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi luctatus eſt (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui ſequuntur, Africam, Europam, Aſiam, totum denique orbem terrarum bellis, victoriiſque peragravit.

Primum bellum Punicum. Cap. II.

IGitur victor Italiæ Populus, quum a terra fretum uſque veniſſet, more ignis, qui obvias populatus incendio ſilvas, interveniente flumine abrumpitur, paulliſper ſubſtitit. Mox quum vi-

deret opulentiſſimam in proximo prædam, quodam modo Italiæ ſuæ abſciſſam, & quaſi revulſam, adeo cupiditate ejus exarſit, ut quatenus nec mole jungi nec pontibus poſſet, armis belloque jungenda, & ad continentem ſuum revocanda bello videretur. Sed ecce ultro ipſius viam pandentibus ſatis, nec occaſio defuit, quum de Pœnorum inſolentia, fœderata Siciliæ civitas Meſſana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus Siciliam: & eodem tempore, paribus uterque votis, ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur ſpecie quidem ſocios juvandi, re autem ſollicitante præda, quamquam territaret novitas rei (tanta tamen in virtute fiducia eſt) ille rudis, ille paſtorius populus, vereque terreſter, oſtendit nihil intereſſe virtutis, equis an navibus, terra an mari dimicaretur. Appio Claudio conſule primum fretum ingreſſus eſt, fabuloſis infame monſtris, æſtuque violentum. ſed adeo non eſt exterritus ut illam ipſam ruentis æſtus violentiam pro munere amplecteretur: ſtatimque ac ſine mora Hieronem Syracuſanum regem tanta celeritate vicit, uti ille ipſe ſe prius victum, quam hoſtem videret, fateretur. Duillio,

lio, Cornelioque conſulibus, etiam mari congredi auſus eſt. Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatæ, victoriæ auſpicium fuit. Intra enim ſexageſimum diem quam cæſa ſilva fuerat, centum ſexaginta navium claſſis in anchoris ſtetit; ut non arte factæ, ſed quodam munere deorum converſæ in naves, atque mutatæ arbores viderentur. Prælii vero forma mirabilis: quum illas celeres, volucresque hoſtium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longe illis nauticæ artes, detorquere remos, & ludificari fuga roſtra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoſte deriſæ: coactique hoſtes quaſi in ſolido decernere. Victor ergo apud Liparas, merſa, & fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duillius Imperator non contentus unius diei triumpho per vitam omnem, ubi a cœna rediret, prælucere funalia, præcinere ſibi tibias juſſit, quaſi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leve hujus prælii damnum fuit. Alter conſulum interceptus Cornelius Aſina: qui ſimulato colloquio evocatus, atque ita oppreſſus fuit; perfidiæ Punicæ documen-

cumen.

eumentum Calatino Dictatore, fere omnia præſidia Pœnorum Agrigento, Drepano, Panormo, Eryce, Lilybeo detraxit. Trepidatum eſt ſemel circa Camarinenſium ſaltum; ſed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evaſimus, qui lecta trecenta manu infeſtum & inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupavit, adeoque moratus hoſtes dum exercitus omnis evaderet: ac ſic pulcherimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit. Hoc illuſtrior noſter, quod expeditioni tantæ ſuperfuit & ſupervixit, licet nihil ſcripſerit ſanguine. L. Cornelio Scipione, cum jam Sicilia ſuburbana eſſet populi Romani provincia, ſerpente latius bello, in Sardiniam, annexamque ei Corſicam tranſiit, ubi & ſic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoq; omnes terra mariq; Pęnos expugnavit; ut jam victorię nihil niſi Africa ipſa reſtaret. M. Atilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant qui ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta Imperator; metu mortis navigandi fecit audaciam: mox ventis remiſque properatum eſt: tantuſque terror hoſtici adventus Pœnis fuit,

ut

Digitized by Google

ut apertis pæne portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim a Punico littore, quaſi arx, & ſpecula, procurrit. Et hæc, & trecenta amplius caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modo, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt; quum quaſi in vindictam Africæ, nata miræ magnitudinis ſerpens, poſita apud Bragadam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus quum terrorem nominis ſui late circumtuliſſet, quumque magnam vim juventutis, duceſque ipſos aut cecidiſſet, aut haberet in vinculis, claſſemque ingenti præda onuſtam, & triumpho gravem in Urbem præmiſiſſet, etiam ipſam belli caput Carthaginem urgebat obſidione, ipſiſque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna eſt, tantum ut plura eſſent, Romanæ virtutis inſignia: cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam converſis ad externa auxilia hoſtibus, quum Xantippum illis ducem Lacedæmon miſiſſet, a viro militiæ peritiſſimo vincimur. Tum fęda clades, Romaniſque uſu incognita; vivus in manus hoſtium venit fortiſſimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere

in-

infractus eſt, nec legatione ſuſcepta. Quippe diverſa, quam hoſtes mandaverant, cenſuit, ne pax fieret, nec commutatione captivorum reciperetur. Sit nec illo voluntario ad hoſtes ſuos reditu, nec ultimo ſive carceris ſive crucis ſupplicio deformata majeſtas; imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior, infeſtiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit. Metello igitur conſule ſpirantibus altius Pœnis, & reverſo in Siciliam bello, apud Panormum ſic hoſtes cecidit, ut nec amplius eam inſulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas ſic quoque magna præda, ſi gregem illum non bello, ſed venatione cepiſſet. publio Claudio conſule, non ab hoſtibus, ſed a diis ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contempſerat: ibi ſtatim claſſe demerſa, ubi ille præcipitari pullos juſſerat, quod pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone conſule, claſſem hoſtium in Africo mari apud Ægimurum jam in Italiam ultro navigantem cecidit. Quantus o

tunc

Digitized by Google

tunc triumphus tempeſtate intercidit; quum opulenta præda, claſſis adverſis acta ventis, naufragio ſuo Africam & Syrtes, omnium Imperia gentium, inſularum littora implevit! Magna clades, ſed non ſine aliqua principis populi dignitate; interceptam tempeſtate victoriam, & triumphum, periiſſe naufragio. Et tamen quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis, inſuliſque fruſtrarentur, & fluitarent, populus Romanus triumphavit. Lutatio Catulo conſule tandem bello finis impoſitus apud inſulas, quibus nomen ÆGATES: nec major alias in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hoſtium claſſis, & in ea quaſi tota Carthago: quod ipſum exitio fuit. Romana claſſis prompta, levis, expedita, & quodam genere caſtrenſis; ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis, quaſi habenis agebatur: & in hos, vel in illos mobilia roſtra, ſpeciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excindendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Supervacuum viſum eſt in ar-

cem,

Digitized by Google

tem, muroſque ſævire, quum jam in mari eſſet deleta Carthago.

Bellum Liguſticum.
Cap. III.

PEracto Punico bello, ſequuta eſt brevis ſane, & quaſi ad recipiendum ſpiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide ceſſantium armorum, tunc primum poſt Numam clauſa fuit porta Jani: ſed ſtatim, ac ſine mora, patuit. Quippe jam Ligureres, jam Inſubres Galli, nec non & Illyrii laceſſebant; ſic de ſub Alpibus, id eſt, de ſub ipſis Italiæ faucibus gentes, Deo quodam aſſidue incitante, ne rubiginem, ac ſitum ſcilicet arma ſentirent; denique ita cotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant; nec aliter utraque gente, quam quaſi cote quadam populus Romanus ferrum ſuæ acuebat virtutis. LIGURES imis Alpium jugis adhærentes inter Varum. & Macram flumen, implicitoſque dumis ſilveſtribus, major aliquanto labor erat invenire, quam vincere. Tutum locis, & fuga, durum, atque velox genus, ex occaſione, magis latrocinia, quam bella faciebat. Itaque quum diu multumque eluderent ſaltu, viis, latebris,

bris, Deceates, Oxybii, Euburiates; Inganui, tandem Fulvius latebras eorum ignibus ſepſit: Bæbius in plana deduxit: Poſtumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.

Bellum Gallicum. Cap. IV.

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plùs quam humana erant: ſed experimento deprehenſum eſt, quippe ſicùt primus impetus eis major, quam virorum eſt, ita ſequens minor, quam feminarum. Alpina corpora humenti cęlo educata, habent quiddam ſimile nivibus ſuis, quæ mox ut caluere pugna, ſtatim in ſudorem eunt; & levi motu, quaſi ſole laxantur. Hi ſæpe & alias, ſed Britomaro, duce, non prius ſoluturos ſe baltéa, quam Capitolium aſcendiſſent, juraverant. Factum eſt. Victos enim Æmilius in Capitolio diſcinxit. Mox Aſtrionico duce vovere de noſtrorum miltium præda Marti ſuo torquem. Intercepit Juppiter votum. Nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiſerant: aliorſum vota ceciderunt. Occiſo enim rege Mar-

Digitized by Google

lus tertia poſt Romulum patrem Feretrio Jovi arma ſuſpendit.

Bellum Illyricum. Cap. V.

ILlyrii ſeu Liburnii ſub extremis Alpium radicibus agunt inter Arſiam, Titiumque flumen, longiſſime per totum Adriani maris littus effuſi. Hi regnante Teuta muliere, populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, ſed ut victimas, ſecuri percutiunt; præfectos navium igne comburunt, idque, quo indignius foret, mulier imperabat, Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, late domantur. Strictæ in principum colla ſecures, legatorum manibus litavere.

Bellum Punicum ſecundum.
Cap. VI.

POſt primum Punicum bellum, vix quadriennii requies, ecce alterum bellum: minus quidem ſpatio (nec enim amplius quam decem & octo annos habet) ſed adeo cladium atrocitate terribilius, ut ſi quis conferat damna utriuſque populi, ſimilior victo ſit populus qui vicit. Pudebat nobilem populum (ablatum

mare,

Digitized by Google

mare, captæ inſulæ) dare, tributa, quæ jubere conſueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat; nec remorabatur. Igitur in cauſſa belli Saguntus deleta eſt, vetus Hiſpaniæ civitas, & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, ſed triſte monumentum, quam in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal cauſas novorum motuum quærens, & ſuis, & ipſorum manibus evertit, ut Italiam ſibi rupto fœdere aperiret. ſumma FOEDERUM Romanis religio eſt. Itaque ad auditum ſociæ civitatis obſidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, & igne, verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum deſuper ſe ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro, & igni corrumpunt. Cujus tantæ cladis auctor Annibal poſcitur. Tergiverſantibus Pœnis, dux legationis, Quæ, inquit, mora eſt? Fabius: In hoc ego ſinu bellum pacemque porto: utrum eligitis? Succlamantibus, Bellum, Bellum, igitur! inquit, accipite: &

excuſſo in mediam curiam togæ gremio, non ſine horrore, quaſi plano ſinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. nam quaſi has inferias ſibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio; incendioque mandarent, ita manibus eorum, vaſtatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id geſſere bellum, exitio parentatum eſt. Igitur ubi ſemel ſe in Hiſpania movit illa gravis & luctuoſa Punici belli vis atque tempeſtas, deſtinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflavit; ſtatim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabuloſæ altitudinis nivibus, velut cœlo miſſa, deſcendit: Ac primi quidem impetus turbo inter Padum, & Ticinum, valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus: ſaucius & ipſe veniſſet in manus hoſtium Imperatur, niſi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ creſcit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. Hic ſecunda belli Punici procella deſævit, Sempronio conſule. Tunc callidiſſimi hoſtes frigidum,

Digitized by Google

uum, & nivalem nacti diem, quum ſe ignibus prius, oleoque foviſſent (horribile dictu) homines a meridie, & ſole venientes, noſtra nos hieme vicerunt. Traſimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis, quippe nebula lacus, plauſtribuſque virgultis tectus eques, terga ſubito pugnantium invaſit. Nec de diis poſſumus queri; imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant inſidentia ſignis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commiſſam aciem ſequutus ingens terræ tremor: niſi illum horrorem ſoli, equitum virorumque diſcurſus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id eſt, pæne ultimum vulnus imperii, CANNÆ, ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit; & quadraginta millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, inſuper callidiſſimus Imperator, patentibus in campis, obſervato loci ingenio, quod & ſol ibi acerrimus, &

 plu-

plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente ſemper quaſi ad conſtitutum, ita inſtruxit aciem, ut Romanis adverſus hæc omnia obverſis, quaſi ſecundum cœlum tenens vento, pulvere, ſole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Annibal diceret militi ſuo, Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occiſus eſt: dubium uter majore animo. Paulum puduit; Varro non deſperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus; pons de cadaveribus juſſu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo annulorum Carthaginem miſſi, dignitaſque equeſtris taxata menſura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma; quintumque intra diem epulari Annibal in capitolio potuerit, ſi (quod Pœnum illum dixiſſe Adherbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum ſciret vincere, ſic uti victoria ſciſſet. Tum quidem illum, ut dici vulgo ſolet, aut fatum Urbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & averſi a Carthagine Dii, in diverſum abſtulerunt. Quum victoria poſſet uti, frui maluit, relictaque Roma, Campaniam, Tarentumque peragrare;

Digitized by Google

re; ubi mox & ipſe, & exercitus ardor elanguit, adeo, ut verum dictum ſit, Capuam Annibali Cannas fuiſſe. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) ſoles, & tepentes fontibus Bajæ ſubegerunt. Interim reſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta ſunt templis: deerat juventus, in ſacramentum militiæ liberata ſervitia. egebat ærarium; opes ſuas libens ſenatus in medium protulit: nec præter quod in bullis ſinguliſque annulis erat, quicquam ſibi auri reliquere. Eques ſequutus exemplum, imitatæque equitem tribus. denique vix ſuffecere tabulæ, vix ſcribarum manus, Levino, Marcelloque conſulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, quum juniores a ſenioribus conſilium de creandis Conſulibus petivere? Quippe adverſus hoſtem totiens victorem; tam callidum, non virtute tantum, ſed ſuis etiam pugnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis, &, ut ſic dixerim, reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam com-

mentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipub. ſalutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii ſcutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranoſque ſaltus ſic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce etiam congredi auſus eſt, Cominus venit, & pepulit e Campania ſua, & ab obſidione Nolæ urbis excuſſit. Auſus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (o pudor) manu ſervili pugnaret. Nam huc uſque tot mala compulerant: ſed libertate donati, fecerat de ſervitute Romanos. O horribilem in tot adverſis fiduciam! o ſingularem animum ac ſpiritum pop. Romani! tam arctis afflictiſque rebus, quum de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diverſa reſpicere, quumque hoſtes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque jam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc ſuſtinebant, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diviſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu re-
ſti-
Digitized by Google

ſtitit. Tota enim inſula in una u
ſuperata eſt. Grande illud, &
te id tempus invictum caput,
RACUSÆ, quamvis Archimedis
genio defenderentur, aliquando ce
runt. Longe illi triplex murus,
tidemque arces, portus ille mar
reus, & fons celebratus Arethuſ
niſi quod hactenus profuere, ut p
chritudini victæ urbis parceretu
Sardiniam Gracchus arripuit. ni
illi gentium feritas, INSANORU
QUE (nam ſic vocantur) immani
montium profuere. Sævitum in
bes, urbemque urbium Caralim,
gens contumax, viliſque mortis,
tem deſiderio patrii ſoli domaretu
IN HISPANIAM miſſi Cnæus &
blius Scipiones, pæne totam Pœnis
ripuerant, ſed inſidiis Punicæ frau
oppreſſi rurſus amiſerunt, mag
quidem illi prœliis, quum Puni
opes cecidiſſent: ſed Punicæ inſi
alterum ferro caſtra metantem, a
rum quum evaſiſſet in turrim, c
ctum facibus oppreſſerant. Igitu
ultionem patris, ac patrui miſſus c
exercitu Scipio, cui tam grande
Africa nomen fata decreverant, b
latricem illam, viris armiſque no
lem Hiſpaniam, illam ſeminari
 ho
Digitized by Google

hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam a Pyrenæis montibus in Herculis columnas, & Oceanum, recuperavit, neſcias citius, an facilius. quam velociter, quatuor anni fatentur: quam facile, vel una civitas probat. eodem quippe, quo obſeſſa eſt die, capta eſt; omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa eſt Hiſpana Carthago. Certum eſt tamen ad profligandam provinciam maxime profeciſſe ſingularem ducis ſanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellaſque præcipuæ pulchritudinis barbaris reſtituerit, ne in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci: ne quid de virginitatis integritate delibaſſe ſaltem oculis videretur. Hæc inter diverſa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummovere poterat Annibalem. Pleraque ad hoſtem defecerant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen tum pleriſque oppidis, & regionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde to-

tis

tis viribus Romam converteretur. O populum dignum urbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum, ac deorum! Compulſus ad ultimos metus, ab incepto non deſtitit: & de ſua Urbe ſollicitus, Capuam tamen non omiſit; ſed parte exercitus ſub Appio conſule relicta, parte Flaccum in urbem ſequuta, abſens ſimul, præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi caſtra a tertio lapide Annibali, iterum ipſos deos, deos inquam (nec fateri pudebit) reſtitiſſe? Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa, tanta ventorum violentia coorta eſt, ut divinitus hoſtem ſummoveri, non a cœlo, ſed ad Urbis ipſius mœnibus, & Capitolio videretur, Itaque fugit, & ceſſit, & in ultimum ſe Italiæ recepit ſinum, quum Urbem tantum non adoratam reliquiſſet. Parva res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probandam ſatis efficax: quod illis ipſis, quibus obſidebatur diebus, ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit: haſtæque ſubjectus, invenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari: ſubjecitque argentarias Urbis tabernas: nec ſector in

Digitized by Google

ventus eſt; ut ſcias, etiam præſagia fatis fuiſſe. Nihil actum erat, tanta virtute, tanto favore etiam deorum. ſiquidem Aſdrubal frater Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, ſi vir ille ſe cum fratre junxiſſet. ſed hunc quoque caſtrametantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimos Italiæ angulos ſummoverat Annibalem; Livius in diverſiſſimam partem, & in ipſas naſcentis Italiæ fauces ſigna converterat. Tanto, id eſt omni, qua longiſſima Italia, ſolo interjacente, quo conſilio, qua celeritate conſules caſtra conjunxerint, inopinantemque hoſtem collatis ſignis compreſſerint, neque id fieri Annibal ſenſerit, difficile auditu eſt. Certe Annibal re cognita, quum projectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet: Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio. Jam certum erat, Annibalem, etiam ipſius confeſſione, poſſe vinci; ſed tot rerum proſperarum fiducia plenus populus Romanus, magni æſtimabat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igitur Scipio-

pio-

Digitized by Google

pione, in ipſam Africam tanta mole converſus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ ſuæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Aſdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ, quantaque utriuſque caſtra facibus illatis una nocte delevit? denique jam non a tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat, ſic factum eſt, ut inhærentem, atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major ſub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium & antea, & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi. Ubi de pace non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione, nec melius inſtrui aciem, nec acrius poſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis; Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal ceſſit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & ſequutus Africam ſtatim terrarum orbis.

Bel-

Bellum Macedonicum primum.
Cap. VII.

POſt Carthaginem vinci neminem pudit. Sequutæ ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, ceteraque omnia quodam quaſi æſtu, & torrente fortunæ: ſed primi omnium Macedones, affectator imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quam expectatione gentis fuit. Cauſa cœpit a fœdere Philippi, quo rex jam pridem dominantem in Italia Annibalem ſibi ſociaverat: poſtea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ, in templa, aras, & ſepulcra ipſa ſæviret. Placuit Senatui opem tantis ferre ſupplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes præſidia ſibi ab hac Urbe petebant. Primo igitur Lævino conſule populus Romanus Jonium mare ingreſſus, tota Græciæ littora veluti triumphanti claſſe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Hiſpaniæ, Afri-

Digitized by Google

Africæ præferebat : & manifeſtam victoriam nata in prætoria puppe' laurus pollicebatur . Aderat ſponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum ; aderant Rhodii , nauticus populus ; quibus a mari Conſul , a terra omnia equis , viriſque quatiebat . Bis victus rex , bis fugatus , bis exutus caſtris quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vulnerum aſpectu ; quæ non ſpiculis , non ſagittis , nec ullo Græculo ferro , ſed ingentibus pilis , nec minoribus adacta gladiis , ultra mortem patebant : Enimvero Flaminio duce invios antea Chaonum montes , Aoumque amnem per abruta vadentem , & ipſa Macedoniæ clauſtra penetravimus . introiſſe , victoria fuit . Nam nunquam poſtea auſus congredi Rex , ad tumulos , quos , Cynocephalas vocant , uno , ac ne hoc quidem juſto prælio opprimitur . Et illi quidem Conſul pacem dedit , regnumque conceſſit : mox , ne quid eſſet hoſtile , Thebas , & Eubœam , & graſſantem ſub Nabide ſuo Lacedæmoniam compeſcuit . Græciæ vero veterem ſtatum reddidit , ut legibus viveret ſuis , & avita libertate frueretur . Quæ gaudia , quæ vociferationes , fuerunt ſe-

quum.

Digitized by Google

quum hoc forte Nemeæ in theatro quinquennalibus ludis a præcone caneretur? quo certavere plauſu? quid florum in Conſulem profuderunt? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achajæ pronunciabatur: nec aliter illa conſulari ſententia, quam modulatiſſimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu fruebantur.

Bellum Syriacum regis Antiochi.
Cap. VIII.

MAcedoniam ſtatim, & regem Philippum Antiochus excepit, quodam caſu, quaſi induſtria, ſic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, ſic ab Europa in Aſiam, ultro ſe ſuggerentibus cauſis, imperium procederet; & cum terrarum orbis ſitu, ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidoloſius fama bellum fuit; quippe quum Perſas, & Orientem, Xerſem, atque Darium cogitarent; quando perfoſſi invii montes, quando velis opertum mare nunciaretur. ad hoc cœleſtes minæ territabant, cum humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic faventis Aſiæ ſuæ nu-

minis

minis timor erat. Nec ſane viris, opibus, armis quicquam copioſius Syria: ſed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius, quam quod a Romanis victus eſt. Impulere regem in id bellum illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos querens adverſus Macedones militiæ ſuæ ſocietatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſiliis ejus Rex tradidiſſet, id eſt, ſi Aſiæ viribus uſus fuiſſet miſer Annibal! Sed Rex ſuis opibus, & nomine regio fretus, ſatis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. hic LYSIMACHIAM urbem in littore Thracio poſitam a majoribus ſuis, Antiochus ut hæreditario jure repoſcebat. hoc velut ſidere, Aſiatici belli mota tempeſtas. Et maximus regum contentus fortiter indixiſſe bellum, quum ingenti ſtrepitu, ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tamquam victor agitabat. EUBOEAM inſulam continenti adhærentem tenui freto,

re-

reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hic ille poſitis aureis, ſericiſque tentoriis, ſub ipſo freti murmure, quum inter fluenta tibiis, fidibuſque concineret, collatis undique, quamvis per hiemem, roſis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum, puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam ſua luxuria debellatum, populus Romanus, Acilio Glabrione conſule, in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adeventus ſui nuncio coegit ab inſula fugere. Tum præcipitem apud Thermopylas aſſequutus, locum trecentorum Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari ac terra cedere coegit. Statim & e veſtigio itur in Syriam. Claſſis regia Polyxenidæ, Annibalique commiſſa; nam rex prælium nec ſperare potuerat. Igitur duce Æmilio Regillo a remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne ſibi placeant Athenæ; in Antiocho, vicimus Xerxem; in Æmilio, Themiſteclem æquavimus; Epheſiis, Salemina penſavimus. Tum conſule Scipione, cui frater ille modo victor Carthaginis Africanus, voluntaria legatione aderat, debellari regem placet; & jam toto ceſſerat mari: ſed

nos

nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum caſtra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis conſederat. Trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque curruum, non minor numerus. Elephantis ad hoc immenſæ magitudinis, auro, purpura, argento, & ſuo ebore fulgentibus, aciem utrimque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine ſua: ad hoc imbre, qui ſubito ſuperfuſus, mira felicitate Perſicos arcus corruperat: primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo, & ſupplici pacem atque partem regni dari placuit: eo libentius, quod tam facile ceſſiſſet.

Bellum Ætolicum. Cap. IX.

SYriaco bello ſucceſſit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Aſiatici belli perſequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio eſt. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta deditio eſt. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii, & memineramus auxilii, ſic placuit ignoſcere. Serpſit

tamen

tamen latius in proximos bellum, omnemque late Cephaleniam, Zacynthon: & quidquid iuſularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Maleum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

Bellum Hiſtricum. Cap. X.

Hiſtri ſequuntur Ætolos, quippe bellantes eos nuper adjuverant. initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eademque exitii cauſa. Nam quum Cnæi Manlii caſtra cepiſſent, opimæque prædæ incubarent, epulantes, ac ludibundos pleroſque, ac ubi eſſent, præ poculis neſcientes, Appius Pulcer invadit. Sic cum ſanguine & ſpiritu male partam revomuere victoriam. Ipſe rex Apulo equo impoſitus, quum ſubinde crapula, & capitis errore lapſaret, captum ſeſe vix & ægre poſtquam experrectus eſt, didicit.

Bellum Gallogræcum. Cap. XI.

Gallogræciam quoque Syriaci belli ruina convolvit. fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuiſſent, an cupidus triumphi Manlius eos viſos ſimulaverit, dubium eſt. Certe nega-

negatus eſt victori triumphus: quia cauſam belli non approbavit. Ceterum gens Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vaſtaverant Græciam, mox Orientem ſequuti, in media Aſiæ parte ſederunt. Itaque ut frugum ſemina mutato ſolo degenerant, ſic illa genuina feritas eorum Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque prœliis fuſi, fugatique ſunt: quamvis ſub adventu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Toloſtobogi, Tectoſagique jam inſederant. Utrique fundis, ſagittiſque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas morſibus & ore tentaſſent, quum offocandas invicem fauces præbuiſſent. Nam Orgiagontis regis uxor a Centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplo cuſtodiam evaſit, revulſumque militis caput ad maritum ſuum retulit.

Bellum Macedonicum ſecundum.
Cap. XII.

DUm aliæ aliæque gentes Syriaci belli ſequuntur ruinam, MACEDO-

DONIA ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria, & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat: & ſucceſſerat Philippo filius PERSES: qui ſemel in perpetuum victam eſſe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius ſub hoc Macedones, quam ſub patre conſurgunt; quippe Thracas in vires ſuas traxerant: atque ita induſtriam Macedonum viribus Thracum, ferociam Thracum, diſciplina Macedonum temperaverunt. Acceſſit his conſilium ducis, qui ſitum regionum ſuarum ſummo ſpeculatus Hæmo, poſitis per abrupta caſtris, ita Macedoniam ſuam armis ferroque vallaverat, ut non reliquiſſe aditum niſi a cœlo venturis hoſtibus videretur. Nam Marcio Philippo conſule eam provinciam ingreſſus populus Romanus, exploratis diligenter acceſſibus, per Aſtrudem paludem, per acerbos, dubioſque tumulos, illa, quæ volucribus quoque videbatur invia, acceſſit, regemque ſecurum, & nihil tale metuentem, ſubita belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare juſſerit mergi, ne periret: claſſem cremari; ne incenderetur. Paullo con-

onſule quum majora & crebra eſſent mpoſita præſidia, per alias vias Ma- edonia deprenſa eſt, ſumma quidem ırte, & induſtria ducis, quum alia aimatus, alia irrepſiſſet. Cujus ad- entus ipſe adeo terribilis regi fuit, ıt intereſſe non auderet, ſed geren- a ducibus bella mandaverit. Abſens rgo victus, fugit in maria, inſulam- ue Samothracen, fretus celebri re- igione, quaſi templa, & aræ poſſent lefendere, quem nec montes ſui, ec arma potuiſſent. Nemo regum liutius amiſſæ fortunæ conſcientiam etinuit. Supplex quum ſcriberet ad mperatorem ab illo, quo confugerat, emplo, nomenque epiſtolæ notaret uum, regem addidit. Sed nec reve- entior captæ majeſtatis alius Paullo uit. Quum in conſpectum veniſſet ioſtis, in templum recepit, & con- viviis adhibuit; liberoſque admonuit ſuos, ut FORTUNAM, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcher- imos hunc quoque populus Roma- ius de Macedonia duxit, atque vi- lit triumphum; quippe cujus ſpecta- ulo triduum impleverit. Primus dies igna, tabulaſque: ſequens arma, pe- uniaſque tranſvexit: tertius captivos, pſumque regem attonitum adhuc

tan-

tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multo prius gaudium victoriæ populus Romanus, quam epiſtolis victoris perceperat: quippe eodem die, quo victus Perſes in Macedonia, Romæ cognitum eſt. Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum, pulverem, & cruorem abluebant; hi nunciavere. Caſtorem, & Pollucem fuiſſe creditum vulgo, quod gemini fuiſſent: interfuiſſe bello, quod ſanguine maderent: a Macedonia venire, quod adhuc anhelarent.

Bellum Illyricum. Cap. XIII.

MAcedonici belli contagio traxit ILLYRIOS. Ipſi quidem ut Romanum, a tergo diſtringerent, a Perſe rege conducti pecunia militavere. Sine mora ab Anicio prætore ſubiguntur. Scordam caput gentis deleſſe ſuffecit: ſtatim ſequuta deditio eſt. Denique hoc bellum ante finitum eſt, quam geri Romæ nunciaretur.

Bellum Macedonicum tertium. Cap. XIV.

QUodam fato, quaſi ita conveniſſet inter Pœnos & Macedonas,

ut

ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: ſed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quam ante, gravior, dum contemnitur. Cauſa belli prope erubeſcenda; quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ ſortis Andriſcus invaſerat, dubium liber an ſervus, mercenarius certe: ſed quia vulgo ex ſimilitudine Philippi, Pſeudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipſa contemnit pop. Romanus, Juventio prætore contentus, virum non Macedoniæ modo, ſed Tharaciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temere tentavit: invictuſque non a veris regibus, ſed ab illo imaginario, & ſcenico rege ſuperatur: ſed conſule Metello, amiſſum cum legione pretorem, pleniſſime ultus eſt. Nam & Macedoniam ſervitute multavit: & ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Tharaciæ Regulo, in Urbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus quaſi de vero rege triumpharet.

Bellum Punicum tertium.
Cap. XV.

TErtium cum Africa bellum, & tempore exiguum fuit (nam quadriennio patratum eſt) & in comparatione priorum, minimum labore. Non enim tam cum viris, quam cum ipſa urbe pugnatum eſt; ſed planè maximo eventu; quippe eo tandem Carthago finita eſt. Atque ſi quis trium temporum momenta conſideret, primo commiſſum eſt bellum, profligatum ſecundo, tertio vero confectum eſt. Sed hujus cauſſa belli, quod contra fœderis legem adverſus Numidas, quidem ſemel paraſſet claſſem & exercitum, frequens autem Maſſiniſſæ fines territaret. Sed huic bono ſocioque regi favebantur. Cum bellum ſederet, de belli fine tractatum eſt. Cato inexpiabili odio delendam eſſe Carthaginem, & cum de alio conſuleretur, pronunciabat Scipio Naſica ſervandam, ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriari felicitas urbis inciperet. Medium ſenatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim ſpecioſius videbatur quam eſſe Carthaginem, quæ non timeretur.

Igitur

tur Manilio, Cenſorinoque conſu-
us, pop. Romanus aggreſſus Car-
iginem, ſpe pacis injecta, traditam
volentibus claſſem, ſub ipſo ore
is, incendit. Tum evocatis prin-
ibus, ſi ſalvi eſſe vellent, ut mi-
arent finibus, imperatum. Quod
o rei atrocitate adeo movit iras,
extrema mallent. Comploratum
itur publice ſtatim, & pari voce
amatum eſt, Ad arma; ſeditque ſen-
ntia, quoquo modo rebellandum:
on quia ſpes ulla jam ſupereſſet,
d quia patriam ſuam mallent ho-
ium, quam ſuis manibus everti.
ui rebellantium fuerit furor, vel
inc intelligi poteſt; quod in uſum
ovæ claſſis tecta, domuſque reſcide-
int: in armorum officinis aurum &
gentum pro ære ferroque conflа-
im eſt: in tormentorum vincula ma
one crines ſuos contulerunt.
Mancino deinde Conſule, terra,
ariqueſervebat obſidio. Operis por-
us nudatus, & primus, & ſequens
im & tertius murus, quum tamen
Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi
ltera civitas reſiſtebat. Quamvis pro-
ligato urbis excidio, tamen fatale
Africæ nomen Scipionum videbatur.
Igitur in alium SCIPIONEM con-

verſa Reſpublica, finem belli r
ſcebat. Hunc Paulo Macedonico
creatum, Africani illius magni fi
in decus gentis aſſumpſerat, hoc
licet fato, ut quam urbem conc
rat avus, nepos ejus everteret.
quam maxime mortiferi eſſe mor
ſolent morientium beſtiarum: ſic p
negotii fuit cum ſemiruta Carthag
ne, quam integra. Compulſis in
nam arcem hoſtibus, portum quoq
maris Romanum obſederat. Illi al
rum ibi portum ab alia urbis pa
foderunt: nec ut fugerent, ſed qu
nemo illos hac evadere poſſe cre
bat. Inde quaſi enata ſubito claſ
erupit: quum interim jam diebu
jam noctibus, nova aliqua mole
nova machina, nova perditorum ho
minum manus, quaſi ex obruto in
cendio ſubita de cineribus flamm
prodibat. Deploratis noviſſime rebus
quadraginta ſe millia virorum ded
derunt, quod minus credas, duce Aſdru
bale. Quanto fortius fœmina, & uxo
ducis! quæ comprehenſis duobus libe
ris, a culmine ſe domus in medium
miſit incendium, imitata reginam, qu
Carthaginem condidit. Quanta urb
deleta ſit, ut de cæteris taceam, ve
ignium mora probari poteſt, quipp

ter

continuos decem & ſeptem dies
potuit incendium extingui; quod,
ibus, ac templis ſuis ſponte ho-
immiſerant: ut quatenus urbs
pi Romanis non poterat, trium-
is arderet.

Bellum Achaicum. Cap. XVI.

QUaſi ſæculum illud everſionis urbium curreret, ita Carthaginis inam ſtatim CORINTHUS excet, Achajæ caput, Greciæ decus, ter duo maria Jonium, & Ægæum uaſi ſpectaculo expoſita. Hæc (facinus indignum) ante oppreſſa eſt, uam in numerum certorum hoſtium eferretur. Critolaus cauſa belli, qui iberate a Romanis data adverſus iſos uſus eſt, Legatoſque Romanos, ubium an & manu, certe oratione iolavit. Igitur Metello ordinanti, um maxime Macedoniæ mandata eſt ltio; & hinc Achaicum bellum, ac rimam Critolai manum Metellus Conſul per patentes Elidis campos pro cecidit Alphæo. Et uno prœlio eractum erat bellum: jam & urbem pſam terrebat obſidio: ſed (fato reum!) quum Metellus dimicaſſet, d victoriam Mummius venit. Hic

alterius ducis Diæi late exercitum ſub ipſis Iſthmi faucibus fudit, geminosque portus ſanguine infecit. Tandem ab incolis deſerta civitas, direpta primum, deinde tuba præcinente, deleta eſt. Quid ſignorum, quid veſtium, quidve tabularum raptum, incenſum atque projectum eſt? Quantas opes & abſtulerit & cremaverit, hinc ſcias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulachris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

Res in Hiſpania geſtæ.

Cap. XVII.

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia ſequuta eſt. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Poſt illa duo clariſſima urbium incendia, late atque paſſim, nec per vices, ſed ſimul pariter quaſi unum undique bellum fuit: prorſus ut illæ urbes, quaſi agitantibus ventis, diffudiſſe quædam belli incendia toto orbe viderentur. HI-

SPA-

Digitized by Google

HISPANIÆ nunquam animus fuit adverſus nos univerſæ conſurgere: nunquam conferre vires ſuas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri ſuam publice. Alioquin ita undique mari Pyrenæoque vallata eſt, ut ingenio ſitus ne adiri quidem potuerit. Sed ante a Romanis obſeſſa eſt, quam ſe ipſa cognoſceret. Sola omnium provinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt, intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum eſt, a primis Scipionibus in Cæſarem Auguſtum, non continue nec cohærenter: ſed prout cauſæ laceſſierant: nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Pœnis in Hiſpania. Inde contagio & ſeries cauſaque bellorum. Prima per Pyreneum jugum ſigna Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: præliiſque ingentibus Annonem & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt, raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiſſimi viri in ipſa ſua victoria oppreſſi Punica fraude cecidiſſent, terra marique victores. Igitur quaſi novam integramque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus invaſit: iſque ſtatim, capta Carthagine, & aliis urbibus, non contentus

Maximus conſul oppreſſerat: ſed a ſucceſſore Pompilio violata victoria eſt, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & inſidias, & domeſticos percuſſores aggreſſus, hanc hoſti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuiſſe.

Bellum Numantinum.
Cap. XVIII.

NUmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine, & honore par omnibus, ſummumque, ſi viros æſtimes, Hiſpaniæ decus: quippe quæ ſine muro, ſine turribus, modice editо in tumulo apud flumen Durium ſita; quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim ſola ſuſtinuit: nec ſuſtinuit modo, ſed ſævius aliquanto perculit, pudendiſque fœderibus affecit. Noviſſime quum invictam eſſe conſtaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, ſi fateri licet, ullius cauſa belli injuſtior, Sedigenſes ſocios, & conſanguineos, Romanorum manibus elapſos, exceperant, habi-

ta

ta pro eis deprecatio nihil valuit; quum ſe ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium juſſi arma deponere. hoc ſic a barbaris acceptum, quaſi manus abſcinderunt. Itaque ſtatim Megara viro fortiſſimo duce, ad arma converſi, Pompejum prælio aggreſſi, fœdus tamen maluerunt, quum debellare potuiſſent. Hoſtilium deinde Mancinum aggreſſi ſunt: hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, ut ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quiſpiam ſuſtineret; tamen cum hoc quoque fędus maluere, contenti armorum manubiis, quum ad internecionem ſævire potuiſſent. Sed non minus Numantini, quam Caudini illius fęderis flagrans ignominia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præſentis flagitii, deditione Mancini expiavit. cæterum duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem exarſit. Sed tunc acrius in caſtris, quam in campo, noſtro cum milite, quam cum Numantino præliandum fuit. Quippe aſſiduis & injuſtis & ſervilibus maxime operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma neſcirent, a

juto inquinari, qui ſanguine noluerunt, jubebantur. Ad hoc ſcorta, calones, ſarcinæ niſi ad uſum neceſſariæ, amputantur. TANTI ESSE EXERCITUM, QUANTI IMPERATOREM, vere proditum eſt. Sic redacto in diſciplinam milite, commiſſa acies: quod nemo viſurum ſe unquam ſperaverat, factum eſt, ut fugientes Numantinos quiſquam videret. Dedere etiam ſeſe volebant, ſi toleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & ſine exceptione victoriam, eo neceſſitatum compulſi primum, ut deſtinata morte in prælium ruerent, quum ſeſe prius epulis, quaſi inferiis implevisſent carnis ſemicrudæ, & celiæ, ſic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore conſilium: itaque non eſt permiſſa pugna morituris. Quum foſſa, atque lorica, quatuorque caſtris circumdatos fames premeret; ab duce orantes prælium, ut tamquam viros occideret: ubi non impetrabant, placuit eruptio. ſic conferta manu plurimi occiſi: & quum urgeret fames, aliquantiſper inde vixere. noviſſime conſilium fugæ ſedit: ſed hoc quoque ruptis equorum cingulis uxores

ades

ademere, ſummo ſcelere, per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem, furoremque converſi, poſtremo mori hoc genere deſtinarunt. Duces ſuos, ſeque, patriamque ferro & veneno, ſubjectoque undique igne peremerunt. Macte eſſe fortiſſimam, & meo judicio beatiſſimam in ipſis malis civitatem aſſeruit, quum fide ſocios, populum orbis terrarum viribus fultum, ſua manu, ætate tam longa, ſuſtinuit. Noviſſime maximo duce oppreſſa civitas, nullum de ſe gaudium hoſti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipſi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

Anacephalæoſis. Cap. XIX.

HActenus Populus Romanus pulcher, egregius, pius, ſanctus atque magnificus; reliqua ſæcula ut grandia æque, ita vel magis turbida & fœda, creſcentibus cum ipſa magnitudine imperii vitiis: adeo ut ſi quis hanc tertiam ejus ætatem tranſmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat, centum hos

priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hiſpaniam domuit, aureos (ſicut poetæ canunt) jure meritoque fateatur: centum ſequentes, ferreos plane, & cruentos, & ſi quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis; Gallicis, atque Germanicis; quibus cœlum ipſum gloria aſcendit, Gracchanas, Druſianaſque cædes; ad hæc ſervilia bella miſcuerunt: & ne quid turpitudini deſit, gladiatoria. Denique in ſe ipſe converſus Marianis, atque Syllanis, noviſſime Pompeji, & Cæſaris manibus, quaſi per rabiem, & furorem, & nefas, ſemet ipſe laceravit. Quæ etſi involuta inter ſe ſunt omnia atque confuſa, tamen quo melius appareant, ſimul & ne ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur: priuſque, ut cepimus, juſta illa, & pia cum exteris gentibus bella memorabimus, ut magnitudo creſcentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium ſcelera, turpeſque, & impias pugnas revertemur.

Bell-

Bellum Aſiaticum. Cap. XX.

VIcta ad occaſum Hiſpania, Populus Romanus ad Orientem pacem agebat, nec pacem modo, ſed inuſitata, & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, ſocii quondam, commilitoniſque noſtri, teſtamentum reliquit: POPULUS ROMANUS BONORUM MEORUM HÆRES ESTO. In bonis regis hæc fuerant. Adita igitur hæreditate, provinciam Populus Romanus non quidem bello, nec armis, ſed quod eſt æquius, teſtamenti jura retinebat. Sed hanc, difficile dictu eſt, utrum facilius amiſerit, an recuperaverit. Ariſtonicus regii ſanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere conſuetas, partim facile ſollicitat; paucas reſiſtentes, Myndum, Samon, Colophonem vi recepit. Craſſi quoque prætoris cecidit exercitum, ipſumque cepit; ſed ille memor & familiæ, & Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgula excæcat, in exitium

ſui

Digitized by Google

ſui quod volebat, ita concitat. Mox a Perperna domitus, & captus, & per deditionem in vinculis habitus. Aquillius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis (neſas) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum contra fas deum, moreſque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſet.

L. FLO-

L. FLORI
HISTORIARUM
LIBER TERTIUS.

Cap. I.

Bellum Jugurthinum.

HÆc ad Orientem: ſed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis ſperaret poſt Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter de Numidia concuſſit: & fuit in Jugurtha, quod poſt Annibalem timeretur. Quippe rex callidiſſimus Populum Romanum armis inclytum, & invictum, opibus aggreſſus eſt: & citra ſpem omnium fortuna ceſſit, ut rex fraude precipuus, fraude caperetur. Hic avo Maſiniſſa, & Micipſa patre per adoptionem, quum interficere fratres ſtatuiſſet, agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quam Senatum, Populumque Romanum, quorum in fide, & clientela regnum erat,

Digitized by Google

ſat, metueret: primum ſcelus man
dat inſidiis, potituſque Hiempſali
capite, quum ſe in Adherbalem con
vertiſſet, iſque Romam profugiſſet,
miſſa per legatos pecunia, traxit in
ſententiam ſuam Senatum. Et hæc
fuit de nobis ejus prima victoria.
Miſſos deinde, qui regnum inter il-
lum, Adherbalemque dividerent, ſi-
militer aggreſſus, quum in Scauro i-
pſos Romani imperii mores expu
gnaſſet, inchoatum nefas perfecit au-
dacius. Sed diu non latent ſcelera.
Corruptæ nefas legationis erupit:
placuitque bello perſequi parricidam.
Primus in Numidiam Calpurnius Be-
ſtia Conſul mittitur: ſed rex præmo-
nitus, fortius adverſus Romanos au-
rum eſſe, quam ferrum, pacem e-
mit. Cujus flagitii reus, quum in-
terveniente publica fide a ſenatu accer-
ſeretur, pari audacia & venit, & compe-
titorem imperii Maſſiniſſæ nepotem Maſ-
ſivam, immiſſo percuſſore confecit.
Hæc altera contra regem fuit cauſa
bellandi. Igitur ſequens ultio manda-
tur Albino. Sed hujus quoque (proh
dedecus!) ita corrupit exercitum, ut
voluntaria noſtrorum fuga vinceret
Numida, caſtriſque potiretur. ad-
dito etiam turpi fœdere in pretium
ſalu-

Digitized by Google

ſalutis, quod prius emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus aſſurgit, qui callidiſſime hoſtem, nunc precibus, nunc minis, jam ſimulata, jam quaſi vera fuga eludentem, artibus ſuis aggreſſus eſt. Agrorum, atque vicorum populatione non contentus, in ipſa Numidiæ capita impetum fecit; & Zamam quidem fruſtra diu voluit; ceterum Thalam, gravem armis, theſauroque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium ſuorum regnique fugitivum, per Mauros, atque Getuliam ſequebatur. Poſtremo Marius, auctis admodum copiis, quum pro obſcuritate generis ſui capite cenſos ſacramento adegiſſet, jam fuſum, & ſaucium regem adortus, non facilius tamen vicit, quam integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capſam in media Africa ſitam, anguibus, areniſque vallatam, mira quadam felicitate ſuperavit: & ſaxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo, inacceſſoque, penetravit: Mox non ipſum modo, ſed Bocchum quoque Mauritaniæ regem, jure ſanguinis Numidiam vindicantem, apud oppidum

pidum Cirtham graviter cecidit. Qui ubi diffiſus rebus ſuis, alienæ cladis acceſſio fieri timet, pretium fœderis, atque amicitiæ, regem facit. Sic fraudulentiſſimus regum, fraude ſoceri ſui in inſidias deductus eſt, & Syllæ in manum traditus: tandemque oneratum catenis Jugurtham in triumpho Pop. Rom. aſpexit: ſed ille quoque, quamvis victus, & vinctus, vidit Urbem, quam venalem, & quandoque perituram, ſi habuiſſet emptorem, fruſtra cecinerat. Tamen ut venalis fuiſſet, habuit emptorem; & quum ille non evaſerit, certum erit eam non eſſe perituram.

Bellum Allobrogicum.
Cap. II.

SIc ad Meridiem Pop. Romanus: Multo atrocius, & multipliciter magis; & a Septentrione ſævitum. Nihil hac plaga infeſtius. atrox cœlum, perinde ingenio. Omni igitur tractu violentus hoſtis, a dextris, atque lævis, & medio Septentrionis, erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere SALYI, quum de incurſionibus eorum fidiſſima, atque amiciſſima civitas MASSILIA quereretur

tur. ALLOBROGES deinde, & AR-VERNI; quum adverſus eos ſimiles Æduorum querelæ opem & auxilium noſtrum flagitarent: Varus victoriæ teſtis, Iſaraque, & Vindelicus amnis & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quam rex ipſe Bituitus diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriuſque victoriæ quod, quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipſis quibus dimicaverant in locis, ſaxeas extruxere turres, & deſuper exornata armis hoſtilibus TROPHÆA fixere: quum hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam enim Populus Romanus hoſtibus domitis victoriam ſuam exprobravit.

Bellum Cimbricum Theutonicum, ac Tigurinum. Cap. III.

CIMBRI THEUTONI, atque TIGURINI, ab extremis Galliæ profugi, quum terras eorum inundaſſet Oceanus, novas ſedes toto orbe quærebant: excluſique Gallia & Hiſ-

Digitized by Google

Hiſpania, quum in Italiam remigraſſent, miſere legatos in caſtra Silani, inde ad ſenatum, petentes, ut Martius populus aliquid ſibi terræ daret quaſi ſtipendium: ceterum, ut vellet, manibus, atque armis ſuis uteretur. Sed quas daret terras Populus Romanus agrariis legibus intra ſe dimicaturus: Repulſi igitur, quod nequiverant precibus armis petere conſtituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum Manlius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt. Omnes fugati, exuti caſtris: Actum erat, niſi Marius illi ſæculo contigiſſet. Ille quoque non auſus congredi ſtatim; militem tenuit in caſtris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, conſeneſceret. Receſſere igitur increpantes; & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) conſulentes, ſi quid ad uxores ſuas mandarent. Nec ſegnius, quam minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id eſt clauſtra Italiæ, ferebantur. Marius mira ſtatim velocitate occupatis compendiis, prævenit hoſtem: prioreſque THEUTONOS ſub ipſis Alpium radicibus aſſequutus, in locum, quem Aquas Sextias

vo-

vocant, qua fide numinum, prælio oppreſſit. Vallem, fluviumque medium hoſtes tenebant; noſtris aquarum nulla copia, conſultone id egerit Imperator, an errorem in conſilium verterit, dubium. certe neceſſitate aucta virtus, cauſa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, Viri, inquit, eſtis: en illic habetis. Itaque tanto ardore pugnatum eſt, eaque cædes hoſtium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam ſanguinis barbarorum. Certe rex ipſe Teutobochus quaternos, ſenoſque equos tranſilire ſolitus, vix unum, quum fugeret, aſcendit, proximoque in ſaltu comprehenſus, inſigne ſpectaculum triumphi fuit, quippe vir proceritatis eximiæ ſuper trophæa ipſa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in CIMBROS convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hiemem, quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam provoluti ruina deſcenderant. Ateſim flumen non ponte, nec navibus, ſed quadam ſtoliditate barbarica, primum corporibus aggreſſi, poſtquam retinere amnem manibus & clypeis fruſtra tentaverant, ingeſta obrutum ſilva tranſiluere: & ſi ſtatim inſe-

infeſto agmine Urbem petiiſſent; grande diſcrimen eſſet: ſed in VENETIA, quo fere tractu Italia molliſſima eſt: ipſa ſoli, cœlique clementia robur elanguit. ad hoc panis uſu, carniſque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggreſſus eſt. Jam diem pugnæ a noſtro Imperatore petierunt, & ſic proximum dedit. In patentiſſimo, quem Raudium vocant, campo procurrere. Milia inde ad ſexaginta ceciderunt. Hinc tertio minus, per omnem diem conciditur barbarus. iſti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, ſequutus Annibalem, artemque Cannarum: primum nebuloſum nactus diem, ut hoſti inopinatus occurreret: tum ventoſum quoque, ut pulvis in oculos, & ora ferretur: tum acie converſa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum eſt, ex ſplendore galearum, ac repercuſſu, quaſi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipſis fuit: quum objectis undique plauſtris, atque carpentis, altæ deſuper quaſi e turribus, lanceis contiſque pugnarent. Perinde ſpecioſa mors earum fuit, quam pugna. Nam quum miſſa ad Marium legatione, liberta-
tem,

:m., ne ſacerdotium non impetraſ-
:nt (nec fas erat) ſuffocatis, eliſiſ-
que paſſim infantibus ſuis, aut mu-
uis concidere vulneribus, aut vincu-
.o e crinibus ſuis facto, ab arbori-
ous, jugiſque plauſtrorum pepende-
·unt. Beleus rex in acie dimicans,
impigre, nec inultus, occubuit.
Tertia TIGURINORUM manus,
quæ quaſi ſubſidio Noricos inſederat
Alpium tumulos, in diverſa lapſi,
fuga ignobili & latrociniis evanuit.
Hunc tam lætum, tamque felicem li-
beratæ Italiæ, aſſertique imperii nun-
cium, non per homines, ut ſolebat,
populus Romanus accepit, ſed per
ipſos, ſi credere fas eſt, deos. Quip-
pe eodem die, quo geſta res eſt, vi-
ſi pro æde Caſtoris & Pollucis ju-
venes laureati Prætori literas trade-
re: frequenſque in ſpectaculo rumor
victoriæ Cimbricæ, Feliciter, dixit.
Quo quid admirabilius, quidque inſi-
gnius fieri poteſt? Quippe velut ela-
ta montibus ſuis Roma, ſpectaculo
belli intereſſet: quod in gladiatorio
munere fieri ſolet; uno eodemque
momento, quum in acie Cimari ſuc-
cumberent, populus in urbe plaude-
bat.

E Bel-

Bellum Thracium . Cap. IV.

POſt Macedonas, ſi diis placet, THRACES rebellabant, ipſi quondam tributarii Macedonum; nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Theſſaliam, atque Dalmatiam; eoque fine contenti, quaſi interveniente natura, contorta in ipſas aquas tela miſerunt. Nihil interim per id omne tempus reſiduum crudelitatis fuit in captivos ſævientibus: litare diis ſanguinem humanum: bibere in oſſibus capitum, & hujuſcemodi ludibrio fœdare mortem tam igni quam fumo; partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sæviſſimi omnium Thraeum SCORDISCI fuere: ſed calliditas quoque ad robur acceſſerat. Silvarum & montium ſitus cum ingenio conſentiebant. Itaque non fuſus modo ab his, aut fugatus, ſed ſimili prodigio omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffuſos, intra ſuam repulit Thraciam. Druſus ulterius egit, & vetuit tranſire Danubium. Minucius toto vaſtavit Hebro, mul-

tis

s quidem amiſſis, dum perfidum
acie flumen equitatur. Piſo Rhodo-
en Caucaſumque penetravit. Curio
Dacia tenus venit: ſed tenebras ſal-
tuum expavit. Appius in Sarmacas
ſque pervenit: Lucullus ad termi-
num gentium Tanaim, lacumque
Mæotim. Nec aliter cruentiſſimi ho-
:ium quam ſuis moribus domiti;
quippe in captivos igne ferroque ſæ-
vitum eſt. Sed nihil Barbaris atrocius
viſum eſt, quam quod abſciſſis ma-
nibus relicti, vivere ſuperſtites pœnæ
ſuæ jubebantur.

Bellum Mithridaticum.
Cap. V.

POnticæ gentes ad Septentrionem in mare ſiniſtrum jacent, a Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquiſſimus Atheas: poſt Artabaxes, a ſeptem Perſis oriundus: inde Mithridates omnium longe maximus. quippe quum quatuor Pyrrho, decem & ſeptem anni Annibali ſuffecerint, ille per quadraginta annos reſtitit: donec tribus ingentibus bellis ſubactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii conſumeretur.

Cauſam quidem illius belli prætend-
rat apud Caſſium legatum, attrecta-
terminos ſuos a Nicomede Bithyni-
co: ceterum elatus animis ingen-
bus, Aſiæ totius, & ſi poſſet, Eur-
pæ cupiditate flagrabat. Spem ac f-
duciam dabant noſtra vitia: quipp-
quum civilibus bellis disjungeremur,
invitabat occaſio: nudumque imper-
latus oſtentabant procul Marius, Syl-
la, Sertorius. Inter hæc Reipublic-
vulnera, & hos tumultus, repente,
quaſi captato tempore in laſſos ſi-
mul atque diſtrictos ſubitus turb-
Pontici belli ab ultima veluti ſpecu-
la Septentrionis erupit. Primus ſta-
tim impetus belli Bithyniam rapuit.
Aſia deinde pari terrore correpta eſt.
Nec cunctanter ad regem ab urbibus
noſtris, populiſque deſcitum eſt. Ad-
erat, inſtabat, ſævitia quaſi virtute
utebatur. Nam quid atrocius uno ejus
edicto, quum omnes, qui in Aſia
forent, Romanæ civitatis homines in-
terfici juſſit? Tum quidem domus,
templa, & aræ, humana omnia, at-
que divina jura violata ſunt. Sed
hic terror Aſiæ Europam quoque re-
gi aperiebat. itaque miſſis Archelao
Neoptolemoque præfectis, excepta
Rhodo, quæ pro nobis firmius ſtetit

cete-

eteris ; Cyclades, Delos, Eubœa ; ipſum Græciæ decus ATHENÆ, te- ebantur. Italiam jam, ipſamque ur- em Romam regius terror afflabat. taque Lucius Sylla feſtinat, vir ar- is optimus: parique violentia ruen- em ulterius hoſtem, quadam quaſi anu, repulit: primumque Athenas rbem (quis crederet?) frugum pa- entem, obſidione, ac fame ad hu- anos cibos compulit. Mox ſubruto yræei portu, ſex quoque, & ampli- s muris, poſtquam domuerat ingra- iſſimos, ut *ipſe* dixit, hominum, n *honorem* tamen mortuorum, ſa- ris ſuis, famæque donavit. Mox uum Eubœa, atque Bœotia præſidia egis diſpuliſſet, omneis copias, no apud Chæroneam, apud Or- homenon altero bello diſſipavit: tatimque in Aſiam tranſgreſſus, i- ſum opprimit: & debellatum foret, iſi de Mithridate triumphare, cito, uam vere maluiſſet. Ac tunc qui- em hunc Aſiæ ſtatum Sylla dederat. ctum cum Ponticis fœdus. recepit Bithyniam a rege Nicomede, ab A- iobarzane Cappadociam; ac ſic erat Aſia rurſus noſtra, ut cœperat. Mi- hridates tantum repulſus. itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit,

Quippe rex Aſiæ, & Europæ, quodam modo ineſcatus, non jam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia, majore flamma reviviſcunt; ita ille de integro, auctis majorem in modum copiis, tota denique regni ſui mole, in Aſiam rurſus mari, terra, fluminibuſque veniebat. CYZICUM nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribuſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat. hanc ille quaſi alteram Romam toto invaſerat bello: ſed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum. qui (horribile dictu) per medias hoſtium naves utre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quaſi marina piſtrix evaſerat. Mox clade converſa, quum ex mora obſidentem regem, & ex fame peſtilentia urgeret, recedentem Lucullus aſſequitur: adeoque cecidit, ut Granicus, & Æſapus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæque avaritiæ peritus, ſpargi a fugientibus ſarcinas & pecuniam juſſit, qua ſequentes moraretur. Nec felicior in mari, quam in terra fuga: quippe centum amplius navium claſ-

ſem,

ſem, apparatumque belli gravem, in Pontico mari aggreſſa tempeſtas, tam fœda ſtrage laceravit, ut navalis belli inſtar efficeret, plane quaſi Lucullus quodam cum fluctibus procelliſque commercio, debellandum tradidiſſe regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validiſſimi regni vires erant, ſed animus malis augebatur. Itaque converſus ad proximas gentes, totum pene Orientem, ac Septentrionem ruina ſua involvit. Iaeri, Caſpii, Albani, & utræque ſolicitabantur Armeniæ: perque omnia & decus, & nomen, & titulos Pompejo ſua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Aſiam videt, aliosque ex aliis prodire reges; nihil cunctandum ratus, priuſquam inter ſe gentium robora coirent, ſtatim ponte navibus facto, omnium ante ſe primus tranſit Euphratem; regemque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus. quippe quaſi commilitans, quum a tergo ſe hoſtibus, a facie Romanis præbuiſſet, Pontici per errorem longius cadentes umbras ſuas quaſi hoſtium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus eſt

Digitized by Google

nihil enim poſtea valuit quamquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite poſtremum cauda minantur. Quippe quum effugiſſet hoſtem, Colchos, Siciliæ quoque littora, & Campaniam noſtram ſubito adventu terrere voluit: mox ſubruto Pyræei portu, Colchis tenus jungere Boſphoron: inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam tranſilire: ſic Italiam nec opinatus invadere tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnaciſque filii ſcelere præventus; male tentatum veneno ſpiritum fero expulit. Cnœus interim Magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diverſa gentium, terrarumque volitabat. Nam ſub Orientem ſequutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis, ſupplicem juſſit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum iter tanquam in mari ſtellis ſequutus, Colchos cecidit. Ignovit Iberiæ. pepercit Albanis. regem Colchorum Orodem, poſitis ſub ipſo Caucaſo caſtris, juſſit in plana deſcendere; Arthocen, qui Iberis imperabat, & obſides liberos dare: Orodem etiam remuneratus eſt ultro ab Albania ſua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meri-

Digitized by Google

meridiem verſo agmine, Libanum Syriæ, Damaſcumque tranſgreſſus, per nemora illa odorata, per thuris & balſami ſilvas Romana circumtulit ſigna. Arabes, ſi quid imperaret, præſto fuere. HIEROSOLYMAM defendere tentavere Judæi, verum hanc quoque intravit; & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens, ſub aureo uti cœlo: diſſidentibuſque de regno fratribus, arbiter factus, regnare juſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompejo duce populus Romanus totam, qua latiſſima eſt, Aſiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit.. Exceptis quippe Parthis, qui fędus maluerunt; & Indis, qui adhuc nos non noverant, omnis Aſia inter Rubrum mare, & Caſpium, & Oceanum, Pompejanis domita, vel oppreſſa ſignis, tenebatur.

Bellum Piraticum.
Cap. VI.

INterim dum Populus Romanus per diverſa terrarum diſtractus eſt, CILIÇES invaſerant maria: ſublatiſque commerciis, rupto fœdere generis

ris humani, ſic maria bello, quaſi tempeſtate præcluſerant. Audaciam perditis, furioſiſque latronibus dabat inquieta Mithridatis præliis Aſia: dum ſub alieni belli tumultum, exterique regis invidia, impune graſſantur. ac primum duce Iſidoro, contenti proximo mari, Cretam inter, atque Cyrenas, Piræeum & Achajam, ſinumque Maleum, quem a ſpoliis Aureum ipſi vocavere, latrocinabantur. miſſuſque in eos Publius Servilius, quamvis leves, & fugaces myoparonas, gravi & Martia claſſe turbaret, non incruenta victoria ſuperat. Sed nec mari ſubmoviſſe contentus, validiſſimas urbes eorum, & diutina præda abundantes, Phaſelin, & Olympon evertit, Iſaurumque ipſam arcem Ciliciæ: unde conſcius ſibi magni laboris, Iſaurici cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terra ſe continere potuerunt: ſed ut quædam animalia, quibus aquam, terramque incolendi gemina natura eſt, ſub ipſo hoſtis receſſu impatientes ſoli, in aquas ſuas reſiluerunt; & aliquanto latius, quam prius. Sic ille quoque ante felix, dignus nunc victoria Pompejus viſus eſt, & Mithridaticæ provinciæ facta acceſſio. Ille

di-

diſperſam toto mari peſtem ſemel; & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggreſſus eſt. Quippe quum claſſibus ſuis, & ſocialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti, & Oceani ora complexus eſt. Gellius Thuſco mari impoſitus; Plotius Siculo. Gratilius Liguſticum ſinum, Pompejus Gallicum obſedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, qua primum maris noſtri limen aperitur: Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægæum, & Ponticum: Pamphilium Metellus; Aſiaticum Cæpio; ipſas Propontidos fauces: Porcius Cato ſic obditis navibus, quaſi portam obſervavit. Sic per omnis æquoris portus, ſinus, latebras, receſſus, promontoria, freta, peninſulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine incluſum, & oppreſſum eſt. Ipſe Pompejus in originem fontemque belli Ciliciam verſus eſt: nec hoſtes detrectavere certamen. non ex fiducia, ſed quia oppreſſi erant, auſi videbantur. ſed nihil tamen amplius, quam ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfuſa undique roſtra

Digitized by Google

viderunt, abjectis ſtatim telis, remiſſque plauſu undique pari, quod ſupplicantium ſignum fuit, vitam petiverunt. Non alias tam incruenta victoria uſi unquam ſumus: ſed nec fidelior in poſterum reperta gens ulla eſt. Idque proſpectum ſingulari conſilio ducis, qui maritimum genus e conſpectu longe removit maris, & mediterraneis agris quaſi obligavit. Eodemque tempore & uſum maris navibus recuperavit, & terræ homines ſuos reddidit. Quid prius in hac mirere victoria? velocitatem, quod quadrageſimo die parta eſt? an felicitatem, quod ne una quidem navis amiſſa eſt? an vero perpetuitatem, quod amplius piratæ non fuerunt?

Bellum Creticum. Cap. VII.

CReticum bellum, ſi vera volumus noſcere, nos fecimus ſola vincendi nobilem inſulam cupiditate. Faviſſe Mithridati videbatur. hoc placuit armis vindicare. Primus invaſit inſulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia, adeo, ut plureis catenas in navibus, quam arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam pleraſque naves interce-

Digitized by Google

cepere hoſtes: captivaque corpora religata velis, ac funibus pependere; ac ſic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus ſuis adremigaverunt. Metellus deinde totam inſulam igni ferroque populatus, intra caſtella, & urbes redegit, & Cnoſſum, & Erythræam, &, ut Græci dicere ſolent, urbium matrem Cydonam: adeoque ſæve in captivos conſulebatur, ut veneno ſe pleriqne conficerent: alii deditionem ſuam ad Pompejum abſentem mitterent. Et quum ille res in Aſia gerens, eo quoque præfectum miſiſſet Antonium; in aliena provincia inclytus fuit; eoque infeſtior Metellus, in hoſtes jus victoris exercuit: victiſque Laſthene, & Panare Cydonæ ducibus, victor redit. nec quicquam amplius tamen de tam famoſa victoria, quam cognomen Creticum reportavit.

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

QUatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus aſſueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque Balearicus vocaretur. Baleares per idem tempus inſulæ piratica ra-

Digitized by Google

bis corruperant maria. Homines feros, atque ſilveſtres mireris auſos ſcopulis ſuis ſaltem maria proſpicere. Aſcendere etiam inconditas rates, & prænavigantes ſubinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam claſſem proſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere. & primo impetu ingenti lapidum, ſaxorumque nimbo claſſem operuerunt. Tribus quiſque fundis præliatur. Certos eſſe quis miretur ictus, quum hæc ſola genti arma ſint, id unum ab infantia ſtudium? Cibum puer a matre non accipit, niſi quem, ipſa monſtrante, percuſſit. Sed non diu lapidatione terruere Romanos: poſtquam cominus ventum eſt, expertique roſtra, & pilla venientia, pecudum in morem clamore ſublato, petierunt fuga littora: dilapſique in proximos tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

ADerat fatum inſularum: igitur & CYPROS recepta ſine bello. Inſulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolemæus regebat. Sed divitiarum tanta

erat

erat fama, nec falſo, ut victor gentium Populus, & donare regna conſuetus, Publio Clodio Tribuno duce, ſocii, vivique regis confiſcationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famem veneno fata præcepit. Ceterum Porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum oſtium invexit. quæ res latius ærarium populi Romani quam ullus triumphus implevit.

Bellum Gallicum. Cap. X.

Aſia Pompeji manibus ſubacta, reliqua, quæ reſtabant in Europa, fortuna in Cæſarem tranſtulit. Reſtabant autem immaniſſimi Gentium GALLI, atque GERMANI, & quamvis toto orbe diviſa, tamen qui vinceret, habuit BRITANNIA. Primus Galliæ motus ab HELVETIIS cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venere ſedes petitum, incenſis mœnibus ſuis hoc ſacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæſar Rhodani ponte reſciſſo, abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gentem, ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit, Sequens longeque cru-

entior

entior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic quum multa Romanorum militum inſignia, tum illud egregium ipſius ducis: quod nutante in fugam exercitu, rapto fugientis e manu ſcuto, in primam volitans aciem, manu prælium reſtituit. Inde cum Venetis etiam navale bellum: ſed major cum Oceano, quam cum ipſis navibus rixa. quippe illæ rudes, & informes, & ſtatim naufragæ, quum roſtra ſenſiſſent: ſed hærebat in vadis pugna, quum æſtibus ſolitis cum ipſo certamine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur Illæ quoque acceſſere diverſitates pro gentium locorumque natura. AQUITANI callidum genus in ſpeluncas ſe recipiebant: juſſit includi. MORINI dilabebantur in ſilvas: juſſit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos; fraudibus agunt. Inducioмarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones. utrique abſente Ceſare conjuratione facta invenere legatos. ſed ille fortiter a Dolabella ſummotus eſt, relatumque regis caput. hic inſidiis in valle diſpoſitis, dolo perculit. itaque & caſtra direpta ſunt, & aurum oblatum. Cottam cum Titurio Sabian legato ibi amiſimus. Nec ulla de

rege

Digitized by Google

ege mox ultio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis. nec enim fas erat, ut liber eſſet receptator hoſtium, atque defenſor. ſed prima contra Germanos illius pugna, juſtiſſimis quidem ex cauſis. Sequani enim de incurſionibus eorum querebantur. Quæ Arioviſti ſuperbia; Quum legati dicerent, Veni ad Cæſarem: Quis eſt autem Cæſar? & , ſi vult, veniat, inquit: & ; quid ad illum, quid agat noſtra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis novæ terror in caſtris, ut teſtamenta paſſim & in principiis ſcriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eo magis gladiis, ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi poteſt, quam quod elatis ſuper caput ſcutis, quum ſe veluti teſtudine barbarus tegeret, ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt: & inde in jugulos gladiis deſcendebant. Iterum de Germanis TENCTERI querebantur. Hic vero jam Cæſar ultra Moſulam navali ponte tranſgreditur, ipſumque Rhenum: & Hercyniis hoſtem quærit in ſilvis: ſed in ſaltus, & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incuſſit intra ripam ſubi-

Digitized by Google

to Romana vis. Nec ſemel Rhenus; ſed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus eſt. Sed major aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum ſuum ſic ponte quaſi jugo captum viderent, fuga rurſus in ſilvas ac paludes: &, quod acerbiſſimum Cæſari fuit, non fuere qui vincerentur. Omnibus terra marique captis, reſpexit Oceanum: & quaſi hic Romanis orbis non ſufficeret, alterum cogitavit. Claſſe igitur comparata, BRITANNIAM tranſit, mira celeritate: quippe quum tertia vigilia Morino ſolviſſet a portu, minus quam medio die inſulam ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico littora; & trepidantia ad conſpectum rei novæ carpenta volitabant. itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma, & obſides accepit a trepidis: & ulterius iiſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet Oceanus. Reverſus igitur in Galliam, claſſe majore, auctiſque admodum copiis, in eundem rurſus Oceanum, eoſdemque rurſus Britannos, Calidonias ſequutus in ſilvas, unum quoque e regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, ſed nomini ſtudebatur) cum majore, quam prius, præda, revectus eſt, ipſo

quo-

Digitized by Google

quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quaſi imparem ſe fateretur. Sed maxima omnium eademque noviſſima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas ſimul, Sequanoſque contraxit. Ille corpore, armis, ſpirituque terribilis, nomine etiam quaſi terrore compoſito, Vercingentorix: ille feſtis diebus, & comitialibus; quum frequentiſſimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæſar, Ravennæ delectum agens: & hieme creverant Alpes. ſic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei feliciſſimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & nives, expedita manu emenſus, occupat Galliam. ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit. & ante in media Gallia fuit, quam ab ultima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus, urbes, AVARICUM cum quadraginta millibus propugnantium ſuſtulit, ALEXIAM ducentorum quinquaginta millium juventute ſubnixam flammis adæquavit. Circa GERGOVIAM Arvernorum tota belli moles fuit: quippe cum octoginta millia

lia muro, & aree, & abruptis defenderent, maximam civitatem, vallo, ſudibus, & foſſa, inductoque foſſæ flumine, ad hoc decem & octo caſtellis, ingentique quaſi lorica circumdatam, primum fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis, ſudibuſque concidit: noviſſime in deditionem redegit. Ipſe ille rex, maximum victoriæ decus, ſupplex quum in caſtra veniſſet, tum & phaleras, & ſua arma ante Cæſaris genua projecit: Habes, inquit, fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.

Bellum Parthicum. Cap. XI.

DUm Gallos per Cæſarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus a Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri poſſumus: caret ſolatio clades. Adverſa & diis, & hominibus, cupiditas conſulis Craſſi, dum Parthico inhiat auro, undecim ſtrage legionum, & ipſius capite multata eſt: tribunus plebis Metellus, exeuntem ducem hoſtilibus diris devoverat: & quum Zeugma tranſiſſet exercitus, rapta ſubitis ſigna turbinibus hauſit Euphrates: & quum apud Nicepho-

rum

rum caſtra poſuiſſet, miſſi ab Orode rege legati denunciavere, percuſſorum cum Pompejo fœderum, & Syllaque, meminiſſet. Regiis inhians ille theſauris, nihil, re imaginario quidem jure, ſed Seleuciæ ſe reſponſurum eſſe reſpondit. Itaque dii fœderum ultores, nec inſidiis, nec virtuti hoſtium defuerunt. Jam primum, qui ſolus & ſubvehere commeatus, & munire poterat, a tergo relictus Euphrates, tum ſimulato transfugæ cuidam Mezereæ Syro creditus, dum in mediam camporum vaſtitatem eodem duce ductus exercitus, undique hoſti exponeretur. Itaque vix dum venerat Carras, quum undique præfecti regis Syllaces, & Surenas oſtendere ſigna auro, ſericeiſque vexillis vibrantia. Tum ſine mora circumfuſi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum denſa pariter tela fuderunt. Sic miſerabili ſtrage deletus exercitus. Ipſe in colloquium ſolicitatus, ſigno dato, vivus in hoſtium manus incidiſſet, niſi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupaſſent. Sic quoque relatum caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis pene in conſpectu patris eiſdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitus,

tus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque diſ-tractæ, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus receiſum cum dextera manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt: ut cujus animus arſerat auri cupiditate, ejus etiam mortuum, & exangue corpus aureo ureretur.

Anacephalaeoſis. Cap. XII.

HÆc eſt illa tertia ætas populi Romani tranſmarina, qua Itali progredi auſus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis ſuperiores centum anni, ſancti, pii, &, ut diximus, aurei, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc & innoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas, dumque Pœnorum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat. Poſtremi centum, quos a Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem & Pompejum, ſequutumque hos, de quo dicemus, Auguſtum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri, & erubeſcendi. Quippe ſicut Gal-

liam,

am, Thraciam, Ciliciam, Cappa-
ociam, uberrimas, validiſſimaſque
rovincias, Armenios etiam, & Bri-
nnos, ut non in uſum, ita ad im-
rii ſpeciem magna nomina acquiſiiſ-
, pulcrum atque decorum: ita eo-
m tempore dimicaſſe domi cum ci-
bus, ſociis, mancipiis, gladiatori-
s, totoque inter ſe ſenatu, turpe
que miſerandum. Ac neſcio an ſa-
as fuerit populo Romano, Sicilia,
Africa contento fuiſſe, aut his et-
m ipſis carere dominanti in Italia
a quam eo magnitudinis creſcere,
viribus ſuis conficeretur. Quæ e-
m res alia furores civiles peperit, quam
mia felicitas? Syria prima nos victa
rrupit: mox Aſiatica Pergameni re-
s hæreditas. Illæ opes atque DIVI-
Æ afflixere ſæculi mores: merſam-
e vitiis ſuis quaſi ſentina, rempu-
icam peſſumdedere. Unde enim po-
lus Romanus a tribunis agros, &
aria flagitaret, niſi per famem;
am luxus fecerat? Hinc ergo Grac-
ana & prima, & ſecunda, & illa
tia Apulejana ſeditio. Unde regna
judiciariis legibus juſſus a ſenatu e-
es, niſi ex avaritia, ut vectigalia
publicæ, atque ipſa judicia in
æſtu haberentur? Hinc rurſus &
pro-

promiſſa civitas Latio, & per h
arma ſociorum. Quid autem bel
ſervilia? unde nobis, niſi ex abu
dantia familiarum? Unde gladiator
adverſus dominos ſuos exercitus, n
ad conciliandum plebis favorem eff
ſa largitio, quum ſpectaculis indulge
ſupplicia quondam hoſtium artem f
cit? Jam ut ſpecioſiora vitia tang
mus, nonne AMBITUS HONORU
ab iiſdem divitiis incitatus? Atqui ind
Mariana, inde Syllana tempeſtas. At
magnificus apparatus conviviorum,
& ſumptuoſa largitio, nonne ad op
lentia, paritura mox egeſtatem? Hæ
Catilinam patriæ ſuæ impegit. Den
que illa ipſa principatus, & domina
di cupido, unde, niſi ex nimiis op
bus venit? Atqui hæc Cæſarem, a
que Pompejum, furialibus in exitiu
reipublicæ facibus armavit. Hos i
tur populi Romani omnes domeſ
cos motus ſeparatos ab externis
ſtiſque bellis, ex ordine proſequem

Seditioſitas Tribunicia poteſtatis.
Cap. XIII.

SEditionum omnium cauſas TR
BUNICIA POTESTAS excita
quæ ſpecie quidem plebis tu
dæ

læ; cujus in auxilium comparata eſt, te autem dominationem ſibi acquirens, ſtudium populi, ac favorem agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis. Quid enim tam juſtum, quam recipere plebem jus ſuum a patribus? ne populus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, extortis aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario ſuo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quam ut ſenatu regente provincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant: & miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat. Nam & a ſenatu in equitem tranſlata judiciorum poteſtas, vectigalia, id eſt imperii patrimonium, ſupprimebat; & emptio frumenti, ipſos Reipublicæ nervos exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat ſine poſſidentium everſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi a majoribus ſedes, ætate, quaſi jure hæreditario poſſidebant.

Seditio Tiberii Gracchi.
Cap. XIV.

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia facile princeps. Sed hic, ſive Mancinianæ deditionis, quia ſponſor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis: ſive æquo, & bono ductus, quia depulſam agris ſuis plebem miſeratus eſt, ne Populus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, laribus ac focis ſuis exularet. Quacunque mente, rem auſus ingentem, poſtquam rogationis dies aderat, ingenti ſtipatus agmine Roſtra conſcendit; nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus ſuis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus poteſtatis, injecta manu, depulit Roſtris: adeoque præſenti metu mortis exterruit, ut abdicare ſe magiſtratu cogeretur. ſic triumviratus creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari ſibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorumque, quos agris moverat, cædes a foro cœpit. Inde quum

in

Digitized by Google

in Capitolium profugiſſet, plebemque ad defenſionem ſalutis ſuæ manu caput tanges, hortaretur, præbuit ſpeciem regnum ſibi, & diadema poſcentis: atque ita duce Scipione Naſica, concitato in arma populo, quaſi jure oppreſſus eſt.

Seditio Caji Gracchi.
Cap. XV.

STatim & mortis, & legum fratris ſui vindex non minore, impetu caluit Cajus Gracchus, qui cum pari tumultu atque errore plebem in avitos agros arceſſeret: & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur: jamque nimius, & potens altero tribunatu, ſecunda plebe voſitaret: abrogare auſo legibus ſuis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ ſuæ Capitolium invaſit. Inde proximorum cæde pulſus, quum ſe in Aventinum recepiſſet; inde quoque obvia ſenatus manu, ab Opimio conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquiis: & illud ſacroſanctum caput Tribuni plebis percuſſoribus auro penſatum eſt.

Seditio Apulejana.

Cap. XVI.

Nihilominus Apulejus Saturninus Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat. Qui nobilitati ſemper inimicus, conſulatu ſuo præterea confiſus, occiſo palam comitiis Annio competitore Tribunatus, ſubrogare conatus eſt in ejus locum Cajum Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiam ipſe ſe adoptabat. Quum tot, tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba ſua jurare; quum abnuentibus aqua, & igni interdicturum ſe minaretur. Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam omni nobilitate perculſa, quum jam tertium annum dominaretur, eo veſaniæ progreſſus eſt, ut Conſularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut ſatellitem furoris ſui Glauciam conſulem faceret, Cajum Mimmium competitorem interfici juſſit: & in eo tumultu regem ex ſatellitibus ſuis ſe appel-

pellatum lætus accepit. Tum vero jam conſpiratione Senatus, ipſo quoque jam Mario conſule, quia tueri non poterat, adverſo; directæ in foro acies, expulſus inde, in Capitolium invaſit. Sed quum abruptis fiſtulis obſideretur, Senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digreſſus cum ducibus factionis receptus in curiam eſt. Ibi eum, facta irruptione, populus fuſtibus, ſaxiſque coopertum in ipſa quoque morte laceravit.

Druſiana ſeditio. Cap. XVII.

Poſtremo Livius Druſus non tribunatus modo viribus, ſed ipſius etiam Senatus auctoritate, totiuſque Italiæ conſenſu, eaſdem leges aſſerere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec prima illius flamma poſſet ſuſtineri; & ſubita morte correptus, hæreditarium in poſteros ſuos bellum propagaret. Judiciaria lege Caji Gracchi diviſerant populum Romanum, & bicipitem ex una fecerant civitatem equites Romani; tanta poteſtate ſubnixi, ut qui fata fortunaſque patrum, vitaſque principum haberent in ma-

ſu, interceptis vectigalibus, peculare-rentur ſuo jure rempublicam. Sena-tus exilio Metelli, damnatione Ruti-lii debilitatus, omne decus majeſta-tis amiſerat. In hoc ſtatu rerum pa-res opibus, animis, dignitate, (un-de & nata Livio Druſo æmulatio ac-ceſſerat) equitem Servilius Cæpio, Senatum Livius Druſus aſſerere. Si-gna, & aquilæ, & vexilla aderant; Ceterum ſic urbe in una quaſi in bi-nis caſtris diſſidebatur. Prior Cæpio in ſenatum impetu facto, reos ambi-tus Scaurum & Philippum principes nobilitatis elegit. His motibus ut re-ſiſteret Druſus, plebem ad ſe Grac-chanis legibus, eiſdem ſocios ad ple-bem ſpe civitatis erexit. Extat vox ipſius, Nihil ſe ad largitionem ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum di-videre vellet, aut cœlum. Aderat promulgandi dies, quum ſubito tanta vis hominum undique apparuit, ut hoſtium adventu obſeſſa civitas vide-retur. Auſus tamen obrogare de le-gibus conſul Philippus: ſed apprehen-ſum faucibus viator non ante dimi-ſit, quam ſanguis in ora, & oculos redundaret. Sic per vim latæ, juſſæ-que leges: ſed pretium rogationis ſta-tim ſocii flagitavere, quum interim

impa-

imparem Druſum, ægrumque rerum temere motarum, maturâ, ut in tali diſcrimine, mors abſtulit: nec ideo minus ſocii promiſſa Druſi a populo Romano repoſcere armis deſierunt.

Bellum Sociale. Cap. XVIII.

SOciale bellum vocetur licet; ut extenuemus invidiam: ſi verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. quippe quum populus Romanus Etruſcos, Latinos, Sabinoſque miſcuerit, & unum ex omnibus ſanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus eſt. Nec minore flagitio ſocii intra Italiam, quam intra urbem cives rebellabant. Itaque quum Tuſciæ civitates, quas viribus auxerant ſocii, juſtiſſime poſtularent; ad quam ſpem eos cupidine dominationis Druſus erexerat, poſtquam ille domeſtico ſcelere oppreſſus eſt, eadem fax, quæ illum cremavit, ſocios in arma, & oppugnationem Urbis accendit: Quid hâc clade triſtius? quid calamitoſius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, poſtremo Italia contra matrem, ac parentem ſuam Urbem conſurgerent: quum

omne robur, fortiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum ſub ſuisquiſque ſignis haberent municipalia illa prodigia, Popedius Marſos, & Latinos Afranius; Umbros totus ſenatus, & conſules; Samnium Lucaniamque Teleſinus: quum regum, & gentium arbiter populus, ipſum ſe regere non poſſet, ut victrix Aſiæ, Europæque a Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte conſilium, ut feſto die Latinarum Julius Cæſar, & Martius Philippus conſules, inter ſacra, & aras immolarentur. Poſtquam id nefas proditione diſcuſſum eſt, Aſculo furor omnis erupit, in ipſa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Urbe legatis. Hoc fuit impii belli ſacramentum. Inde jam paſſim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli diſcurſante Propedio, diverſa per populos, & urbes ſigna cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vaſtatio. Ecce Oriculum, ecce Grumentum, ecce Fæſulæ, ecce Carſeoli, reſeratæ Nuceria, & Picentia, cædibus, ferro, & igne vaſtantur. Fuſæ Rutilii copiæ, fuſæ Cæpionis. Nam ipſe Julius Cæſar exercitu amiſſo, quum in Urbem cruentus referretur, miſerabili

rabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & ſemper in malis major, totis denuo viribus inſurrexit; aggreſſique ſinguli populos: Cato diſcutit Etruſcos; Gabinius Marſos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites Strabo vero Pompejus omnia flammis, ferroque populatus, non prius finem cædium fecit, quam Aſculi everſione, Manibus tot exercituum conſularium, direptarumque urbium diis litaretur.

Bellum Servile. Cap. XIX.

Utcunque, etſi cum ſociis nefas, cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum eſt, quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella ſervorum? Primum SERVILE bellum inter initia Urſinis Herdonio Sabino duce in ipſa Urbe tentatum eſt: quum occupata Tribuniciis ſeditionibus civitate, Capitolium obſeſſum eſt, & a Conſule captum: ſed hic tumultus magis fuit quam bellum. Mox imperio per diverſa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius ſervili, quam Punico bello eſſe vaſtatam? Terra frugum ferax, &

quodammodo ſuburbana provincia; latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia ergaſtula, catenatique cultores, materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine EUNUS (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) fanatico furore ſimulato, dum Syriæ deæ comas jactat, ad libertatem, & arma ſervos, quaſi numinum imperio, concitavit: idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam ſulfure, & igne ſtipaverat, leniter inſpirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primum duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergaſtulis, ſexaginta amplius millium fecit exercitum; Regiiſque, ne quid malis deeſſet, decoratus inſignibus, caſtella, oppida, vicos miſerabili direptione vaſtavit. Quin illud quoque (ultimum belli dedecus) capta ſunt caſtra Prætorum: nec nominare ipſos pudebit, caſtra Manilii, Lentuli, Piſonis, Hypſæi. Itaque qui per fugitivarios retrahi debuiſſent, prætorios duces, profugos prælio, ipſi ſequebantur. Tandem Perperna imperatore ſupplicium de eis ſumptum eſt. Hic enim victos, & apud Ennam noviſſime obſeſſos, quum fame

quaſi

Digitized by Google

quaſi peſtilentia conſumpſiſſet, reliquias latronum compedibus, catenisque religavit, crucibuſque punivit. Fuitque de ſervis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi ſervili inſcriptione violaret. Vix dum reſpiraverat inſula, quum ſtatim a ſervis, & a Syro reditur ad Cilicem. Athenio paſtor, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatam ſub ſignis ordinat. Ipſe veſte purpurea, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem quam ille fanaticus prior, conflat exercitum: acriuſque multo, quaſi & illum vindicaret, vicos, caſtella, oppida diripiens, in dominos, in ſervos infeſtius, quaſi in transfugas, ſæviebat. Ab hoc quoque prætorii exercitus cæſi, capta Servilii caſtra, capta Luculli. Sed Aquilius Perpernæ uſus exemplo, interclusum hoſtem commeatibus ad extrema compulit: communitaſque copias armis facile delevit: dediſſentque ſe, niſi ſuppliciorum metu voluntariam mortem prætuliſſent. At ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit. Quippe dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata eſt.

Bellum Spartacium. Cap. XX.

ENim vero ſervilium armorum dedecus feras; nam & ipſi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt; & in bona libertatis noſtræ adoptantur: bellum SPARTACO duce concitatum, quo nomine appellem neſcio: quippe quum ſervi militaverint, gladiatores imperaverint. Illi infimæ ſortis homines: hi peſſimam auxere ludibrio calamitatem, SPARTACUS, CRIXUS, OENOMAUS, effracto Lentuli ludo, cum triginta, aut amplius ejuſdem fortunæ viris erupeerunt Capua, ſervisque ad vexillum, & ad auxilium vocatis, quum ſtatim decem amplius millia coiſſent hominum, non modo effugiſſe contenti, jam vindicare volebant. Prima velut ara viris mons Veſuvius placuit. Ibi quum obſiderentur a Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapſi vinculis, ad imas ejus deſcendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuere, inde alia caſtra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vico-

rum vaſtatione contenti, Nolam atque Nuceriam, Thùrios, atque Metapontum terribili ſtrage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam eſſet juſtus exercitus, e viminibus, pecudumque tegumentis inconditos ſibi clypeos: e ferro ergaſtulorum recocto, gladios, ac tela fecerunt. Ac ne quod decus juſto deeſſet exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus: captaque de prætoribus inſignia & faſces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor, inde latro deinde in honore virium gladiator: qui defunctorum quoque prælio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivoſque circa rogum juſſit armis depugnare, quaſi plane expiaturus omne præteritum dedecus, ſi de gladiatore munerator fuiſſet. Inde jam conſulares quoque aggreſſus, in Apennino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam Caji Craſſi caſtra delevit. Quibus elatus victoriis de invadenda urbe Romana (quod ſatis eſt turpitudini noſtræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra Mirmillonem conſurgitur: pudoremque Romanum Licinius Craſſus aſſeruit,

a quo

a quo pulſi, fugatique (pudet dicere)
hoſtes, in extrema Italiæ confugerunt.
Ibi circa Bruttium angulum incluſi,
quum fugam in Siciliam pararent,
neque navigia ſuppeterent, rateſque
ex cratibus, & dolia connexa vir-
gultis in rapidiſſimo freto fruſtra ex-
perirentur, tandem eruptione facta,
dignam viris obiere mortem: & quod
ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſ-
ſione pugnatum eſt. Spartacus ipſe
in primo agmine fortiſſime dimicans,
quaſi Imperator, occiſus eſt.

Bellum Civile Marianum.

Cap. XXI.

HOc deerat unum populi Romani
malis, ut jam ipſe intra ſe par-
ricidiale bellum domi ſtringeret, &
in urbe media ac foro, quaſi arena,
cives cum civibus ſuis, gladiatorio
more concurrerent. Æquiore animo
utcunque ferrem, ſi plebeji duces,
aut ſi nobiles, mali ſaltem, ducatum
ſceleri præbuiſſent: quum vero, proh
facinus, qui viri! qui imperatores!
decora, & ornamenta ſæculi ſui Ma-
rius, & Sylla, peſſimo facinori ſuam
tiam dignitatem præbuerunt, tribus,
t ſic dixerim, ſideribus, agitatum
eſt:

eſt; primo & levi, & modico, tum multo majore quam bello; intra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſævitia: mox atrocius, & cruentius per totius viſcera ſenatus graſſante victoria. ultimum non civicam modo, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt, quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur; eo uſque odiis ſævientibus, donec deeſſent, qui occiderentur. Initium, & cauſa belli, inexplebilis honorum Marii fames; dum decretam Syllæ provinciam lege ſollicitat. Sed impatiens injuriæ ſtatim Sylla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Eſquilina, Collinaque porta geminum agmen Urbi infudit. Unde quum ſubito Sulpicius, & Albinovanus objeciſſent catervas; fuſteſque & ſaxa undique a mœnibus, ac tela jacerentur; ipſe quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaſerat, quaſi captivam victor inſedit. Tum ex Senatuſconſulto adverſariis hoſtibus judicatis, in præſentem tribunum, aliosque diverſæ factionis, jure ſævitum eſt. Marium ſervilis fuga exemit, immo fortuna alteri bello reſervavit. Cornelio Cinna, Cnæo Octavio conſuli.

ſulibus, male obrutum reſurrexit incendium, & quidem ab ipſorum diſcordia, quum de revocandis, quos Senatus hoſtes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, ſed vincentibus, quibus pax, & quies potior, profugus patria ſua Cinna confugit ad partes. Redit ab Africa Marius, clade major. ſiquidem carcer, catenæ, fuga, exilium horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri late concurritur: ſervitia (proh nefas!) & ergaſtula armantur: & facile invenit exercitum miſer Imperator. Itaque ut patriam repoſcens, unde vi fuerat expulſus, poterat videri jure agere, niſi cauſam ſuam ſævitia corrumperet. Sed cum diis hominibuſque infeſtus rediret, ſtatim primo impetu cliens, & alumna Urbis OSTIA, nefanda ſtrage diripitur. Mox in Urbem quadruplici agmine intratur. Diviſere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic poſtquam manus omnis Octavii depulſa Janiculo eſt, ſtatim in principum ſedem ſigno dato, aliquanto ſævius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica urbe, ſævitur. Octavii conſulis caput pro Roſtris exponitur: Antonii conſularis in Marii

ipſius

ipſius menſis. Cæſar, & Fimbria in penatibus domorum ſuarum trucidantur: Craſſi pater, & filius in mutuo alter alterius aſpectu. Bæbium, atque Mumitorium, per medium forum unci traxere carnificum. Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit. Merula flamen Dialis, in Capitolio, Jovis ipſius oculos venarum cruore reſperſit. Ancharius ipſo vidente Mario confoſſus eſt, qui fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Hæc tot Senatus funera, intra calendas, & Idus Januarii menſis, ſeptima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, ſi annum conſularis impleſſet? Scipione Norbanoque conſulibus, tertius ille turbo civilis inſaniæ toto furore detonuit; quippe quum hinc octo legiones, inde quingentæ cohortes ſtarent in armis; & inde ab Aſia cum victore exercitu Sylla properaret. Et ſane quum tam ferus in Syllanos Marius fuiſſet, quanta ſævitia opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam ſub amne Vulturno ſigna concurrunt: & ibi ſtatim Norbani fuſus exercitus, ſtatim omnes Scipionis copiæ, oſtentata ſpe pacis, oppreſſæ. Tum Marius juve-

nis,

nis, & Carbo conſules; quaſi deſpe-rata victoria, ne inulti perirent, ſan-guine Senatus ſibi parentabant; ob-ſeſſaque Curia, ſic de Senatu quaſi de carcere, qui jugularentur, edu-cti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Quin-ctus Mutius Scævola Pontifex, Veſta-les amplexus aras, tantum non eo-dem igne ſepelitur. Lamponius, at-que Teleſinus Samnitum duces atro-cius Pyrrho, & Annibale Campani-am, Etruriamque populantur: & ſub ſpecie partium ſe vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hoſtium copiæ. Ibi Marius, hic Teleſinus oppreſſi. Nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii: animadverſumque in eos, qui ſe ſpon-te dediderant. Minus eſt, quod apud Sacriportum, & apud Collinam por-tam ſeptuaginta amplius millia Sylla concidit. bellum erat. Quatuor mil-lia deditorum inermium civium in villa publica interfici juſſit. Iſti tot in pace non plures ſunt: quis autem illos poteſt computare, quos in Ur-be paſſim, quiſquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, Vivere aliquos debere, ut eſſent quibus im-

pera-

peraverat, propoſita eſt ingens illa tabula: & ex ipſo Equeſtris ordinis flore, ac Senatus, duo millia electi, qui mori juberentur: novi generis edictum. Piget poſt hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Veduleji: Bæbium ſine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium ducis ipſius fratrem; apud Catuli ſepulchrum, oculis, manibus, cruribuſque defoſſis, ſervatum aliquandiu, ut per ſingula membra moreretur. Poſitis ſingulorum hominum fere poenis, municipia Italiæ ſplendidiſſima ſub haſta venierunt, Spolentium, Interamnium, Præneſte, Fluentia. Nam Sulmonem vetus oppidum ſocium atque amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, ut obſides jure belli, & modo morte damnati duci jubentur: ſic damnatam civitatem juſſit Sylla deleri.

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

Bellum Sertorianum quid aliud; quam Syllanæ proſcriptionis hæreditas fuit? hoſtile potius, an civile dixerim, neſcio: quippe quod Luſitani, Celtiberique Romano geſſe-

tint duce. Exul, & profugus feralis illius tabulæ, vir ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis ſuis maria, terraſque permiſcuit: & jam Africæ, jam Balearibus inſulis fortunam expertus, miſſuſque in Oceanum, Fortunatas inſulas penetravit. Tandem Hiſpaniam armavit. viro cum viris facile convenit. Nec alias magis apparuit Hiſpani militis vigor, quam Romano duce. Quamquam ille non contentus Hiſpania, ad Mithridatem quoque, Ponticoſque reſpexit, regemque claſſe juvit. Et quid futurum fuit? ſatis tanto hoſti uno imperatore reſiſtere res Romana non potuit. Additus Metello Cnæus Pompejus. Hi copias viri diu, & ancipiti ſemper acie attrivere: nec tamen prius bello, quam ſuorum ſcelere, & inſidiis extinctus eſt. Copias ejus prope tota Hiſpania perſequuti, diu & ancipiti ſemper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & cohortes inde Herculeji proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppreſſis, ipſi duces cominus invicem experti, apud Lauronem, atque Suceronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his

ad

ad urbium excidia converſis, miſeræ inter Romanos duces Hiſpania diſcordiæ pœnas dabat: donec oppreſſo domeſtica fraude Sertorio, victo, deditoque Perperna, ipſæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Oſca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & in fame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hiſpania. Victores duces externum id magis quam civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

Bellum Civile ſub Lepido.
Cap. XXIII.

Marco Lepido, Quincto Catulo conſulibus, civile bellum pene citius oppreſſum eſt, quum inciperet: ſed quantum, lateque fax illius motus ab ipſo Syllæ rogo exarſit! Cupidus namque rerum novarum per inſolentiam Lepidus, acta tanti viri reſcindere parabat, nec immerito, ſi tamen poſſet ſine magna clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proſcripſiſſet inimicos: qui ſupererant, revocante Lepido, quid aliud, quam ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona addicente Sylla, quamvis male

capta,

capta, jure tamen repetitio eorum proculdubio labefactabat compoſitam civitatem. Expediebat ergo quaſi ægræ, fauciæque Reipublicæ requieſcere quomodocumque, ne vulnera curatione ipſa reſcinderentur. Ergo quum turbidis concionibus, velut claſſico civitatem terruiſſet, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum Urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem collemque Janiculum Lutatius Catulus, Cnæus Pompejus, Syllanæ dominationis duces atque ſigniferi, alio exercitu inſederant. A quibus primo ſtatim impetu retro pulſus, hoſtiſque a Senatu judicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde S[illegible] receſſit: ibique morbo, & pœnitentia interiit. Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L. FLO-

L. FLORI
HISTORIARUM
LIBER QUARTUS.
CAPUT I.
Bellum Catilinarium.

CAtilinam luxuria primum; tum hinc conflata egeſtas rei familiaris, ſimul occaſio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria conſilia opprimendæ patriæ ſuæ compulere: Senatum confodere, Conſules trucidare, diſtringere incendiis Urbem, diripere erarium, totam denique rempublicam funditus tollere; & quicquid nec Annibal videretur optaſſe. Quæ omnia quibus (o nefas!) ſociis aggreſſus eſt? Ipſe patricius, ſed hoc minus eſt: Curii Porcii, Syllæ, Cethegi, Antonii, Vargunteji, atque Longini, quæ familiæ? quæ ſenatus inſignia? Lentulus quoque tunc maxime Prætor: hos omnes

imma-

immaniſſimi facinoris ſatellites habuit. Additum eſt pignus conjurationis, ſanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere: ſummum nefas niſi amplius eſſet, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, niſi illa conjuratio in Ciceronem, & Antonium Conſules incidiſſet: quorum alter induſtria rem patefecit, alter manu oppreſſit. Tanti ſceleris indicium per Fulviam emerſit, viliſſimum ſcortum, ſed parricidii innocens. Tum Conſul habito Senatu, in præſentem parricidam, in præſentem reum Cicero peroravit; ſed non amplius profectum, quam ut hoſtis evaderet, ſeque palam profeſſo incendium ſuum reſtincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum a Manlio in Etruria exercitum proficiſcitur, ſigna illaturus Urbi. Lentulus deſtinatum familiæ ſuæ Sybillinis verſibus regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum a Catilina diem, urbe tota viros, faces, tela diſponit. Nec civili conſpiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum aderant, in arma ſollicitatis, iiſſet ultra Alpes furor, niſi altera proditione Vulturcii, Prætoris litteræ tenerentur. Statim Ciceronis imperi

inje

injecta eſt barbaris manus. Palam Prætor in Senatu convincitur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro ſcelere cenſebat. Quam ſententiam ſequutis omnibus, in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamvis parte conjurationis oppreſſa, tamen ab incœpto Catilina non deſtitit, ſed infeſtis ab Etruria ſignis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. nemo hoſtium bello ſuperfuit. Quem quis in pugnando ceperat locum, eum amiſſa anima corpore tegebat. Catilina longe a ſuis inter hoſtium cadavera repertus eſt; pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

Bellum Cæſaris & Pompeji.
Cap. II.

JAm pene toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quã ut ullis externis viribus extingui poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium Populo, ipſum illum in exitium ſuum armavit. Ac Mariana quidem, Cinnanaque rabies intra Urbem ſe præcluſerat, quaſi experi-

retur: Syllana tempeſtas latius, intra Italiam tamen, detonuerat: Cæſaris furor, atque Pompeji, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique, qua patebat, imperium quodam quaſi diluvio, & inflammatione corripuit; adeo ut non recte tantum civile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum; ſed potius commune quoddam ex omnibus, & plus quam bellum. Quippe ſi duces ejus inſpicias, totus ſenatus in partibus. ſi exercitus, hinc undecim legiones, inde decem & octo, flos omnis & robur Italici ſanguinis. ſi auxilia ſociorum, hinc Gallici, Germanique delectus; inde Dejotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, *Ætoliæ*, totiuſque robur Orientis. ſi moram belli, quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus. ſi locum, & ſpatium ubi commiſſum eſt, intra Italiam, inde ſe in Galliam, Hiſpaniamque deflexit: reverſumque ab occaſu, totis viribus in Epiro, Theſſaliaque conſedit; hinc in Ægyptum ſubito tranſiliit, inde reſpexit Aſiam; inde Africæ incubuit: poſtremo in Hiſpaniam remigravit, & ibi aliquando

ɔ deſecit. Sed non & odia partium
nita cum bello. Non enim prius
uievere, quam in Urbe ipſa, me-
io ſenatu, eorum, qui victi erant,
dia victoris ſeſe cæde ſatiarent.
:auſa tantæ calamitatis eadem, quæ
nnium, NIMIA FELICITAS. Si-
uidem Quincto Metello, Lucio A-
anio conſulibus, quum Romana ma-
ſtas toto orbe polleret, recenteſ
ue victorias, Ponticos & Armenios
iumphos in Pompejanis theatris
oma cantaret, nimia Pompeji po-
ntia apud ocioſos, ut ſolet, cives
ıovit invidiam. Metellus ob immi-
utum Cretæ triumphum, Cato ad-
rſus potentes ſemper obliquus, de-
ectare Pompejum, actiſque ejus ob-
repere. Hic dolor tranſverſum egit:
; ad præſidia dignitati paranda im-
ulit. Forte tunc Craſſus genere,
ivitiis, dignitate florebat: vellet ta-
ıen auctiores opes: Cajus Cæſar e-
ɔquentia, & ſpiritu, & jam conſu-
ıtu allevabatur. Pompejus tamen
ıper utrumque eminebat. Sic igitur
:æſare dignitatem comparare, Craſ-
ɔ augere, Pompejo retinere cupien-
bus, omnibuſque pariter potentiæ
upidis, de invadenda Republica fa-
ile convenit. Ergo quum mutuis vi-

ribus in ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Cæſar invadit, Craſſus Aſiam, Pompejus Hiſpaniam, tres maximos exercitus: & jam ſic orbis imperium, ſocietate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæſaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi ſocerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Jam Pompejo ſuſpectæ Cæſaris opes, & Cæſari Pompejana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille ſuperiorem. Nefas! ſic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque conſulibus rupta prima conjurationis fide, de ſucceſſione Cæſaris Senatus, idemque Pompejus agitabat: nec ille abnuebat, ſi ratio ſui proximis comitiis haberetur. Conſulatus abſenti, quem decem tribuni plebis, favente Pompejo, nuper decreverant; tum diſſimulante eodem, negabatur. Veniret, & peteret majorum more. Ille contra flagitare decreta: ac niſi in fide permanerent, non ſe dimiſſurum exercitum. Ergo ut in hoſtem

de-

decernitur. His Cæſar agitatus, ſtatuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena, Italia fuit: cujus arces levibus præſidiis Pompejus inſederat: ſed omnia ſubito Cæſaris impetu oppreſsa ſunt. Prima Arimino ſigna cecinerunt. Tum pulſus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum ſine ſanguine, ſi Pompejum Brunduſii opprimere potuiſſet. & cœperat. ſed ille per obſeſſi clauſtra portus, nocturna fuga evaſit. Turpe dictu. modo princeps patrum, pacis, bellique moderator per triumphatam a ſe mare lacera, & pene inermi nave fugiebat. Nec Pompejus ab Italia, quam ſenatus ab Urbe fugatur prior. quam pene vacuam metu Cæſar ingreſſus, Conſulem ſe ipſe facit. Ærarium quoque ſanctum; quia tardius aperiebant Tribuni, juſſit effringi: cenſumque & patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium. Pulſo fugatoque Pompejo, maluit prius ordinare provincias, quam ipſum ſequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora per legatos habuit. Nihil hoſtile erat in Gallia: pacem ipſe fecerat. ſed ad Hiſpanienſes Pompeji exercitus

 tranſ-

tranſeunti per eam duci portas claudere auſa MASSILIA eſt. Miſera, dum cupit pacem, belli metu, in bellum incidit: ſed quia tutis muris erat, vinci eam ſibi juſſit abſenti. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum cædere, & incendere machinas auſa, & congredi navibus: ſed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra, marique perdomuit. Mox dedentibus ſeſe ablata omnia præter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variumque, & cruentum in Hiſpania bellum cum legatis Cnæi Pompeji Petrejo & Afranio: quos Ilerdæ caſtra habentes, apud Sicorim amnem obſidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame caſtra tentata ſunt. obſeſſorque ipſe quaſi obſidebatur. ſed ubi pax fluminis rediit; populationibus & pugna campos aperuit: iterum ferox inſtat: & cedentes ad Celtiberiam conſequutus, aggere & vallo, ac per hæc ſiti ad deditionem compulit. Sic citerior Hiſpania recepta eſt. nec ulterior moram fecit. quid enim una poſt quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone,

Digitized by Google

Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæſaris ſequebantur. Aliquid tamen adverſus abſentem ducem auſa fortuna eſt; circa Illyricum, & Africam, quaſi de induſtria proſpera ejus adverſis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris juſſi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore caſtra poſuiſſent, & jam maria late tenente Pompejo, repente legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis claſſicorum circumvenit utrumque. Deditionem famen extorſit Antonio. Miſſæ quoque a Baſilio in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompejanorum arte Cilicum, actis ſub mari funibus, captæ quaſi per indaginem. Duas tamen æſtus explicuit. una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæſit, memorandumque poſteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfuſi undique exercitus per totum diem tela ſuſtinuit. & quum exitum virtus non haberet; tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vultejo, mutuis ictibus in ſe concurrit. In Africa quoque par & virtus, & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam miſſus, pulſo,

fugatoque Varo jam ſuperbus, ſubitum Jubæ regis adventum, equitatumque Maurorum ſuſtinere non potuit. Patebat victo fuga, ſed pudor ſuaſit, ut amiſſum ſua temeritate exercitum morte ſequeretur. Sed jam debitum par fortuna flagitante, ſedem bello Pompejus Epiron elegerat, nec Cæſar moratus: quippe ordinatis a tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet tempeſtate, ad bellum navigavit. poſitiſque ad Oricum caſtris, quum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio relicta Brunduſii moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arceſſendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, ſpeculatorio navigio, ſolus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto diſcrimine gubernatorem vox ipſius: *Quid times? Cæſarem vehis*. Contractis in unum undique copiis, poſitiſque cominus caſtris, diverſa erant ducum conſilia. Cæſar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, oſtentare aciem, provocare, laceſſere; nunc obſidione caſtrorum, quæ ſexdecim millium vallo obduxerat, (ſed quid his obeſſet, obſidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachii irrita; (quippe

pe quam vel ſitus inexpugnabilem faceret) ad hoc aſſiduis in eruptionem hoſtium præliis (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in ſcuto centum atque quadraginta tela ſedere) jam vero direptione urbium ſociarum, quum Oricum, & Gomphos, & alia caſtella Theſſaliæ vaſtaret. Pompejus advertus hæc nectere moras, tergiverſari ſimul, ut hoſtem interclusum undique inopia commeatuum tereret, utique ardentiſſimi ducis conſeneſceret impetus.. Nec diutius profuit duci ſalutare conſilium. Milites ocium, ſocii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio ſumpta eſt Theſſalia: & Philippicis campis, Urbis, imperii, generis humani fata commiſſa ſunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum, & Senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifeſtiora prodigia, fuga victimarum, examina in ſignis, interdiu tenebræ. Dux ipſe, & nocturna imagine, theatri ſui audiens plauſum, in modum planctus, circumſonare: & mane cum pullo (nefas) a-

pud principia conſpectus eſt: Numquam acrior, neque alacrior exercitus Cæſaris fuit. Inde claſſica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Craſtini pilum: qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem, qua pugnaverat, ipſa novitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus ſibi Cæſarem videretur, circumventus ipſe eſt. Nam quum diu æquo marte contenderent, juſſuque Pompeji fuſus a cornu erupiſſet equitatus, repente hinc ſigno dato, Germanorum cohortes tantum in effuſos equites fecere impetum, ut illi eſſe pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata eſt. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua ſtrages quaſi una manu facta eſt. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipſa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæſar fuit, mediuſque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, ſed docta, & ad victoriam efficax:

Digitized by Google

Miles, faciem feri: altera ad jactationem compoſita. Parce civibus; quum ipſe ſequeretur. Felicem utcunque in malis Pompejum, ſi eadem ipſum, quæ exercitum ejus, fortuna traxiſſet. Superſtes dignitati ſuæ vixit, ut cum majore dedecore per Theſſalica Tempe equo fugeret, ut una navicula Lesbon applicaretur: pulſus Hedris in deſerto Ciliciæ ſcopulo fugam in Partos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Peluſiaco littore, imperio viliſſimi regis, conſiliis ſpadonum, & ne quid malis deſit, Septimii deſertoris ſui gladio trucidatus, ſub oculis uxoris ſuæ, liberorumque moreretur. Quis non peractum eſſe cum Pompejo crederet bellum? atqui acrius multo atque vehementius Theſſalici incendii cineres recaluere. Et in ÆGYPTO quidem adverſus Cæſarem ſine partibus bellum. Quippe cum PTOLEMÆUS rex Alexandriæ, ſummum civilis belli ſcelus peregiſſet, fœduſque amicitiæ cum Cæſare, medio Pompeji capite ſanxiſſet, ultionem tanti viri Manibus quærente fortuna, cauſa non defuit. CLEOPATRA Regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellæ forma, &

quæ duplicaretur ex illo, quod talis paſſa videbatur injuriam: odium ipſius Regis, qui Pompeji cædem, partium fato, non Cæſari dederat, haud dubie idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam ubi Cæſar reſtitui juſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeji, obſeſſus in regia, quamvis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmovit: mox in Peninſulam Pharon ſubitus evaſit: inde depulſus in maria, mira felicitate ad proximam claſſem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio: ut illud ingruentibus hoſtium telis, ſaxiſque peteretur. Tandem receptus a claſſis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, debellata perfida gente, juſta generi manibus dedit. Quippe & Theodotus magiſter, auctorque totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus, atque Ganymedes, diverſa per mare & terras fuga & morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum limo repertum eſt in aureæ loricæ honore. In Aſia quippe novus rerum motus a Ponto, plane quaſi

de-

le induſtria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut a Pompejo pater, a Cæſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiæ, noſtræ fiducia, quam virtutis ſuæ, infeſto in Cappadociam agmine ruebat: ſed hunc Cæſar aggreſſus, uno, & ut ſic dixerim, non toto prælio, obtrivit, more fulminis, quod uno, eodemque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe prædicatio eſt Cæſaris, ante victum hoſtem eſſe, quam viſum. Sic cum exteris: at in Africa cum civibus multo atrocius, quam in Pharſalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æſtus expulerat; nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſæ magis, quam oppreſſæ vires erant: Auxerat ſacramentum ipſa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippe ſatis ample ſonabant in Pompejani nominis locum Cato & Scipio. Acceſſit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſaliam, & Thapſon, niſi quod amplior, eoque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompejum creviſſe bellum. Denique quod alias nunquam, ante imperium du-

cis,

cis, ſua ſponte ſigna cecinerunt Strages a JUBA cœpit. Ejus elephanti bellorum rudes, & nuper a ſilva, conſternati ſubito clangore. ſtatim & exercitus in fugam, & duces fortius; quam ut fugerent, non inconſpicua tamen morte omnium. Jam SCIPIO nave fugiebat: ſed aſſequutis eum hoſtibus gladium per viſcera exegit: & ubi eſſet quodam requirente, reſpondit hoc ipſum: Bene ſe habet Imperator. Juba quum ſeſe recepiſſet in regiam, magnifice epulatus, poſtero die cum PETREIO fugæ comite, ſuper menſas, & pocula interficiendum ſe ei præbuit. Ille & regi ſufficit, & ſibi: quum interim ſemel in medio cibi, & parentalia fercula regio ſimul, Romanoque ſanguine madebant. CATO non interfuit bello: poſitiſque apud Bagradam caſtris, Uticam velut alterá Africæ clauſtra ſervabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut ſapiente dignum erat; mortem etiam lætus acivit. Nam poſtquam filium, comiteſque ab amplexu dimiſit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit. tum circa primam vigiliam ſtricto gladio revelatum manu pectus ſemel,

meſt, iterumque percuſſit. Auſi poſt hoc virum medici violare fomentis. Ille paſſus, dum abſcederent, reſcidit plagas: ſequutaque vi ſanguinis moribundas manus in ipſo vulnere reliquit. Quaſi non eſſet uſquam dimicatum, ſic arma rurſus, & partes: quantoque Africam ſupra Theſſaliam, tanto Africam ſuperabat Hiſpania. plurimumque favoris partibus dabat fraternitas ducum, & pro uno duos ſtare Pompejos. Itaque nuſquam atrocius, nec tam ancipiti marte concurſum eſt. Primum in ipſo oſtio Oceani Varus, Didiuſque legati conflixere: ſed acrius fuit cum ipſo mari, quam inter ſe navibus bellum. ſiquidem velut furorem civium caſtigaret Oceanus, utramque claſſem naufragio cecidit. Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta confligerent? adde ſitus ipſius formidinem, vergentia in unum, hinc Hiſpaniæ, inde Mauritaniæ littora, & mare & inteſtinum, & externum, & imminenteſque Herculis ſpeculas, quum omnia undique ſimul prælio, & tempeſtate ſævirent. Mox circa obſidiones urbium utrimque diſcurſum eſt. quæ miſeræ inter hos, at-

que

que illo duces ſocietatis Romanæ pœnas dabant. Omnium poſtrema certaminum Munda. Hic non pro cetera felicitate, ſed anceps, & diu triſte prælium: ut plane videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sane & ipſe ante aciem mœſtior non ex more Cæſar, ſive reſpectu fragilitatis humanæ, ſive nimiam proſperorum ſuſpectam habens continuationem: vel eadem timens, poſtquam idem eſſe cœperat, quod Pompejus. Sed in ipſo prælio, quod nemo unquam meminerat, quum diu pari marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium ſubito ingens inter utroſque ſilentium, quaſi convenilſet. hic omnium ſenſus erat. Noviſſime illud inuſitatum Cæſaris oculis (nefas) poſt quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod etſi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quam virtute reſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti, primam in aciem procurrit. Ibi prenſare fugientes, confirmare; per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitaſſe ſecum, & ita manifeſto vultu

tu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet, niſi cohortes hoſtium quinque per tranſverſam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus caſtris ſubſidio miſerat, fugæ ſpeciem præbuiſſent. Hoc aut & ipſe credidit, aut dux callidus arripuit in occaſionem: & quaſi in fugientem invectus, ſimul & ſuorum erexit animos, & hoſtes perculit. Nam hi dum ſe putant vincere, fortius ſequi: Pompejani dum fugere credunt ſuos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hoſtium cædes, ira, rabieſque victoribus, ſic æſtimari poteſt. Hoc a prælio profugi, quum ſe Mundæ recepiſſet, & Cæſar obſideri ſtatim victos imperaſſet, ex congeſtis cadaveribus agger effectus eſt: quæ pilis, jaculiſque confixa inter ſe tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam deſperantibus Pompeji liberis, Cnæum prælio profugum, crure ſaucio, deſerta & avia petentem, Cenonius apud Lauronem oppidum conſequutus, pugnantem (adeo nondum deſperaverat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abſcondit; aliiſque poſt Cæſarem bellis reſervavit. Cæſar in patriam victor invehitur. Primum de Gallis TRIUM-

UMPHUM tranſmiſerat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus, alterum laurus Ægyptia tunc, in ferculis Nilus, Arſinoe, & ad ſimulachrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam, & Mauros, & bis ſubactam oſtendebat Hiſpaniam. Pharſalia, & Thapſo, & Munda nuſquam. Et quanto majora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: penſatumque clementia bellum. Nemo cæſus imperio præter Afranium: ſatis ignoverat ſemel: & Fauſtum Syllam; didicerat generum timere: filiamque Pompeji cum patruelibus ex Sylla: hic poſteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principe congeſti honores: circa templa imagines: in theatro diſtincta radiis corona: ſuggeſtus in curia: faſtigium in domo: menſis in cœlo: ad hoc pater ipſe patriæ, perpetuuſque dictator: noviſſime dubium an ipſo volente, oblata pro Roſtris ab Antonio conſule regni inſignia. Quæ omnia velut infulæ in deſtinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia: graviſque erat liberis.

Digitized by Google

beris ipſa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata eſt: ſed Brutus, & Caſſius, aliique Patricii conſenſerunt in cædem principis. QUANTA VIS FATI! manaverat late conjuratio. libellus etiam Cæſari datus eodem die. nec perlitare centum victimis potuerat. venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. ibi in curuli ſedentem eum ſenatus invaſit: tribusque & viginti vulneribus ad terram datus eſt. Sic ille, qui terrarum orbem civili ſanguine impleverat, tandem ipſe ſanguine ſuo curiam implevit.

Cæſar Auguſtus. Cap. III.

Populus Romanus, Cæſare, & Pompejo trucidatis, rediiſſe in ſtatum priſtinæ libertatis videbatur: & redierat, niſi aut Pompejus liberos, aut Cæſar hæredem reliquiſſet: vel, quod utroque pernicioſius fuit, ſi non collega quondam, mox æmulus Cæſarianæ potentiæ, fax & turbo ſequentis ſæculi, ſuperfuiſſet Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari. dum Octavius mortem patris ulciſcitur, iterum fuit movenda Theſſalia. Dum Antonius

Digitized by Google

Varius ingenio, aut ſucceſſorem Cæſaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ; deciſcit in regem. Nam aliter ſalvus eſſe non potuit, niſi confugiſſet ad ſervitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione eſt, quod potiſſimum ad Octavium Cæſarem Auguſtum ſumma rerum rediit; qui ſapientia ſua, atque ſolertia, perculſum undique, & perturbatum ordinavit imperii corpus. Quod ita haud dubie nunquam coire & conſentire potuiſſet, niſi unius præſidis nutu, quaſi anima, & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabella Conſulibus, imperium Romanum jam ad Cæſares transferente fortuna, varius, & multiplex civitatis motus fuit. quodque in annua cœli converſione fieri ſolet, aut mota ſidera tonent, ac ſuos flexus tempeſtate ſignificent: ſic in Romanæ dominationis, id eſt humani generis converſione, penitus intremuit, omnique genere diſcriminum, civilibus, terreſtibus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum eſt.

Bel-

Bellum Mutinenſe.
Cap. IV.

PRima civilium motuum cauſa teſtamentum Cæſaris fuit, cujus ſecundus hæres Antonius prælatum ſibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem accerrimi juvenis ſuſceperat bellum. Quippe quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret; ſe plene ex commilitio Cæſaris dignitatis, & furtis hæreditatem lacerare, ipſum inſectari probris, & cunctis artibus quum adoptionem Juliæ gentis inhibere non deſineret: denique ad opprimendum juvenem, palam arma moliri: & jam parato exercitu in Ciſalpina Gallia reſiſtentem motibus ſuis Decimum Brutum obſidebat: Octavius Cæſar ætate, & injuria favorabilis, & nominis majeſtate, quod ſibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (qui crederet?) Conſulem aggreditur. obſidione Mutinæ liberat Brutum. Antonium exuit caſtris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit. nam cruentus & ſaucius aquilam a moriente ſignifero

tra-

Digitized by Google

tradita, ſuis humeris in caſtra refe-rebat.

Bellum Peruſinum. Cap. V.

Alterum bellum concitavit agrorum diviſio, quos Cæſar veteranis in caſtris, pretium militiæ, perſolvebat. Semper alias Lucii Antonii peſſimum ingenium Fulvia, gladio cincta virilis militiæ, uxor, agitabat. Ergo depulſos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero jam non privatis, ſed totius ſenatus ſuffragiis judicatum hoſtem, Cæſar aggreſſus, intra Peruſiæ muros redegit, compulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.

Triumviratus. Cap. VI.

Qum ſolus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ eſſet Antonius, quaſi ignis incendio Lepidus acceſſit. Quid contra duos exercitus neceſſe fuit venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem? Diverſa omnium, nota incendia. Lepidum divitiarum cupido, quarum ſpes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de

his,

, qui ſe hoſtem judicaſſent: Cæ-
:m inultus pater, & Manibus e-
graves Caſſius, & Brutus agita-
t. In hoc velut fœdus pax inter
s duces componitur. Apud Con-
:ntes, inter Peruſiam, & Bononiam
igunt manus, & exercitus conſa-
ant. Nullo more Triumviratus in-
litur, oppreſſaque armis Republi-
, redit Syllana proſcriptio: cujus
ocitas nihil in ſe minus habet,
im numerum centum quadraginta
atorum. Exitus fœdi, truces, mi-
ibiles, toto terrarum orbe fugien-
m: pro quibus quis pro dignitate
ingemiſcat, quum Antonius Lu-
um Cæſarem avunculum ſuum, Le-
lus Lucium Paulum ſuum fratrem
oſcripſerit? Romæ capita cæſorum
oponere in Roſtris jam uſitatum
t: verum ſic quoque civitas lacri-
s tenere non potuit, quum reci-
n Ciceronis caput in illis ſuis Ro-
s videretur; nec aliter ad viden-
m eum, quam ſolebat ad audien-
n, concurreretur. Hæc ſcelera in
tonii, Lepidique tabulis. Cæſar
euſſoribus patris contentus fuit.
:c quoque niſi multa fuiſſet, etiam
la cædes haberetur.

Bel-

Digitized by Google

Bellum Caſſii & Bruti.
Cap. VII

BRutus & Caſſius ſic Cæſarem quaſi Tarquinium regem, depulisse regno videbatur: ſed libertatem, quam maxime reſtitutam voluerunt, illo ipſo parricidio perdiderunt. Igitur cæde perfecta, quum veteranos Cæſaris, nec immerito, timerent, ſtatim e curia in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus, ſed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ ſtrages Reipublicæ immineret, diſplicuit ultio cum Conſulis abolitione decretum. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipſo, quem occiderant, Cæſare datas, Syriam & Macedoniam, conceſſerunt. Sic vindicta Cæſaris dilata potius, quam oppreſſa eſt. Igitur ordinata magis ut poterat, quam ut debebat, in Triumviros republica, relicto ab Urbe præſidium Lepido, Cæſar cum Antonio in Caſſium Brutumque ſuccingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eamdem illam, quæ fatalis Cnæo Pompejo fuit, arenam inſederant. Sed nec tum imminentia

d

dis deſtinatæ ſigna latuere. Nam & aſſuetæ cadaverum pabulo volucres, & caſtra quaſi jam ſua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obvius Æthiops, nimis aperte ferale ſignum fuit. Ipſique Bruto per noctem, quum illato lumine ex more aliqua ſecum agitaret, atra quædam imago ſe obtulit: & quæ eſſet interrogata; Tus, inquit, MALUS GENIUS. Hoc dixit, & ſub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præſagio in Cæſaris caſtris omnia aves, victimæque promiſerant: ſed nihil illo præſentius, quod Cæſaris medicus ſomnio admonitus eſt, ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat: ut factum eſt. Acie namque commiſſa, quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret: & quamvis duces non eſſent præſentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus, & ignavia ſubduxiſſent, ſtaret tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabantur, primum adeo anceps fuit, & par utrimque diſcrimen, ut exitus prælii docuit. Capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quanto efficacior eſt fortuna, quam virtus! & quam verum eſt, quod moriens efflavit, non in re, ſed in ver-

bo tantum eſſe virtutem! Victoriam illi prœlio error dedit: Caſſius inclinato cornu ſuorum, quum captis Cæſaris caſtris, rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus evadit in tumulum; inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum, quum ſpeculator quoque in id miſſus, tardius renunciaret: tranſactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide reſignaret (ita enim par ſupereſſe bello convenerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi ſi hoc quoque ex perſuaſione defuit, ne violarent manus, ſed in abolitione ſanctiſſimarum piiſſimarumque animarum, judicio ſuo, ſcelere alieno uterentur.

Bellum cum Sexto Pompejo.
Cap. VIII.

SUblatis percuſſoribus Cæſaris, ſupererat Pompeji domus. Alter juvenum in Hiſpania occiderat, alter

fuga

Digitized by Google

fuga evaſerat: contractiſque infelicis belli reliquiis, quum inſuper ergaſtula armaſſet, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & claſſe medium mare inſederat. O quam diverſus a patre! Ille Cilicas extinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppreſſus eſt: magniſque famam ducis ad inferos ſecum tuliſſet, ſi nihil tentaſſet ulterius: niſi quod magnæ indolis ſignum eſt SPERARE SEMPER. Perditis enim rebus profugit: Aſiamque velis petit, venturus ibi in manus hoſtium, & catenas, &, quod miſerrimum eſt fortibus viris, ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus. Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum ſex ſeptemve fugiebat, extincto Prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens atque reſpectans, & tamen non timens, ne periret.

Bellum Parthicum duce Ventidio. Cap. IX.

QUamvis in Caſſio & Bruto partes ſuſtuliſſet; in Pompejo totum

partium nomen aboleſſet: nondum tamen ad pacis ſtabilitatem profecerat Cæſar, quum ſcopulus, & nodus, & mora publicæ ſecuritatis ſupereſſet Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret: imo omnia expertus ambitu & luxuria, primum hoſtes, deinde cives, tandem etiam terrore ſui ſeculum liberavit. Parthi clade Craſſiana altius animos erexerant: civileſque populi Romani diſcordias læti acceperant: itaque ut prima effulſit occaſio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno, qui miſſus a Caſſio, Brutoque (quis furor ſcelerum?) ſollicitaverat hoſtes in auxilium: & illi Pacoro duce, regio juvene, diſſipant Antoniana præſidia. Caſca legatus, *ne* veniret in poteſtatem, a gladio ſuo impetravit. Denique ablata Syria, emanabat latius malum, hoſtibus ſub auxilii ſpecie ſibi vicentibus, niſi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipſumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum toto inter Orontem, & Euphratem ſinu late cecidiſſet. Viginti amplius millium fuit. nec ſine conſilio ducis. qui ſimulato metu adeo paſſus eſt hoſtem caſtris

ſuc-

ſuccedere, donec abſumto jactus ſpatio, adimeret uſum ſagittarum. Rex fortiſſime dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes, quæ deſciverant, capite, Syria ſine bello recepta. Sic Craſſianam cladem Pacori cæde penſavimus.

Bellum Parthicum Antonii.
Cap. X.

EXpertis invicem Parthis, atque Romanis, quum Craſſus, atque Pacorus utrimque virium mutuarum documenta feciſſent, pari rurſus reverentia, integrata amicitia, & quidem ab ipſo fœdus Antonio cum rege percuſſum. Sed immenſa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem, & Euphratem ſub imaginibus ſuis legi concupiſcit: neque cauſa, nec conſilio, ac ne imaginaria quidem belli indictione, quaſi hoc quoque ex arte ducis præriperet, relicta repente Syria, in Parthos impetum facit. Quæ gens præter armorum fiduciam callida ſimulat trepidationem, & in campos fugam. Hic ſtatim quaſi victos ſequebatur: quum ſubito, nec magna hoſtium manus, ex improviſo, & jam in feſſos via,

Digitized by Google

ſub veſpere velut nimbus erupit: & miſſis undique ſagittis, duas legiones operuerunt.

Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in poſterum diem imminebat, niſi interveniſſet deum miſeratio. Unus ex clade Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, & ſalute Latine data, quum fidem ipſo feciſſet, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore. atque ita ſequuta eſt minor vis hoſtium, quam imminebat. Adfuit tamen: deletæque reliquæ copiæ forent, niſi urgentibus telis in modum grandinis, quadam ſorte quaſi docti, procubuiſſent in genua milites; & elatis ſuper capita ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani quum ſe rurſus extuliſſent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex Barbaris miſerit vocem: Ite, & bene valete Romani. merito vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis. Non minor ex aqua poſtea, quam ab hoſtibus excepta clades. Infeſta primum ſiti regio. tum quibuſdam Salmacidis fluvius infeſtior. noviſſimeque jam ab invalidis & avide hauriẽ

riebatur: quum noxiæ etiam dulcis fieret. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriuſque cœli ſubita mutatio pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de ſexdecim legionibus reliqua, quum argentum ejus paſſim dolabris concideretur, & ſubinde inter moras mortem a gladiatore ſuo efflagitaſſet, egregius imperator tandem profugit in Syriam, ibique incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus eſt: quaſi viciſſet, qui evaſerat.

Bellum cum Antonio & Cleopatra. Cap. XI.

FUror Antonii quatenus ambitu non interiret, luxu, & libidine extinctus eſt. Quippe poſt Parthos, quum exoſus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quaſi bene geſtis rebus, in regio ſe ſinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promiſit Antonius: quaſi facilior eſſet Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite, ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, totus in monſtrum iſtud ut mente, ita animo

quoque, & cultu deſciverat. Aureum in manu baculum, ad latus acinace. purpurea veſtis ingentibus obſtricta gemmis. diadema aderat, ut regina rex ipſe frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæſar a Brunduſio trajecerat, ut venienti bello occurreret, poſitiſque in Epiro caſtris, Leucadem inſulam, montemque Leucaten, & ambracii ſinus cornua, infeſta claſſe, ſuccinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves, ducentæ non minus hoſtium; ſed numerum magnitudo penſabat. Quippe a ſenis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus, atque tabulatis allevatæ, caſtellorum, & urbium ſpecie, non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur, quæ quidem ipſa moles exitio fuit. Cæſaris naves a triremibus in ſenos, non amplius, ordines creverant. Itaque habiles in omnia, quæ uſus poſcebat, ad impetus, & recurſus, flexuſque capiendos; illas graveis, & ad omnia præpeditas ſingulas plures adortæ, miſſilibus ſimul cum roſtris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium diſſipavere. Nec ulla re magis hoſtilium copiarum apparuit magnitudo, quam poſt victoriam. Quippe immen-

Digitized by Google

menſa claſſis naufragio belli facto, toto mari ferebatur: Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Aſiæ ſpolia, purpuram, aurumque in ripam aſſidue mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aurea puppe, veloque purpureo, in altum dedit. Mox ſequutus Antonius: ſed inſtare veſtigiis Cæſar. Itaque nec aperta in Oceanum fuga, nec munita præſidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium, atque Peluſium profuere. prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæſaris provoluta tentavit oculos ducis fruſtra. Nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, ſed de parte regni laborabat. Quod ubi deſperavit a principe, ſervarique ſe triumpho vidit, incautiorem nacta cuſtodiam, in Mauſoleum ſe, (ſepulchra regum ſic vocant) recepit: ubi maximos ut ſolebat, induta cultus, in differto odoribus ſolio, juxta ſuum ſe collocavit Antonium: admotiſque ad venas ſerpentibus, quaſi ſomno ſoluta,

Bellum adverſus gentes exteras. Cap. XII.

HIc finis armorum civilium: reliqua adverſus exteras gentes: quæ diſtricto circa mala ſua imperio diverſis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: necdum aſſuetæ frenis ſervitutis, tumidæ gentium inflatæque cervices, ab impoſito nuper jugo reſiliebant. Ad SEPTENTRIONEM converſa ferme plaga, ferocius agebant Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Myſi, Thraces, & Daci, Sarmatæ atque Germani. NORICIS animos dabant Alpes, atque nives quo bellum non poſſet aſcendere: ſed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per privignum ſuum Claudium Druſum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres oſtendere: quæ deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo, in hora militum adverſa miſerunt. ILLYRII quoque ſub Alpibus agunt, imaſque valles earum, ad quædam quaſi clauſtra, cuſtodiunt, abruptis torrentibus impliciti. In hos expeditionem ipſe ſumpſit: fierique pontes im-

imperavit. Hic ſe & aquis & hoſte turbantibus cunctanti ad aſcenſum militi ſcutum de manu rapuit: & in via primus, tunc agmine ſequuto, quum Illyricus multitudine pontem ſucciſiſſet, ſaucius manibus, ac cruribus, ſpecioſior ſanguine, & ipſo periculo auguſtior, terga hoſtium percecidit. PANNONII duobus ſaltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Hiſtroque vallabantur. populati proximos, intra ripas ſe recepiebant. in hos domandos Vibium miſit, cæſi ſunt in utriuſque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata, ſed capta ſunt, & in profluentes data: ut ceteris, qui reſiſtebant victoria ſic nuntiaretur. DALMATÆ plerumque ſub ſilvis agunt: inde in latrocinia promptiſſimi. Hos jam quidem Marcius incenſa urbe Delminio quaſi detruncaverat: poſtea Aſinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat: (hic ſecundus orator) ſed Auguſtus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium cupidiſſima, ſtudioſa diligentia acquirit: ut illud in uſus ſuos ſervare videatur. MYSI quam feri, quam truces fuerint, quam

ipſorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu eſt. Unus ducum, ante aciem poſtulato ſilentio, Qui vos, inquit, eſtis? Reſponſum invicem: Romani gentium domini. Et illi, Ita, inquiunt, ſi nos viceritis. Accepit omen Marcus Craſſus. Illi ſtatim ante aciem immolato equo concepere votum, ut cæſorum extis ducum & litarent, & veſcerentur. Deos audiſſe crediderim. nec tubam ſuſtinere potuerunt. Non minimum terroris incuſſit barbaris Domitius centurio, ſatis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines ſtoliditatis, qui foculum gerens ſuper caſſidem, ſuſcitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, THRACUM maxime populus deſciverat. Ille barbarus & ſignis militaribus & diſciplina, armis etiam Romanis aſſueverat: ſed a Piſone perdomiti, in ipſa captivitate rabiem oſtendere. quippe quum catenas morſibus tentarent, feritatem ſuam ipſi puniebant. DACI montibus inhærent. Cotiſonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere ſolebant, & vicina populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gentem aditu

diffi-

Digitized by Google

difficillimam ſubmovere. Miſſo igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam, citra præſidia conſtituit. Sic tunc Dacia non victa, ſed ſummota, atque dilata eſt. SARMATÆ patentibus campis inequitant. & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio ſatis fuit. Nihil præter nives, raraſque ſilvas habent. Tanta barbaries eſt, ut pacem non intelligant. GERMANIAM quoque utinam vincere tanti non putaſſet! magis turpiter amiſſa eſt, quam glorioſe acquiſita: ſed quatenus ſciebat patrem ſuum Cæſarem, bis trajecto ponte Rheni, quæſiſſe bellum in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, ſi barbari tam vitia noſtra, quam imperia ferre potuiſſent. Miſſus in eam provinciam Druſus primos domuit USIPETES: inde TENCTHEROS percurrit, & CATTOS. Nam MARCOMANNORUM ſpoliis inſignibus quendam editum tumultum in trophæi modum excoluit. Inde validiſſimas nationes. CHERUSCOS, SVEVOSQUE, & SICAMBROS pariter aggreſſus eſt: qui viginti centurionibus incrematis hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum, adeo certa vi-

ctoriæ

ctoriæ ſpe, ut prædam in anteceſſum pactione dividerent. Cheruſci equos, Suevi aurum, & argentum, Sicambri captivos elegerant; ſed omnia retrorſum. Victor namque Druſus equos, pecora, torques eorum, ipſoſque præda diviſit, & vendidit, præterea in tutelam provinciarum, præſidia, atque cuſtodias ubique diſpoſuit, per Moſam flumen, per Albin, per Viſurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit. Bonnam, & Geldubam pontibus junxit, claſſibuſque firmavit. Invium atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum patefecit. Ea denique in GERMANIA pax erat, ut mutati homines, alia terra, cœlum ipſum mitius, molliuſque ſolito videretur. Denique non per adulationem, ſed ex meritis, defuncto ibi fortiſſimo juvene, ipſi, quod nunquam alias ſenatus, cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius eſt provincias obtinere, quam facere. viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani victi magis, quam domiti erant; moreſque noſtros magis, quam arma ſub imperatore Druſo ſuſceperant: poſtquam vero ille defunctus,

Vari

Digitized by Google

ari Quinctilii libidinem, ac ſuper-
iam haud ſecus, quam ſævitiam, o-
iſſe cœperunt. Auſus ille agere con-
entum; & in caſtris ſe direxerat,
uaſi violentiam barbarorum & licto-
s virgis, & præconis voce poſſet
hibere: at illi, qui jam pridem ru-
igine obſitos enſes, inerteſque cor-
rent equos, ut primum togas, &
eviora armis jura viderunt, duce
rminio arma corripiunt, quum in-
erim tanta erat Varo pacis fiducia,
t ne prædicta quidem, & prodita
er Segeſtem unum principem ducum
onjuratione, commoveretur. Itaque
mprovidum, & nihil tale metuentem
mproviſo adortu, quum ille (o ſe-
uritas) ad tribunal citaret, undique
nvadunt, caſtra rapiunt: tres legio-
es opprimuntur. Varus perditas res
odem, quo Cannenſem diem Paulus,
r fato eſt, & animo ſequutus. Ni-
iil illa cæde per paludes, perque ſil-
as cruentius: nihil inſultatione bar-
arorum intolerabilius, præcipue ta-
nen in cauſarum patronos. Aliis ocu-
os, aliis manus amputabant: unius os
utum; reciſa prius lingua, quam in
nanu tenens barbarus, TANDEM,
inquit, VIPERA, SIBILARE DESI-
STE. Ipſius quoque conſulis corpus,
quod

Digitized by Google

quod militum pietas humi abdiderat, effoſſum. Signa, & aquilas duas adhuc barbari poſſident. tertiam ſignifer prius, quam in manus hoſtium veniret, evulſit, merſamque inter baltei ſui latebras gerens, in cruenta palude ſic latuit. Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret. Hæc ad Septemtrionem. Sub MERIDIANO tumultuatum magis, quam bellatum eſt. MUSULANIOS atque GETULOS accolas Syrtium, Coſſe duce, compeſcuit: unde illi Getulici nomen. Latius victoria patet. MARMARIDAS, atque GARAMANTAS Curinio ſubigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, ſed moleſtior in æſtimanda victoria fuit. Ad ORIENTEM plus negotii cum ARMENIIS. huc alterum ex Cæſaribus nepotibus ſuis miſit. Ambo fato breves, ſed alter inglorius. Maſſiliæ quippe Lucius morbo ſolvitur: in Syria Cajus ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos ſe ſubtrahentem recipit. Armenios victo rege Tigrane in hoc unum ſervitutis genus Pompejus aſſueverat, ut rectores a nobis acciperent. Intermiſſum ergo jus, per hunc recupe-

ra-

ratum, non incruento, nec multo tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, ſimulata proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut theſaurorum rationes continentem, ipſe porrexerat, ſtricto ferro cruentat vulnere in tempore. Ceterum barbarus undique infeſto exercitu oppreſſus, gladio, & pyra, in quam ſe percuſſus immiſit, ſuperſtiti etiamnum Cæſari ſatisfecit. Sub OCCASU pacata fere omnis HISPANIA, niſi quam Pyrenæi definientis ſcopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validiſſimæ gentes, CANTABRI, & ASTURES immunes imperii agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem ſuam defendere, proximis etiam imperitare tentabant: VACCÆOSQUE, & GURGONIOS, & AURIGONAS crebris incurſionibus fatigabant. In hos igitur, qui vehementius agere nunciabuntur, non mandata expeditio, ſed ſumpta eſt. Ipſe venit Segeſamam, caſtra poſuit. inde partito exercitu totam in diem amplexus CANTABRIAM, efferam gentem ritu fera-

rum

rum quaſi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infeſta claſſe ipſa quoque terga hoſtium cæderentur. Primum adverſus Cantabros ſub mænibus Belgicæ præliatus eſt. Hinc fuga in eminentiſſimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani quam arma Romana aſcenſura eſſe crediderant. Tertio Arracilium oppidum magna vi repugnat. Captum tamen poſtremo fuit, Medulli montis obſidio; quem perpetua quindecim millium foſſa comprehenſum cinxit, undique ſimul adeunte Romano. Poſtquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxeis exprimitur, præcepere mortem: ſeque pars major a captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antiſtium, Furnium, Agrippam legatos, hibernans in TARRACONIS maritimis Cæſar accepit. Ipſe præſens hos deduxit montibus, hos obſidibus aſtrinxit, hos ſub corona jure belli venum dedit. Digna res lauro, digna curru ſenatui viſa eſt: ſed jam Cæſar tantus erat, ut poſſet triumphos contemnere. ASTURES per idem tempus ingenti agmine a montibus

ſuis

ſuis deſcenderant: nec tenuere ſuos ut barbaris impares: ſed poſitis caſtris apud Aſturam flumen, trifariam diviſo agmine, tria ſimul Romanorum caſtra aggredi parabant. Fuiſſet & anceps, & cruentum, & utinam mutua clade certamen tunc, tam fortibus, tam ſubito, tam cum conſilio venientibus, niſi Trigæcini prodidiſſent. a quibus præmonitus Cariſius, cum exercitu adveniens, oppreſſit conſilia, ſic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias fuſi exercitus validiſſima civitas Lancia excepit. ubi adeo certatum eſt, ut quum in captam urbem faces poſcerentur, ægre dux impetraverit veniam, ut victoriæ Romanæ ſtans potius eſſet, quam incenſa, monumentum. Hic finis Auguſto bellicorum certaminum fuit, idem rebellandi finis Hiſpaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; cum ipſorum ingenio, in pacis partes promptiore, tum conſilio Cæſaris, qui fiduciam montium timens, in quos ſe recipiebant, caſtra ſua, ſed quæ in plano erant, habitare, & incolere juſſit. Ingentis eſſe conſilii illud obſervari cœpit. Natura regionis circa ſe omnis aurifera, miniique, & chryſocollæ, & alio-

tiorum colorum ferax. Itaque exerceri ſolum juſſit. Sic Aſtures & latentes in profundo opes ſuas, atque divitias dum aliis quærunt, noſſe cœperunt. Omnibus ad occaſum, & meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque duntaxat intra Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intra Taurum, & Euphratem, illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, ſentiebant tamen magnitudinem: & victorem gentium Populum Romanum reverebantur. Nam & SCYTHÆ miſere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. SERES etiam, habitanteſque ſub ipſo Sole INDI, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant, quem quadriennio impleverant: & tamen ipſe hominum color ab alio venire cœlo fatebatur. PARTHI quoque, quaſi victoriæ pœniteret, rapta, clade Craſſiana, ultro ſigna retulere. Sic ubique cuncta, atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Auſuſque tandem CÆSAR AUGUSTUS ſeptingenteſimo ab Urbe condita anno JANUM GEMINUM cludere, bis ante ſe cluſum;

um; ſub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc converſus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſeculum, gravibus, ſeveriſque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & Pater patriæ dictus. Tractatum etiam in ſenatu, an quia condidiſſet imperium, Romulus vocaretur: ſed ſanctius, & reverentius viſum eſt nomen AUGUSTI; ut ſcilicet jam tum dum colit terras, ipſo nomine, & titulo conſecraretur.

FINIS.

NOTÆ,

ET

OBSERVATA POLITICA

Ad

L. FLORUM.

Ad Prologum.

FLORUS in hoc Prologo Populum Romanum homini comparat. Ut enim homo ceteris omnibus præfertur animantibus, utpote rationis & cogitationis particeps, ita Romanum imperium ceterarum gentium imperia, ac Reſp. antecelluit dignitate. Huc ſpectant, quæ apud Authores hujus Imperii laudes paſſim occurrunt, ut apud Livium, Plinium, Solinum, Trogum, Romam *Caput Orbis* appellantes. Auguſtinus lib. 5. de civ. Dei, proprias eſſe refert Populi Romani artes regnandi, atque imperandi, ſequutus Virgilium, ubi ait;

Tu-

Digitized by Google

Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes.

Hinc & illud Martialis:

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.

Et Ovidius 2. Faſt.

Gentibus eſt aliis tellus data limite certo,
Romanæ ſpatium eſt urbis, & orbis idem.

Septingentos per annos) Hic obſervandum, quod Plato ſcripſit, intra ſeptingentos annos. ſtatam eſſe, & magnis rebus publicis definitam converſionem..

Nam & laboribus) Huc ſpectat illud Virg. 1. Æneid.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Virtus & Fortuna) Ammian. Marcellinus. *Virtus & Fortuna, ut angeretur ſublimibus incrementis Roma, convenerunt plerumque diſſidentes.*

Si pariter atque ſemet) An fuerit

in

in ſimul, vel potius, quod ex Vinetii Mss. adducit Gruterus, *inſemel*? *inſimul* uſus idem lib. 2. cap. 20. *Relictis regiis hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant*. Vide etiam inclinantem huc Cl. Salmaſium.

Si quis ergo populum Romanum quaſi hominem) Lactantius Firmianus l.7.c.15. quod ex Seneca citat, noſtri Flori eſt. Fefellit Lactantium prænomen Annæi, quod Floro codices nonnulli attribuit, nonnulli etiam id agnoſcunt, omiſſo Flori nomine, eſtque proprium Senecarum. Verba Lactantii ſunt: *Non inſcite Seneca Romanæ urbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, a quo & genita, & quaſi educata ſit Roma, deinde pueritiam ſub cæteris regibus; a quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque formata: at vero Tarquinio regnante, cum jam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, initium fuiſſe adoleſcentiæ, qua fine belli Punici terminata ſit: ac tum denique confirmatis viribus cœpiſſe juveneſcere: ſublata autem Carthagine, quæ tam diu æmula imperii Romani fuit, manus ſuas in totum orbem terræ, marique porrexiſſe; donec regibus cunctis, & natio-*

ni-

Digitized by Google

nibus ſubjugatis bellorum materia deficeret, tumque viribus ſuis male uſam, donec iiſdem ſe ipſam confecit. Quæ fuit prima ejus ſenectus: Nam bellis lacerata civilibus, atque inteſtinis malis preſſa, turſus ad regimen ſingularis imperii recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta. . . . .

Quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt) In Schedis Nazarianis, quas citat vir clariſſimus atque eximius Claudius Salmaſius, haberi intelligo: *circum ipſam un ipſa cum finitimis.* Quibus ex verbis truncatis, & balbutientibus, faciendum idem putabat, *circum ipſas cunas, vel incunabula cum finitimis luctatus eſt.* Mihi fere fuiſſe primitus videtur, *circum ipſam mammam ſuam cum finitimis laudatus eſt.* Nam Roma & Romulus a Roma dicti, ob rumam, id eſt, mammam, qua in Tibris ripa expoſitos infantes lupa lactavit, præbens rumam, ideſt mammam, authore Feſto. Quibus adde, quod exinde Roma urbe exerto ac nudo pingi ſolita. Unde Sidonius Apollinaris Paneg. ad Majoranum V.

Sederat exerto bellatrix pectore Roma.

Et Clarius Corippus lib. 1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam,
Exerto, & nudo geſtantem pectore mammam.

Alluſere quoque Symmachus & Caſſiodorus, quorum ille lib 2 Epiſt. 7. hic Epiſt. 1. lib. 2. Et denique Arelas, quam Auſonius *Gallulam Romam* appellat, dicta antiquitus memoratur Avieno, voce Græcanica, *Theline*, id eſt, mammillaria. Ait:

Arelatus illic civitas attollitur,
Theline vocata ſub priore ſeculo,
Grajo incolente.

Innuit igitur Florus infantiam populi Romani mammæ adhuc ſuæ preſſius propiuſque adhærentem, nec ab ea digredi longiuſcule auſam, cum finitimis tantum, hinc inde laceſſentibus, luctatam.

Quaſi reddita juventute revireſcit) De Trajani hoc ævo dici ex verbis authoris luce clarius eſt. Geminum habet Curt. lib. 10. *Non ergo revireſcit ſolum, ſed etiam floret imperium*: intelligens ſcilicet adultum jam ejuſdem Trajani imperium, ſub quo & claruiſſe eundem illum elegantiſſimum authorem oſtendimus alias; ſuoque aliquando loco oſtendemus luculentius.

OB-

OBSERVANDUM.

CUm alii per bruta animantia, ut ſunt leones, urſi, arietes, imperiorum ſeu monarchiarum robur ac vigorem denotaverint, quemadmodum a Daniele factum, noſtrum authorem per hominis ætatem, veluti per gradus quoſdam, idem adumbraſſe: ut nimirum quantum homo animantibus ceteris, tantum etiam hoc imperium ceteris antecelluiſſe dignitate, potentia, ac moderatione monſtraret.

AD CAP. I.

ARGUMENTUM.

ROmuli, & Remi ortus, educatio, & Fortuna exponitur. Roma conditur in Palatio: eamque legibus firmat Romulus.

Primus ille) Concinnius fit meo animo, *illi*. Illi, ſcilicet populo Romano, qui, ut dictum, per gradus eos ætatum crevit atque adolevit. Ei primus & urbem & imperium condidit & fundavit.

Lupa vagitum) Romulum & Re-

mum a vera lupa nutritos ſcribunt Plinius lib. 8. cap. 17. Juſtinus lib. 43. ſub finem: Plutarchus cap. 65. Parall. & Naſo 3. Faſtorum.

Lacte quis infantes neſcit creviſſe ferino,
Et Picum exſpoſitis ſæpe tuliſſe cibos?

Fabuloſum putant Livius 1. ab urbe condita, itemque Lactantius lib. 1. cap. 20. *Romuli nutrix lupa honoribus eſt affecta divinis: Et ferrem, ſi id animal ipſum fuiſſet, cujus figuram gerit. Author eſt Livius Laurentiæ eſſe ſimulachrum. Fuit enim Fauſtuli uxor, & propter vulgari corporis vilitatem lupa inter paſtores, id eſt meretrix nuncupata eſt. Unde etiam lupanar.* Et addit idem Romanos Athenienſium hic exemplum ſequutos. Nam apud Athenienſes cum leæna quædam fœmina tyrannum trucidaſſet, quia nefas erat meretricis ſimulachrum, conſecrarunt animal leænam.

Prima victima) Lucanus:

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Et Horatius 3. Epod.

Acerba fata Romanos agunt,
Sceluſque fraternæ necis,

Ut

Digitized by Google

Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Variis quaſi elementis) Ex Ovidii Iſt.
Parva fuit, ſi prima velis elementa
referre.

Roma.

Et ſtator Jupiter) Seneca lib. 4. cap. 7. de Beneficiis: *Stator non, ut hiſtorici tradiderunt, ex eo, quod poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quod ſtant beneficio ejus omnia, ſtator ſtabilitorque eſt.*

OBSERVANDUM.

ROmulum inter cetera exiſtimaviſſe haud ſufficere populo militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudentia domi imbueretur. Quapropter legibus & politia ſtatum reipublicæ firmavit.

AD CAP. II.

OMnia quæ ad divinum cultum ſpectabant, Numa in octo partes diſtribuit.

Primi erant *Curiones*, qui pro curialibus rem divinam faciebant.

Secundi *Flamines*, quos a geſtatione pileorum, quæ flamea dicebantur,

ita nominabant. Vide Halicarnaſſeum. Alii a filo derivant, quaſi filamines.

Tertii erant *Tribuni celerum*, qui deſignari ſolebant, ut regum ad bellum euntium ſatellites & cuſtodes.

Quarto ordine erant *Augures*, qui non avium tantum, ſed ſigna omnia divinitus miſſa interpretabantur.

Quintus ordo habebat *virgines Veſtales*, quæ ſacri ignis cuſtodes erant.

Sexto loco habebantur *Salii*, qui altatione & choreis laudabant deos armorum præſides.

Septima in claſſe *Faciales* locabantur. Horum officium erat 1. ut cura gereretur ne pop. Rom. ulli fœderatæ civitati bellum injuſtum inferret. 2. ut cognoſcerent ſi qui fœderatorum ſe a Romanis injuriam paſſos dicerent, an id jure dicerent. 3. ut imperatorum delicta contra jusjurandum ac fœdera commiſſa expiarent.

Ultimo & octavo numero habebantur *Pontifices*. Hi a ponte ligneo ſeu ſublicio reficiendo dicti, de ceremoniis ac religione cognoſcebant, leges ferebant de ſacris, quæ non erant ſcripta, aut moribus populi Romani recepta. Sacerdotes examinabant. Ipſi

Ipſi nulli judicio, nulliique mulctæ erant obnoxii, neque Senatui, neque populo dictorum factorumque rationes reddebant.

Ille Pontifices, Augures, Salios, ceteroſque per ſacerdotia diſcripſit) Ita vulgo etiam Cameres edidit. At Vineti editio, *ceteraque ſacerdotia* evulgavit, ſecutuſque eſt accuratiſſimus Gruterus. Codex vero Nazarianus, quem laudat Salmaſius, referebat, *ceteraque per ſacerdotia*. Unde ille reſcribendum putavit, *ceteraque fere ſacerdotia*. Niſi verius ſit, cujus fuiſſe commonitum a Scriverio noſtro ampliſſimum Rutgerſium intelligo; qui & idem in Varias ſuas retulit, legendum ſcilicet, *ceteraque P. R. ſacerdotia*: quod eſſet, *ceteraque Populi Romani ſacerdotia*: Quod ſoleant nimirum ejuſmodi aliæque formulares voces ſingularibus literis a veteribus ſcribi, de quibus integrum commentarium feciſſe eruditum Grammaticum Val. Probum ſatis conſtat. Atque ita cum hic eſſet exaratum, idque non perciperet librarius, ex P. R. *per* iſtud efformaſſe eſt veroſimile

Ancile erat ſcutum breve, ita appellatum quod ex utroque latere eſ-

ſet reciſum. Hujus cuſtodiæ præpoſiti erant Salii.

Palladium erat ſimulachrum Palladis. Apollinis oraculo credebatur Troja tandiu manſura Troja, quamdiu in ea Palladium inviolatum ſervaretur. Poſt captam Trojam putatur id Æneas in Italiam ſecum avexiſſe, & in Alba collocaſſe. Hinc ex Lavinio Romam translatum eſt teſte Varrone. Exſtat nummus cum Veſtæ templo, in quo Palladium Romæ ſervabatur. In eodem nummo Æneas fingitur Anchiſem patrem humeris portans, & manu dextra tenens hoc Palladium, ſiniſtra filium Julum.

Curibus Sabinis agentem) Cures, vicus Sabinorum nunc eſt, quondam urbs illuſtris, teſte Strabone. A *Cures* Quirites dicti putantur, ab haſtis ſcilicet, quas Sabini cures vocabant, ut Varro teſtatur.

POLITICA OBSERVATIO.

NOtandum illud demum imperium ad florem ac vigorem ſuum feliciter pervenire, quod juſtitia & religione adornatum gubernetur.

AD

Digitized by Google

AD CAP. III.

ARGUMENTUM.

POmpilio Numæ ſuccedit Tullus Hoſtilius vir acer & militaris. Duellum permittit inter Horatios & Curatios tergeminos; illos Romanos, hos Albanos. Quorum Horatius a parte Romanorum victor: inde perfidia Albanorum bello recrudeſcente, vincitur ac deletur Alba: populus Romam transfertur.

Gravem, & diu principem populum) Ideo appellat *principem populum*, quia Alba condita fuit ab Aſcanio Julo Æneæ filio, ante Romam annis CCCC, diruta ſub hoc Tullio Hoſtilio anno urbis Conditæ octuageſimo ſeptimo. Stetit ergo res Albana annis CCCC LXXXVIII.

Miſſo in compendium bello) id eſt, permiſſo inter Horatios & Curatios duello, ſive ſingulari certamine: cujuſmodi duella ob patriæ ſalutem, permittente duce, ſuſcepta eſſe licita cenſet Ferd. Vaſquius, & alii nonnuli Juriſconſultorum. Ejuſmodi etiam fuit Davidis cum Goliatho certamen.

Digitized by Google

Intra gloriam fuit) Male Vinetus *infra gloriam fuit*. *Intra gloriam fuit*, idem eſt, ac ſi dixiſſet, gloriæ non ſtavit. Quomodo & uſus eſt eadem formula lib. 4. cap. 11. *Regina* (Cleopatra) *ad pedes Cæſaris provoluta, tentavit oculos duris, fruſtra. nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.*

Populum Romanum transtuliſſet) Ita vulgo excuſi fere omnes. Nos edi curavimus, *Populum Romam transtuliſſet*; manifeſto *id poſtulante* ſententia. Nec aliter ediderat Fr. Raphelengius anno CIↃIↃXCI.

OBSERVANDUM.

1. REmpublicam non tantum religione & juſtitia, ſed armis quoque & militari diſciplina munitam atque ornatam eſſe debere.

2. Eos qui contra fidem datam fœdus & pacta violant (quod hic de Albanis memoratur) perfidiæ ſuæ pœnas, ut plurimum, regni ac ſtatus interitu atque amiſſione luere. Hac enim occaſione funditus everſa Alba, & populus Romam translatus eſt.

3 Notamdum in certaminibus ſingularibus plerumque a provocato ſu-

pera.

perari provocatorem. Curatii etiam, qui Fuſſetio offerente, duellum cum Horatiis injerunt, ab Horatiis ſuperati ſunt. Sic & David Goliathum, Manlius Torquatus Gallum provocantes vicerunt.

AD CAP. IV.

ARGUMENTUM.

ANcus Marcius ſucceſſor Tullii Hoſtilii a pop. Rom. quartus rex declaratus tria præcipue ſuo imperio eſt exſecutus, curæque habuit. 1. ut urbs muro cingeretur. 2. ut Janiculum, quod erat trans Tiberim, per pontem ſublicium urbi jungeretur. 3. ut Oſtia oppidulum ad exitum Tiberis ſitum colonia urbi fieret. Addunt Livius & alii, ſeptem ab eo bella geſta, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & ſeptimum cum Sabinis, quartum & quintum cum Vejentibus, ſextum cum Volſcis. Regnavit annos XXIV.

Ancus dictus ab anco, id eſt, incurvo brachio: Feſtus. Ancus appellatur, qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non poſſit.

Marcius, ab aqua forte Marcia, ejus cura in urbem ducta. Plin. lib. 31. cap. 3. *Clariſſima aquarum omnium in toto orbe, frigoris ſalubritatiſque palma, praconio urbis, Marcia eſt, inter reliqua Deum munere urbi tributa. Vocabatur hac quondam Auſeia, fons autem ipſe Picenia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum. Tranſit Marſos & Fuſinum lacum, Romam non dubie petens. Mox ſpecu merſa in Tiburtina ſe aperit. IX.M. paſſ. fornicibus ſtructis perducta. Primus eam in urbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius unus e regibus.* Hujus nec Livius, nec Dionyſius meminere. Et forte non a Marcia ipſe, ſed ab ipſo ut ductore Marcia dicta.

Pari ingenio) Vult dicere, ſimili nec minore ſtudio, quam Numam, incubuiſſe ad exercendam juſtitiam, religionem, omneſque pacis artes, quamvis & belli gloria nulli priorum ceſſerit.

Ponte commiſit) Sublicio, qui ita dictus a ſublicis, quæ tigna ſunt in latitudine extenſa: Meminit quoque ſublicarum in conſtructione pontis Rhenani Cæſar.

Hic igitur mœnia muro amplexus) *intermœnia* legit Salmaſius. Quid

au-

autem muro cinctum oſtendit Livius: *Janiculum quoque adjectum non inopia loci, ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet: id non muro ſolum, ſed etiam ob commoditatem itinerum ponte ſublicio, tum primum in Tibere facto, conjungi urbi placuit.* Et Dionyſ. Halicarnaſſ. *Janiculum*, inquit, *montem altum trans Tiberim ſitum muro cinxit.*

Ponte commiſit) ob commoditatem itinerum, ut dictum jam ex Livio.

OBSERVANDUM.

1. IMperium Romanum religione & juſtitia ſemel conſtitutum, a ſucceſſoribus exinde eodem in ſtatu non modo reſervatum, ſed ſumma cura auctum quoque, atque exornatum.

2 Imperia & regna ut omnibus ſuis numeris efflorescant, ſumma ope curandum, ut pacis non modo, bellique artibus vigeant, ſed etiam itinerum & locorum portuumque commoditatibus, tum & commeatui accipiendo evehendoque, ac denique commerciis frequentandis idonea loca conſtituantur. Quod Ancus Marcius, Janiculum urbi jungendo per pontem ſublicium, aliaque conſtituendo, ſuo exemplo ratum fecit.

AD

AD CAP. V.

ARGUMENTUM.

TArquinius e Græcia oriundus regno per ſimulationem potitus novos conſtituit ſenatores, augurum diſciplinam inducit; Thuſcos Hetruriæ populos ſubigit, Regnumque multis ornamentis ad dignitatem ſenatoriam ſpectantibus exornat. Regnat annos XXXIII. oppreſſus per inſidias a filiis regis Anci.

Senatus majeſtatem numero amplivit) id eſt, ex omni plebejorum numero, quorum virtus bello ac pace ſpectabilis fuerat, centum elegit eoſque in ordinem patriciorum, & ſenatorum retulit. Et tunc primum populus Romanus trecentos ſenatores habuit, qui ducenti tantum ad eam uſque diem fuerant.

Centuriis tribus auxit) Auſonius

Martia Roma triplex equitatu plebe, ſenatu.

Faſces) XII. Faſces cum ſecuribus præferri conſulibus ſolebant.

Trabea) Trabearum tria erant genera: unum e ſola purpura, Diis conſecratum; alterum e purpura inalbata,

bata, quo Reges utebantur: Tertium augurale, e purpura & crocco. Veſtis præcipue triumphalis fuit.

Tunica palmata) hæc veſtis erat, quam triumphantes, toga picta ſuperimpoſita, tanquam inſigne victoriæ geſtabant.

Toga picta) Erant Romani omnes togati.

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Paludamentum) Erat veſtimentum militare. Unde Imperator cum exit ad bellum, ſignaque cecinerunt, paludatus dicitur proficiſci.

Pratexta) Erat toga ita dicta a prætexendo: quia ea utebantur pueri uſque ad annum XVII. qui annus tirocinii dicebatur.

Curules) Erant vel equi quadrigales, vel magiſtratus ita appellati, quod curuli curru in curiam veherentur eburneam ſellam habente.

Phalera) erant ornamenta equorum.

OBSERVANDUM.

REges, quibus aut liberi non ſunt, aut quibus infantes adhuc liberi, eos debere ſuſpectos habe-

bere aulicos, præſertim potentiores; Solere enim hos in ſe plerumque regni diadema transferre. Quod hujus Tarquinii exemplo, aliorumque oſtendi poteſt. Et hoc eſt, quod paucis verbis innuit author, cum ait, *regnum ultro petens accipit*.

2 Obſervandum, plurimum ad regni ſtatum, ac ſtabilimentum facere, ſi ad gradus altiores plebs promoveatur, honoribus, atque aliis reipublicæ ornamentis afficiatur.

AD CAP. VI.

ARGUMENTUM.

TArquinio Priſco ſine liberis maſculis diſcedenti ſuccedit Servius Tullius, natus ex ſerva bello capta, nomine Ocriſia. Tanaquil Tarquinii uxor imperaturum eum, ac illuſtrem fore prævidet: unde & auxilio ejuſdem ſubſtituitur Tarquinio. Regnum adeptus pop. Romanum non ut ante viritim, ſed pro cujuſque fortunarum facultate in claſſes diſtribuit. Periit inſidiis & violentia filiæ & generi ſui Tarquinii Superbi, qui in eum percuſſorem miſere.

Servius) Ita dictus a matre ſerva, quæ,

quæ, ut dixi, Ocriſia appellata, captaque fuit in bello Corniculano.

Annitente regina) Tanaquile, cujus filiam duxerat. Erat itaque gener Tarquinii Priſci.

Viſa circa caput flamma) Flammam ejuſmodi aliquando naturaliter, & phyſicis cauſis excitari notant philoſophi, in animalibus præſertim calidi temperamenti. Alias prodigioſam exiſtimant. Cujuſmodi etiam fuit, quæ circa caput Julii Aſcanii coſpecta, de qua 2. Æn. Virg.

Ecce levi ſummo de vertice viſus Juli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.

Egregiam indolem) Hanc demonſtravit variis in bellis, quæ cum Hetruſcis, Latinis, & Sabinis geſta ſunt. Quibus in bellis primam ſemper laudem, & coronas meruit. In rebus etiam civilibus prudentiſſimus fuit, & ad animi ſenſa exprimenda nullo inferior. Vir, qui ad quamlibet fortunam ſe accommodare, & ad mores etiam quoſvis ſe conformare, paratus erat.

Relatus in cenſum) Hic primus Romæ

mæ aſtus eſt cenſus, inventaque tum hominum MLXXXIV.

OBSERVANDUM.

1 CEnſuum agendorum inſtitutionem in republica ſummopere eſſe neceſſariam: Primo, ut de populi opibus & potentia conſtet. Secundo, ut oneribus reipublicæ a pauperioribus, ac tenuioris fortunæ hominibus in ditiores translatis, illis ferendis eſſe par populus poſſit.

2. Obſervandum. Cum Tanaquilis præſertim inſtinctu, conſilioque ad capeſſendum regnum acceſſerit Servius, non ſemper aſpernanda fœminarum conſilia.

3. Principis egregiam indolem, aliaſque inſignes animi dotes, ut ſunt eloquentia, prudentia, comitas; quæ omnia in Servio commendant hiſtorici, & præſertim Livius, ad conciliandum favorem, ac promotionem plurimum conferre.

AD CAP. VII.

ARGUMENTUM

SErvio Tullio a filia Tullia, & Tarquinio Superbo, genero ejus, inter-

terfecto ſuccedit is ipſe Tarquinius. Qui & poſt parricidium jam dictum, Senatores aliquot Romanos interfici curat. Hinc omnibus gravis a domeſticis cædibus ad bella externa ſe convertit, ſuperatque Ardeates, Oriculanos, Gabinos, Sveſſiones Latii populos. Gabiis fraude filii in poteſtatem redactis, principes urbis per filium occidi fecit. Mox templum Jovi in Capitolio erigit ex ſpoliis captarum civitatum. Cum poſtremo ſtupraſſet Lucretiam filius ejus Sextus, regnum patri abrogatur, poſt annum imperii XXV.

Superbo) Cognomen ei ſuperbo datum innuere videtur Livius, quia ſocerum Tullium ſepeliri noluit, Romulum quoque inſepultum dictitans.

Ipſe in Senatum) Nimirum eos præcipue ſenatores tolli curavit, quos ſciebat Servii Tulii rebus faviſſe.

Papaverum capita) Ovid. 2. Faſt. lilia fuiſſe innuit: *Virga lilia ſumma metit.*

Juventas) Livius, itemque Ovidius 2. Faſt. ſolius Termini meminit, cum inquit:

Terminus (ut memorant veteres) inventus in æde
Reſtitit: & magni cum Jove templa tenet.

So-

Solus, quod ſciam, Auguſtin. lib. 4. cap. 23. Martem quoque loci non ceſſiſſe addit. Dicitur autem *juventas*, *juventa*, & *juventus*: quamvis juventas, ut plurimum, pro numine ipſo accipiatur, ut hic, & apud Horatium:

Parum comis ſine te Juventas, Mercuriuſque.

Græcis *Hebe* dicitur.

Humanum repertum eſt caput) Huic capiti nomen *Tolo* fuit, atque inde ut vult Arnobius, *Capitolium* dictum, in arce Tarpeja.

Imperium cum Regibus abrogatum) Hic dies dictus Regifugium. Vide Ovid. 1. Faſtor. Eumque diem Romani exinde bis quotannis celebrabant, VII. nimirum Calen. Martias, & XI. Calen. Julias. Inter prodigia tum annotatum refert Plin. lib. 8. cap. 41. ſerpentem latraſſe.

OBSERVANDUM.

1. IMperia dolo parta, niſi modeſte, & abſque crudelitate, atque inſolentia habeantur, vix eſſe diuturna. Sic Tarquinius ſcelere partam poteſtatem per ſuum, & filii ſcelus perdidit.

2. Ubi-

2. Ubicunque luxus & libidines dominentur, ibi imperio & ſtatui publico everſionem, aut ſaltem converſionem imminere.

AD CAP. VIII.

A*Nacephalæoſis* Latine dici poteſt repeteticio, ſeu iſtauratio, vel, ut vulgo loquuntur, recapitulatio.

Numa religioſus) Non tamen veram hanc, & a Deo religionem Numæ fuiſſe docet multis Auguſt. l. 7. c. 24. de Civit. Dei. Ubi inter alia demonſtrat ejuſdem Numæ de religione libros, ne ſacrorum cauſæ, quales in iis continebantur, innoteſcerent, a Senatu exuri juſſos.

OBSERVANDUM.

NOn unum eſſe, quod regna & ſtatus reipublicæ ſtabiliat, Unde primo commendatur ROMULI magnanimitas: Secundo NUMÆ pietas, ſeu religio: Tertio TULLI HOSTILII bellandi peritia: Quarto ANCI MARTII ædificandi induſtria, & ſtudium: Quinto TARQUINII PRISCI in populo exornando cura: Sexto SERVII prudentia, & co-

& comitas: Septimo, & ultimo in TARQUINIO SUPERBO notantur tyrannis, & faſtus: quibus Reipublicæ ſtatus in alium eſt traſmutatus, dum ex monarchico fit ariſtocraticus.

AD CAP. IX.

ARGUMENTUM.

Monarchica regum dignitas in ariſtocraticam translata duobus conſulibus committitur. Quorum alter Junius Brutus, alter Tarquinius Collatinus dictus. Collatinus Lucretiæ maritus, quia ex genere Tarquiniorum erat, abrogatis faſcibus, dimittitur, ejuſque in locum aſſumitur Valerius Poplicola. Brutus filios, de recipiendo rege Tarquinio conſilia agitantes, virgis cæſos ſecuri percutit. Hinc liber populus arma adverſus finitimos corripit.

Bruto Collatinoque ducibus) Collatinus dictus a Collatia oppido Latii in via Tiburtina. Unde Ovidius in Faſtis:

Cui clarum dederat Collatia nomen.

Mutato & judice, & nomine) Vetuſti codices *jure*, non *judice*, aut

in-

indice legunt. Et recte, modo *jus* pro munere, & imperio, ſeu poteſtate accipiatur. Nam proprie non jus, ſed munus mutatum eſt; ex regio enim conſulare factum. Jura autem omnia manſiſſe Livius his verbis indicat lib. 2. de hac ipſa re loquens: *Omnia jura, omnia inſignia primi conſulatus tenuere*, Jus autem pro munere ac poteſtate, ſeu imperio dici oſtendit Tac. Annal. 1. *Tribunicio jure contentus.* Ubi *tribunitium jus* eidem mox dicitur *tribunitia poteſtas*.

Conſuleſque appellari) Duplicem notationem hujus vocis adducunt authores: Cicero ejus etymi, quod Florus ponit, auctor eſt, quod nimirum conſules dicti a conſulendo reipublicæ. Varro mavult ab eo ita appellatos, quod conſulere ſenatum & populum deberent.

Mediuſque inter Latium, & Tuſcos) Roma, ut docet Servius lib 1. Æneid. in princ. unam tantum Tiberis ripam complectebatur. Unde Juven. Sat. 8.

Imperii finem Tiberinum virgo natavit.

Et Propert. Eleg. 4. lib. 4.

Et Tiberis noſtris advena bubus erat.

La

Latium urbi ab Ortu, ab Occaſu Hetruria erat, a Meridie Vejentes, Sabini a Septemtrione, hoſtes Romanorum omnes.

OBSERVANDUM.

1 Omnem reipublicæ mutationem eſſe periculoſam, niſi juſtiſſimis de cauſis ſuſcepta, non tantum populum, ſed & magiſtratum, aut ejus ſaltem potiorem partem authorem habeat. Quæ in hac Reipublicæ Romanæ converſione ſingula concurrere.

2 Præcipuæ ad firmandam mutatæ jam reipublicæ conditionem pertinere, ſi populo conſtet, non rei privatæ, ſed publici boni cauſam & utilitatem ſpectari. Quod inter cetera, Collatini abdicatione, & domus propriæ demolitione Valerius Poplicola, nec non liberorum ſuorum ſupplicio, ac nece Brutus teſtatus fuit.

AD CAP. X.

ARGUMENTUM.

Tarquinios Porſena Hetruriæ rex nititur in priſtinum ſtatum, ſed fru-

uſtra, reponere, obſtante Roma-
rum civium Horatii, Mutii, &
eliæ virginis ſpectata virtute ac for-
udine. Quorum exemplis territus
rſenna Romanum populum eſſe li-
rum jubet. Ac tandem occiſo Tar-
inii filio Arunte ceſſavit regiorum
rtinacia.

Pulſis ex urbe regibus) id'eſt regio
lominatu. Codex Palatinus pro *re-
ibus*, *regiis*, ut intelligantur, quos
nde ſtatim Tarquinios vocant.

Ponte reſciſſo) Sublicio ſcilicet. Ro-
anis exinde religio fuit ex alia mate-
a, quam ex ligno pontem conſtruere.

Aruntem regis filium) Hunc filium
lulterum fuiſſe Lucretiæ innuere vult
thor. Quamvis authores fere alii o-
nes, excepto Servio, Sextum Tarqui-
um appellent, & Dionyſius dicat,
tu maximum filiorum fuiſſe: Livius,
vidius in Faſtis minimum. Obſervat
æterea Dionyſius Halicarnaſſeus,
nnes in magiſtratu violenta morte
ccubuiſſe, qui collegam Collatinum
nſulatu abdicaverant.

OBSERVANDAM.

NUlla arma valere adverſus eo qui cauſæ ſuę ęquitate confiſi v tutem atque animi magnitudinem i juriæ opponunt. Sic Horatius Coc armatus Tibrim tranat: Mutius Sc vola manum aberrantem in cæda P ſennæ exurit; Clælia virgo Tiberisſ entum equo tranſmittit. Eaque vir tis, ac fortitudinis exempla ut cau bonitas excitat; ita quoque ab eade commendationem accipiunt.

AD CAP. XI.

ARGUMENTUM.

MAnilius Tuſculanus gener Ta quinii Superbi Latinorum du populo Romano bellum indicit. Qu Romani ad lacum Regillum in ag Tuſculano cædunt, ac profligant. I de ab Hetruſcis aliiſque vicinis lace ſiti Romani fines ſui territorii ult rius protendunt; Eaque ſingula en rans Florus rei Romanæ anguſti cum Orbis exinde acquiſiti termin ampliſſimis confert, ac paucis bello rum progreſſus complectitur.

Apud

Apud Regilli lacum) Regillus eſt lacus in agro Tuſculano ad Algidi nemoris ingreſſum. Hodie *Lago de S. Praſſo* appellatur.

Donec Poſthumius) qui ob hanc victoriam poſtea *Regillenſis* eſt appellatus.

Omne Latium) Hodie *Campagna di Roma*, quaſi *territorium Romæ* dicas: Incolæ *Latini* dicuntur, olim *Priſci* nominati, teſte Halicarnaſſeo & Feſto. Nam priuſquam Roma conderetur, fuerunt. Dicti etiam *Caſci*, ut putat Scaliger ad Varronem; poſtea Æneadæ & Romani, ut Suidas notat. Dividitur *Latium* in *antiquum* & *novum*. *Antiquum* a Tiberi ad Circevos, *novum* hinc ad Lirin Flumen.

Sora) Sora Volſcorum in Latio oppidulum & colonia fuit, ad Liris fluenti caput ſita.

Algidum) Mediterranea ejuſdem Latii urbicola. Mons Algidus duodecimo ab Urbe Lapide ſitus eſt.

Satricum) Urbs Latinorum Stephano *Satria*. Unde Satriam Dionyſ. Livius etiam *Satricum* vocat.

Corniculum) Alias *Corniclum* Latii municipium.

De Verulis) Verulæ oppidum eſt Hernicorum in Latio item, haud

Digitized by Google

procul Roma. Male in libris nonnullis eſt, *Vels*. Livio eſt Verulanum à Coloniæ Verulæ meminit Frontinus. Nunc *Verulo* teſte Leandro.

Bovillis) Bovillæ hodieque notæ. Exſtant tenuis iſtius municipii reliquiæ, circiter medium ab urbe lapidem in Via Appia.

Fæſulæ) Hinc ager Fæſulanus in Tuſcia. Unde & Florentiam poſtmodo enatam multi volunt. Videnda epiſtola Politiani ad P. Medicem.

Carræ) *Carræ* ſunt in Meſopotamia, Craſſi clade nobiles.

Aricinum numus) Ita dictum ab *Aricia* urbeculà Volſcorum in Latio. Diſtabat ab urbe ad duodecimum lapidem in via item Appia.

Fregellæ) Sitæ ſunt prope Lirimamnem in Latio.

Geſſoriacum) Eſt in Gallia Belgica portus Morinorum olim, nunc *Cales* putatur.

Antium) Vo ſcorum in Latio metropolis, maritima urbs.

Ille dictator ab aratro) Dictator à dictando, quod ejus dicto omnes audientes eſſe debebant. Creabatur olim vita voce, non per ſuffragia. Alias etiam magiſter populi dicebatur ob ſummam, qua pollebat, poteſta-

tem

em. Habebat jus animadvertendi in cujuſcumque civis Romani caput, nec ab eo provocandi erat jus. Et tunc præcipue, cum aliqua vis major repente eſſet oborta, aut clades ingens, creari ſolebat. Hic exinde ceteros magiſtratus eligebat.

Ab aratro.) Plinius lib. 18. cap. 5. *Fortiſſimi viri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis naſcuntur, minimeque male cogitantes.* Et ante Plinium Cato de Agricultura. Et poſt hos omnes Vegetius lib. 1. cap. 3.

OBSERVANDUM.

1 Romanorum virtutem, cauſæ æquitate fultam, ad ſummum effloruiſſe, ac poſtquam ſe, ſuaque adverſus hoſtem defendiſſent, ipſum etiam hoſtem ceteroſque, qui pro Tarquiniis laborabant, viciſſe, ac penitus ſub jugum miſiſſe.

2 Exemplo Quintii, qui ab aratro ad dictaturam vocabatur, maximos ſæpenumero viros ac duces in obſcuro atque occulto latere, & denique optimum ac ſtrenuiſſimum militem non ex urbibus, ſed agris olim fuiſſe lectum.

Digitized by Google

AD CAP. XII.

ARGUMENTUM.

INſtantibus aſſidue conterminis urbi Romanæ populis, trecenti & ſex Fabii, ſuo periculo adverſus Vejentanos arma ſumentes, ad flumen Cremeram cæſi omnes. Quare excitati acrius Romani Faliſcos, Fidenates, & Vejentes, eorumque urbem Vejos, decennali obſidione preſſam, tandem per cuniculos expugnant. Faliſcos Camilli juſtitia permovit, ut ſe dederent, cum ille puerorum magiſtrum, urbis proditorem, una cum pueris in urbem remitteret.

Cremera) Livio & Ovidio Hetruriæ fluvius. Halicarnaſſeo eſt caſtellum in tumulo ſitum, ſic dictum à flumine Cremere, cui inſidet. Fluviolus autem ipſe in Tiberim ſe exonerat, quinto circiter ab urbe lapide.

Gens una Fabiorum) Ovidius 2. Faſtorum.

Una dies Fabios ad bellum miſerat omnes,
Ad bellum miſſos perdidit una dies

Sce-

Scelerato ſignatur nomine) Ovidius ibidem:

Carmentis porta dextra eſt via proxima fano,
Ire per hanc noli quisquis es; Omen habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos,
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet.

Faliſci) Faliſci Hetruriæ populi ſunt, territorii Romani. Dicti ita ab Heleſo, teſte Ovidio;

Venerat Atrida fatis agitatus Haleſus,
A quo ſe dictam terra Faliſca putat.

Hodie qui *Monteſiaſcon* Italis dicitur, Faliſcorum fuiſſe oppidum putant. Dicti etiam Falerii.

Fidena) Fidenæ Livio Latinorum ſeu Albanorum colonia & urbs, ſita ad Tiberis & Anienis confluentes, Territorii Romani eſt in via Flaminia. Populi Fidenates dicti.

Vejentes) Italiæ populi, ſocii Fidenatibus. Colonia eorum *Vejus* dicitur in libro Coloniarum diſtans M. paſſ. ab urbe Romana. Hinc *Veji* & *Vejentani* authoribus.

Ludi magiſtrum) Camillo Conſu-

Digitized by Google

le Faliſcos circumſedente; magiſter ludi urbis proditionem animo agitans, plurimos & nobiliſſimos inde pueros, velut pro deambulandi gratia eductos, in Caſtra Romanorum perduxit: Quibus interceptis, non erat dubium quin Faliſci, depoſita belligerandi pertinacia, tradituri ſe imperio Romanorum eſſent. Quapropter ſenatus cenſuit, ut pueri vinctum magiſtrum virgis cædentes in urbem Faliſcorum parentibus remitterentur. Qua juſtitia animi eorum ſunt *capti*, quorum mœnia expugnari non poterant. Namque ita Faliſci beneficio magis quam armis victis, portas Romanis aperuerunt. Videndus quoque Valerius Max. lib. 6. cap. 5.

Vinctum ſibi ultro remiſiſſet) *Sibi*, id eſt, Faliſcis. Vide ſimiliter locutos Plautum & Ciceronem apud Scaligerum de cauſis linguæ Latinæ cap. 129. lib. 6. Quod ideo moneo, ne quis Camertem ſequatur emendantem, *urbi remiſiſſet*, vel *ſubito remiſiſſet*.

Everſionis omen fuit) Victi ſunt a dictatore Q. Servilio, captique anno Urbis conditæ CCCXVIII. Et ipſe ob hanc victoriam novo agnomine honoratus eſt. Nam Q. exinde *Servilius Fidenas* eſt appellatus.

Sed

Digitized by Google

Sed cuniculo) Decennali obſidione preſſa Vejentum civitas tandem a Camillo dictatore non vi, nec ſcalis, aliiſque operibus, ſed cuniculis capitur anno urbis conditæ CCCLVII.

Larte Tolumnio) Ab iſta peregrina voce *Larte* accepiſſe Anglos ſuum *Laart*, ſive *Lord*, quo illi magnates ſummæque dignitatis viros nominant, exiſtimavit olim Nannius Alcmarrianus Miſcellaneorum lib. 5. Danica lingua *Lort* in malam partem accipitur, nihilque, quod eo notatur, eſſe ſpurcius, fœtulentiuſque poteſt. Galli hodieque idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrum, minuſque amœnum eſt, eodem exprimunt, *Il eſt lort* dicendo.

OBSERVANDUM.

1 IN cæde tot Fabiorum, aliiſque illatis cladibus populum Romanum animo ſemper invicto perſtitiſſe, adeo ut hac conſtantia aſſidui & potentiſſimi circumquaque eorum hoſtes peſſundati, ſubque jugum miſſi ſint.

2 Notanda Romanorum in belligerando non tantum æquanimitas, ſed etiam juſtitia ſingularis, qui ne pre-

ditorem quidem Faleriorum inultum aut ſibi reſervandum, ſed ad ſuos eum remittendum exiſtimarunt.

3 Obſervandum ex magnitudine ac priſcis Vejentium opibus, decennique eorundem obſidione nihil in rebus humanis eſſe perpetuum, ſed fluxa & inſtabilia etiam eſſe ea, quæ vel firmiſſima atque inexpugnabilia habentur. Itaque inter cetera concluſit author his verbis: *Hoc tunc Vejentes fuere, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodve veſtigium? laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.*

AD CAP. XIII.

ARGUMENTUM.

SEnones Galli ab ultimis Oceani littoribus Italiam ingreſſi Cluſium obſident. A quo ubi diſcedunt, ad Alliam flumen occurrentem Romanorum manum profligant, atque urbem, tandem ipſam invadunt, Capitoliumque obſidione cingunt. Mox Roma a M. Camilo liberatur, & poſt triceſimum demum annum ad flumen Anienis ita cæduntur, ut poſtmodum in agro Pontino a Dolabella

varie afflicti, tandem ad lacum Vadimonis in univerſum conciſi ſint omnes.

Galli Senones) Horum Ducem Brennum, inter ceteros, nominat Livius lib. 5.

Cluſium) Tuſciæ mediterraneum oppidum olim, Livio etiam alibi *Camaro* vocatum.

Allia) Umbriæ fluvius in Sabinis, ex Cruſtumenis montibus in Tiberim defluens. *Caminate* vocat Leander. Blondus *Curreſio* hodie vocari ait. Diſtabat ab urbe XI. Lapide.

Hunc diem faſtis Roma mandavit) Ita habet edito Camertis: & quam adornavit Lugduni Batavorum officina Plantiniana ſub annum 1596. in forma minori. At quæ prodiit nuperrime ex Commeliniano bibliopolio cum Notis clariſſimorum vivorum Jani Gruteri, & Claudii Salmaſii, *faſtis damnavit* præfert, lectione, quæ & ſenſu & formulari loquendi modo eſt elegantiſſima. Locum illuſtrabunt verba Plutarchi, quæ habentur in Quæſtionibus ejus Romanis Prob. 24. ubi inquit: *Cur diebus poſtridie Calendarum, Nonarum, atque Iduum exire urbe, aut peregrinari non licet? An id fit ea de cauſa, quam pleri-*

que putant, & Livius tradit: *Poſtridie idus Quintiles, quas nunc Julias vocant, Tribuni militum legiones ad Alliam flumen educentes, a Gallis pugna ſunt victi, urbemque amiſerunt. Is dies cum nefaſtus eſſet judicatus, ſuperſtitio (ut ſolet) morem hunc amplificavit, eidemque religioni obnoxios fecit etiam dies poſtridie Calendarum, & Nonarum.*

Camillus) Hic eſt ille Camillus, cui dies dicta eſt ob prędam Vejentanam inique diviſam, quique ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris, ſimulque exilio Ardeatico damnatus eſt. Poſt vero hanc victoriam triumphans urbem ingreſſus eſt, atque appellatus ſecundus Romulus, teſte Eutropio.

Clangore anſeris) Referunt authores anſeribus ineſſe ſingularem vigilantiam, qua & canes ſuperant. Unde Plinius lib. 10. cap. 22. *Eſt & anſeri vigil cura Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum Cenſores in primis locant.*

Nulla Senonum veſtigia ſuperſint) A Senonibus tamen Sennam fluvium dictum authores volunt. Silius in 8. *Et Clanis, & Rubio, & Senonum de* nu-

nomine Senna. Item *Senonum* in Italia urbs, quæ Straboni *Senegallia*, ut & Plinio, & Diacono. Silius, *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senatorum; ſic expreſſit:

Qua Sena relictum
Gallorum a populis traxit per ſecula nomen.

Diſtinguenda interim a *Semnonibus*, qui, ut Tacitus in Germania ſua ait; *vetuſtiſſimos ſe, nobiliſſimoſque Suevorum memorant*. Eorum fines, ut recte notavit Vellejus Paterculus, Albis præterfluit, niſi quod perperam apud eum pro *Semnonum*, expreſſum eſt *Senonum*. Ita etiam legendum l. 2. *A Rheno uſque ad flumen Albim, qui Semnonum, Hermondorumque fines preterfluit*. Perperam inquam expreſſum ibi *Senonum*.

Sedentes in curulibus ſellis) *Sedentes in curulibus ſuis*, quod habere editiones vetuſtiores intelligo, vulgato prætulerim, preſertim ſi firmetur authoritate alicujus manuſcripti.

Inſequente Gallo, ſacra alite adjutus) Lege, *Inſidente galea ſacra alite adjutus*; quomodo ex editione vetuſtiſſima eruit elegantiſſimus Gruterus, firmaturque codice MS. quem inſpexit Salmaſius.

Va-

Vadimonis lacus (Eſt juxta Ameriam Umbriæ urbem, diſtans Roma circiter 46. paſſ. millibus. Plin. jun. Epiſtolarum lib. 8. Epiſt. ad Gallum memorat in ea inſulas natare ac fluere; Fabricio eſt lacus, qui hodie *di Viterbo* appellatur.

OBSERVANDUM.

1. POpulum Romanum, ipſamque Urbem a minimis initiis ad ſummum imperium, quale unquam toto orbe fuit, aut erit, non levibus, ſed maximis bellorum diſcriminibus, ac periculis, quæ ſua omnia virtute mirabiliter ſuperavit, eveſtam paulatim perveniſſe.

2. Ad reverentiam & metum hoſti incutiendum plurimum facere magiſtratus majeſtatem, & innocentiam ampliſſimo ſuo cultu decorati atque inſigniti.

AD

AD CAP. XIV.

ARGUMENTUM.

OCcaſio belli cum Latinis innuitur fuiſſe Latinorum ferox poſtulatum, quo jus civitatis & alterum e ſua gente fieri conſulem expeterent. Deinde oſtenditur, a Manlio Torquato filius, licet victor, ſed abſque mandato, & extra ordinem ad prælium progreſſus, ſecuri percuſſus. Et denique P. Decium pro ſalute populi, & legionum Diis Manibus vivum ſe obtuliſſe.

Manlius Torquatus) Torquatus dictus ob torquem aureum Gallo inter ſpolia detractum, quod capite ſuperiori indicatum. Ob hoc vero factum, quo filium contra interdictum, & extra ordinem pugnantem occidi juſſit, *imperia* omnia aſpera, & immitia *Manliana* ſunt appellata, ipſe *Imperioſi* nomen conſecutus eſt. Vide Aulum Gellium cap. 13. lb. 9.

Aliter quaſi monitu Deorum) Hæc hiſtoria ita paucis habet: Decius coſ. cum hoc Latino bello Romanam aciem pene proſtratam videret

caput

Digitized by Google

caput ſuum pro ſalute Reipublicæ devovit, id eſt, equo concitato, in medium hoſtium agmen irrupit, patriæ ſalutem, ſibi mortem glorioſam petens: factaque ingenti ſtrage, plurimis telis obrutus ſupercorruit.

OBSERVANDUM.

1 INiqua poſtulata bellis plerumque occaſionem præbere, tum & reipublicæ, ac ſtatus ſæpenumero interitum, aut ſaltem commutationem minitari.

2 Notanda Romanorum veterum ſeveritas ac rigor, qui minoris propemodum victorias, quam interdicta ſua fecere.

3 Romanos patriæ charitati vitam, omniaque poſthabuiſſe.

A CAP. XV.

ARGUMENTUM.

PRimo occaſio belli Sabini cum Romanis oſtenditur fuiſſe, quod illi ſe contra jus Latinis junxerint. Secundo quomodo id ſit geſtum, duce & conſule Dentato, brevibus declaratur.

Sa-

Sabinorum gens a Nomento, Latinorum mediterranea urbe, quæ duodecimum circiter lapidem Roma diſtat, uſque ad fluvium Tiberis pertingit, accoſitque lacus Velinos.

Velini lacus ſunt, qui hodie *Lago de Terni*, vel *Lago de pie de luco* appellantur, in Umbria, Latii regione, prope Narnem fluvium, qui in Tiberim haud procul Roma influit. Eſtque flluvius hic Nar ſulphure abundans, maleque redolens. Unde Virg. 7. Æn.

Sulphurea Nar albus aqua, fonteſque Velini.

OBSERVANDUM.

FOEdera adverſus jus, & pacta priora inita infelices ut plurimum ſucceſſus ſortiri. Sic Sabini immemores pacti ſub Tatio facti, a Romanis quaſi deficientes, ſeque cum Latinis, Romanorum hoſtibus, jungentes, victi, & a Romanis ſubjugati ſunt.

Habes, Lector, obſervationum noſtrarum veluti guſtum quemdam, ſeu exemplum potius, ad quod exigi deinceps, formarique poſſit quæcum-

Digitized by Google

cumque porro libris inſequentibus, aut aliis etiam, ſimilibuſque in auctoribus occurrent. Libro interim tertio apud eundem hunc Florum locus eſt non quidem politici commatis: ſed qui varie hucuſque ob varietatem lectionis cum ſit expoſitus, hic quemadmodum legendum, intelligendumque exiſtimamus, veluti coronidis vice, adſcribendum, aut repetendum verius puto. Nam cum exhibuerint huc uſque editiones paſſim omnes cap. 19. *Syria dea ceremonias jactat*, Vineti autem Mss. ſervent non *ceremonias*, ſed *comas*, indicavimus alibi reſcribendum videri, *Syria dea comos*. *Comus* enim eſt ſaltationis genus, quod tibia, & fiſtula in comiſationibus, cujuſmodi erant Syriæ iſtius deæ, paſſim agitabatur. Meminit & Apulejus *Veris Comi*, ut eum locum ex Mss. reſtituendum aliquando commonuimus. Et Nero cap. 56. Suetonio Tranquillo, *regionum uſquequaque contemtor dicitur, præterquam unius Syriæ deæ*. Dictus autem Græce a vicis *Comus*, in quibus luſus iſti, ac ludrica frequentabantur. Latini inde *comiſari* deduxerunt maleque a multis ea vox confunditur cum ei vicina *commeſſari*.

Et

Et docuit olim in Orthographicis ſuis Velius Longus, a como deducta comiari, comiſator, & comiſatio; perque M & S ſimplex ea omnia ſcribenda. Nec aliter fere acceperim iſta Martialis:

At nunc conviva eſt, comiſatorque libellus.

Et illud,

Qui nec leno potes, nec comiſator haberi,
Quid tibi vis urbem, qui, Fabiane, petis.

Eodem quoque libro tertio, cap. 21. ubi editur; *Ne multi perirent, ſanguine ſenatus ſibi parcatarunt*, ex codice optimæ fidei, quem Lipſius inſpexit, interſerendum, *in antecedentem ſanguine S.S. Pa.*

Habetur deinde & libro 4. cap. 2. de Claſſo, Cæſare, ac Pompejo illuſtris locus, qui in hunc modum legitur: *Forte tunc Craſſus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen majores opes: Cajus Cæſar eloquentia, & jam conſulatu evehebatur, Pompejus tamen ſuper utrumque eminebat.* Quem ideo adduxerim, ut obiter contendi cum Vellejo poſſit, qui diem dicere volens a librariis male acceptus, ita ait: *Convertit*

Cn.

Cn. Pompeji perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia majore vi habebatur. Quæ eſſe trunca, ac male cohærentia quivis videat. At cum antea ſimiliter de Craſſo, Cæſareque locutus ſit, quis ambigendum putet ſcripſiſſe Vellejum, *& per omnia major eis viris habebatur. Eis viris*, nimirum *Cæſare, Craſſoque, de quibus dixerat*

FINIS.

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06301 2655
Digitized by Google

Cn. Pompeji perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia majore vi habebatur. Quæ eſſe trunca, ac male cohærentia quivis videat. At cum antea ſimiliter de Craſſo, Cæſareque locutus ſit, quis ambigendum putet ſcripſiſſe Vellejum, *& per omnia major eis viris habebatur. Eis viris*, nimirum *Cæſare, Craſſoque, de quibus dixerat.*

F I N I S.

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06301 2655
Digitized by Google